

นครไตรตรึงษ์ นครแห่งแรก ของกำแพงเพชร

เจดีย์เจ็ดยอดงามสม ท้าวแสนปมนามกระเดื่อง วัดวังพระธาตุฟูเฟื่อง เลื่องลือไกลไตรตรึงษ์

สะพานเชื่อม ระหว่าง ไตรตรึงษ์ กับ เทพนคร

เมืองไตรตรึงษ์เป็นนครแห่งแรกของเมืองกำแพงเพชร หมายถึงเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีพระอินทร์เป็นมหाराชา
 ประจำสวรรค์ชั้นนี้ นครไตรตรึงษ์ เป็นเมืองโบราณ แห่งแรกของกำแพงเพชร นับว่ายิ่งใหญ่ และเกรียงไกรอย่างยิ่ง
 เมืองไตรตรึงษ์คู่กับเมืองเทพนคร ตั้งอยู่คนละฟากฝั่งลำน้ำปิง เมืองไตรตรึงษ์คือเมืองของนางอุษา เมืองเทพนคร
 คือเมืองของท้าวชินเสน หรือท้าวแสนปม ซึ่งเมืองทั้งสองยังมีหลักฐานที่ชัดเจน ในเขตอำเภอเมืองจังหวัด
 กำแพงเพชร มีคำขวัญที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ในอดีตของนครไตรตรึงษ์ ว่า เจดีย์เจ็ดยอดงามสม ท้าวแสนปมนาม

กระเบื้อง วัดวังพระธาตุฟูเฟื่อง เลื่องลือไกล ไตรตรึงษ์ ดังจะพรรณนา ความหมายของคำขวัญวรรคต่างๆ ดังนี้

เจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดยอด

เจดีย์เจ็ดยอดงามสม หมายถึง ภายในกำแพงเมืองโบราณของนคร ไตรตรึงษ์ มีวัดประจำเมืองคือวัดเจดีย์เจ็ดยอด ซึ่งเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสต้น กำแพงเพชร ในเดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2449 เมื่อถึงนคร ไตรตรึงษ์ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “ วิหารเจดีย์ตั้งอยู่เบื้องหลัง ถัดเข้าไปอีกหน่อยหนึ่ง เรียกว่าเจดีย์เจ็ดยอด จะเป็นด้วยผู้มาตรวจตราค้นพบ สามารถจะถางเข้าไปได้แก่เจ็ดยอดแต่ที่จริงคราวนี้ เขาถางได้ดีกว่า จึง ได้พบมากกว่า 7 คือ พระเจดีย์ใหญ่ขนาดพระมหาธาตุริมน้ำอยู่กลาง มีพระเจดีย์สามด้าน ” เจดีย์เจ็ดยอด มีเจดีย์รายล้อม พระมหาเจดีย์อยู่ 3 ด้าน รวม 14 องค์ ลักษณะเจดีย์ เป็นเจดีย์ฐาน สี่เหลี่ยม ขนาดใหญ่ ก่อด้วยอิฐ เจดีย์ประธาน เป็นลักษณะเจดีย์ทรงดอกบัวหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ฐานล่างก่อเป็นแบบฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมซ้อนกันสี่ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย จึงเป็นส่วนเรือนธาตุย่อไม่มีสัณฐานยอดพังทลาย ฐานด้านหน้าหรือด้านตะวันออก ทำเป็นซุ้มพระยื่นออกมา รายรอบเจดีย์ประธานมีฐานเจดีย์รายเล็กๆ ก่อด้วยอิฐหลายองค์ มีลักษณะที่งดงามมากสมเป็นวัดประจำเมือง ไตรตรึงษ์ เมืองสวรรค์ชั้นที่สามสิบสามหรือดาวดึงส์เมืองแห่งอินทราธิราชเจดีย์เจ็ดยอดจึงงามสมกับเมือง ไตรตรึงษ์อย่างที่สุด

รูปปั้นท้าวแสนปมหน้าเจดีย์วังพระธาตุ

ท้าวแสนปมนามกระเดื่อง หมายถึง ท้าวแสนปม เป็นสัญลักษณ์สำคัญของนคร ไตรตรังษ์ มีนิทานเล่ากันว่า เจ้าเมืองไตรตรังษ์ มีพระธิดาสิริโสภางค์หนึ่งซึ่งเป็นที่รักใคร่ดวงแก้วตา ทรงพระนามว่า นางอุษา ที่ใกล้เมืองไตรตรังษ์นี้มีชายคนหนึ่งซึ่งร่างกายเต็มไปด้วยปุ่มปม ชาวบ้านเรียกเขาว่า นายแสนปม มีอาชีพปลูกผักสวนครัวขายเลี้ยงตัว มะเขือที่เขาปลูกเอาไว้ต้นหนึ่งมีผลโตน่ากินเพราะ นายแสนปมถ่ายปีสสาวะรดเป็นประจำ อยู่มาวันหนึ่งเทวดาคลใจให้พระธิดา นึกอยากเสวยมะเขือ พวกนางข้าหลวงจึงออกเสาะหาจน มาพบมะเขือในสวนของ นายแสนปมลูกใหญ่อวบจึงขอซื้อ ไปถวาย หลังจากพระราชธิดาเสวยมะเขือของนายแสนปมได้ไม่นานก็เกิดตั้งครรภ์ขึ้น

ท้าวไตรตรังษ์รู้สึกอับอายขายหน้า พยายามสอบถามอย่างไรพระธิดาก็ไม่ยอมบอกว่าใครคือพ่อของเด็กในท้อง ครั้นเมื่อพระกุมารได้เติบโตพอรู้ความ ท้าวไตรตรังษ์จึงประกาศให้บรรดาขุนนางและเหล่าราษฎรทั้งหลายให้นำของกินเข้ามาในวัง หากพระกุมารยอมกิน ของผู้ใดผู้นั้นจะได้เป็นเชยหลวง บรรดาชายหนุ่มในเมืองต่างก็รีบเดินทางเข้าวังพร้อมของกินดี ๆ

นายแสนปมทราบข่าวก็เข้าวังมาด้วยเช่นกัน โดยถือเพียงข้าวสุกติดมือมาก่อนเดียวแต่พระกุมารรับไปเสวย ท้าวไตรตรังษ์ทรงกริ้ว ที่พระธิดาไปได้กับคนชั้นไพร่ มีหน้าซ้ำยังอัปลักษณ์จึงจับไล่ออกจากวัง นายแสนปมพาพระธิดากับพระกุมารเดินทางเข้าไปหาที่อยู่ใหม่ ร้อนถึงพระอินทร์ต้องแปลงเป็นลิงนำกลองวิเศษมามอบให้ กลองนี้อยากได้อะไรก็ตีเอาตามได้ดังสารพัดนึก (บางตำนานว่าเป็นฆ้อง)

นายแสนปมอธิฐานให้ปุมปมตามตัวหายไปแล้วติดทองวิเศษ ร้างก็กลับเป็นชายรูปร่างงาม จึงติดทองขอบ้านเมือง
ขึ้นมาเมืองหนึ่ง ให้ชื่อว่า เมืองเทพนคร และสถาปนาตัวเองเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่า ท้าวแสนปม
ปกครองไพร่ฟ้าด้วยความสงบสุข และเชื่อกันว่าราชโอรสของท้าวแสนปมคือพระเจ้า
อุทุมพร กษัตริย์ผู้ก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา จึงทำให้ชื่อเสียงของท้าวแสนปมดังไปทั่วประเทศ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าฯ นำไปพระราชทานนิพนธ์ เรื่อง ท้าวแสนปม ทำให้คนทั้งประเทศรู้จักท้าวแสนปมมากขึ้น

ท้าวแสนปมในศาลนอกวัดวังพระธาตุ

วัดวังพระธาตุเพื่อ หมายถึง ที่นครไตรตรังมีวัดขนาดใหญ่ นอกเมืองไตรตรังทางทิศตะวันออกตามลำน้ำปิง มีโบราณสถานขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง เรียกว่า วัดวังพระธาตุ หลวงพ่อเจริญ ชูโชติ หรือ พระครูสถิตวชิรคุณ เจ้าอาวาสวัดวังพระธาตุ อายุ 78 พรรษา บวชมา 58 พรรษา หลวงพ่อเล่าว่าเมื่อตอนที่หลวงพ่อกำลังอยู่ที่วัดวังพระธาตุนี้ก็พบว่า มี โบสถ์ เจดีย์ และ วิหาร อยู่แล้ว แต่ก่อนวัดแห่งนี้ไม่มีพระจำพรรษาอยู่เลย จะเริ่มมีพระมาจำพรรษาอยู่ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2493 และแต่ก่อนที่วัดแห่งนี้เป็นที่ป่ารก้าง บริเวณพระวิหารมีเนินดินและต้นไม้ใหญ่ปกคลุมจนแทบมองไม่เห็นพระวิหาร ต่อมากรมศิลปากรก็ได้มาบูรณะให้ใหม่จนมีสภาพปัจจุบัน และยังพบว่า มีอุโมงค์จากเจดีย์ไปถึงแม่น้ำ ที่ทราบว่ามีอุโมงค์จากแม่น้ำไปถึงเจดีย์ ก็เพราะว่าเมื่อถึงหน้าน้ำ น้ำจากแม่น้ำก็จะไหลเข้าไปในอุโมงค์ก็จะ ได้ยินเสียงสัตว์น้ำส่งเสียงบริเวณเจดีย์ และยังมีความเชื่อว่า ในป่าบริเวณวัดมีเมืองลับแลอยู่ด้วย เนื่องจากมีคนเคยเห็นว่ามีคนกวักมือเรียกให้เข้าไปบริเวณป่านั้นด้วย นอกเมืองเก่า ไตรตรังมีริมฝั่งแม่น้ำปิง มีวัดโบราณที่สำคัญวัดหนึ่ง ประชาชนเรียกขานกันว่าวัดวังพระธาตุ เชื่อกันว่า ภายในพระมหาเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ และสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ.... ในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา ชาวบ้านในเขตใกล้เคียงวัดทั่วไปพบปรากฏการณ์มหัศจรรย์ คือ พระบรมธาตุ จากวัดวังพระธาตุ จะลอยมามีขนาดประมาณผลส้มเกลี้ยงลอยวนไปมา แล้วลอยมาที่วัดเสด็จในเมืองกำแพงเพชร แล้วลอยไปที่วัดพระบรมธาตุ นครชุม เป็นอย่างนี้ทุกปีมา จนกระทั่งวัดเสด็จได้ชื่อว่าวัดเสด็จ คือพระบรมธาตุเสด็จนั่นเอง เป็นที่กล่าวสรรเสริญกันไปในยุค 50 ปีที่ผ่านมา....

เหตุผลที่เรียกขานกันว่าวัดวังพระธาตุเพราะ หน้าวัดเป็นห้วงน้ำใหญ่ เรียกกันโดยสามัญว่า วังเมื่อมีพระธาตุตั้งอยู่จึงเรียกกันว่าวังพระธาตุ ท่านเจ้าอาวาสพระครูสถิตวชิรคุณ ได้เล่าให้ฟังว่า บริเวณวังน้ำหน้าวัดใกล้กับศาลท้าวแสนปมเดิม มีวังน้ำขนาดใหญ่ มีอุโมงค์เข้าไปถึงองค์พระเจดีย์ มีสมบัติซ่อนอยู่มากมาย เมื่อน้ำปิงขึ้นสูงน้ำจะไหลเข้ามาตามอุโมงค์ จนมาถึงฐานพระมหาเจดีย์ มีแผ่นหินใหญ่ปิดไว้แต่ปัจจุบัน ไม่มีหลักฐานให้เห็น นอกจาก คำบอกเล่าเท่านั้น

สถานที่สำคัญของวัดวังพระธาตุคือ

พระมหาเจดีย์ ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ สมัยสุโขทัย ขนาดใหญ่มากที่สุดเท่าที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์แล้วจากกรมศิลปากร ศิลปะงดงามสร้างด้วยแผ่นอิฐขนาดใหญ่ เมื่อในปีพุทธศักราช 2449 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จกำแพงเพชร เวลที่วัดวังพระธาตุ ทรงบันทึกไว้ว่าพระธาตุนี้มีฐานแท่นซ้อนสามชั้น แล้วถึงชั้นคูหาบนเป็นรูปกลม ซึ่งกรมหลวงนริศ เรียกว่า ทะนาน ถัดขึ้นไปจึงถึงบัลลังก์ปล้อง โฉนเจ็ดปล้องปลีแล้วปักฉัตร ไม่ผิดกับพระเจดีย์เมืองฝาง.....องค์พระเจดีย์ ชำรุดพังลงมาเสียซีกหนึ่ง มีกระเบื้องรอบวิหาร 4ทิศ วิหารใหญ่ที่บูชาอยู่ที่ทิศใต้ พระอุโบสถซึ่งมีสีมาเป็นสำคัญ อยู่ทิศตะวันออกเฉียงไม่ตรงกลางเขาปลูกโรงหลังคามุงกระเบื้องในที่ใกล้พระเจดีย์ด้านตะวันออก มีพระพุทธรูป ทั้งนั่ง ทั้งยืนหลายองค์ พระพุทธรูปหน้าตาดิแปลกกว่าที่เคยเห็น เวลานั้นมีพระซึ่งมาแต่เมืองนนท์ เป็นคนเคยรู้จักกัน มาแต่ก่อน ขึ้นมาจำพรรษาอยู่ที่นี้ ก็คงจะปฏิสังขรณ์ปลูกกุฏิที่เยื้องหน้าพระธาตุ.....

พระวิหาร สถาปัตยกรรมแต่เดิมเห็นแก่เนินดินเท่านั้น สร้างด้วยอิฐเป็นฐานเสาเป็นศิลาแลง คงสร้างในสมัยเดียวกับพระเจดีย์ เป็นวิหารยกพื้นมีบันไดห้าชั้น ทางทิศเหนือและทิศใต้ สถาปัตยกรรมแล้วบางส่วน เป็นรายละเอียดของวัดวังพระธาตุ

เจดีย์วัดวังพระธาตุ

เลื่องลือไกล ไตรตรีงษ์ นครไตรตรีงษ์ ตามตำนานสิงหนวัติกุมาร สร้างสมัยพระเจ้าชัยศิริ หรือหรือพระเจ้าศิริชัยเชียงแสนตามตำนานท้าวแสนปม และกำเนิดพระเจ้าอุทอง ปฐมกษัตริย์แห่งอยุธยา เมื่อราวปีพุทธศักราช 1547

กำแพงเมืองโบราณ ของนครไตรตรีงษ์

เมืองไตรตรีงษ์มีกำแพงเมืองสามชั้น ที่เรียกกันว่าตรีบูร สภาพกำแพงเมืองชั้นในยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ คูเมืองยังลึกและงดงามมาก กำแพงเมืองชั้นนอกสุดถูกปาดไปเป็นถนนส่วนหนึ่ง กำแพงชั้นกลางยังพอให้เห็นอยู่บ้างเล็กน้อย กำแพงชั้นในบางส่วนถูกไถเพื่อทำไร่น้อยหน้า ไร่มันสำปะหลัง ไปบ้าง การมาสำรวจเมืองไตรตรีงษ์ในครั้งนี้ พบว่าแนวกำแพงเมืองคูเมืองได้รับความเสียหายมากกว่าเมื่อห้าปีที่ผ่านมา

ความจริงเมืองไตรตรีงษ์เป็นเมืองที่สง่างามตั้งบนชัยภูมิที่เหมาะสม คือตำบล มอพระธาตุ น้ำท่วมไม่ถึง มีแม่น้ำปิงเป็นแนวคูเมือง ผันน้ำจากลำน้ำปิง มาหล่อเลี้ยงคูเมืองทั้งสามชั้น ต้องตามดำรับพิชัยสงคราม แต่กลับเป็นเมืองที่ทิ้งร้าง มาแล้ว 200 ปี ถ้ามีโอกาสชุบชีวิตเมืองไตรตรีงษ์ขึ้นมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมจะสามารถทำได้ สมบูรณ์ยิ่งใหญ่มาก จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของกำแพงเพชรเลยทีเดียวเพราะแวะชมได้ง่าย และอยู่ไม่ห่างจากถนน พหลโยธิน

ได้ไปพบกับคุณสมานและคุณสมพงษ์ วันเชื้อ สองสามีภรรยา ผู้พบเครื่องปั้นดินเผา แวดินเผา ลูกปัดโบราณจำนวนมาก ทั้งสองท่านเล่าว่า ทุกวันที่มีฝนตก จะมีเครื่องปั้นดินเผาและลูกปัดโบราณสมัยทวาราวดี ลอยขึ้นมาจากดินจำนวนมาก

แควดินเผาที่พบในเมืองไตรตรังษ์

ในบริเวณเมืองเก่าไตรตรังษ์ มีวัดประจำเมือง เรียกกัน โดยสามัญว่าวัดเจดีย์เจ็ดยอดรูปทรงงดงาม แม้กรมศิลปากรจะขุดแต่งแล้ว แต่เมื่อเข้าไปใกล้ เจดีย์ทั้งเจ็ด ถูกเจาะเข้าไปทุกด้าน ทั้งด้านบนและด้านล่าง เจดีย์รายทั้งหมด ได้ถูกขุดทำลายโดยสิ้นเชิง ร่องรอยถูกขุดใหม่ ๆ ยังปรากฏอยู่ ซึ่งชาวบ้านแถบนั้นพูดกันว่าป้องกันได้ยากมาก เพราะผู้ขุดมาขุดในเวลาขามวิกาล เมืองไตรตรังษ์ ในอดีตเป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่มาก มานับพันปี เป็นต้นกำเนิดของปฐมกษัตริย์แห่งอยุธยา ในอนาคต เมืองไตรตรังษ์อาจเหมือนอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร หรือเนรมิตให้เหมือนเวียงกุมกามที่เชียงใหม่ รับรองได้ว่า จะงดงามอย่างที่สุด

ลูกปัดสมัยทวารวดี ที่พบในเมืองเก่าไตรตรังษ์

เจดีย์เจ็ดยอดงามสม ท้าวแสนปมนามกระเดื่อง วัดวังพระธาตุฟูเฟื่อง เลื่องลือไกลไตรตรังษ์ จึงเป็นคำขวัญที่แสดง ถึงความยิ่งใหญ่ในอดีตของ นครไตรตรังษ์ อย่างแท้จริง เมื่อผ่านเมืองนครไตรตรังษ์ควรอย่างยิ่งที่ท่านจะได้แวะชมความยิ่งใหญ่ของนครไตรตรังษ์ แล้วท่านจะประทับใจอย่างที่สุด

เมืองไตรตรึงษ์

ตามร่องรอยแห่งตำนานและประวัติศาสตร์

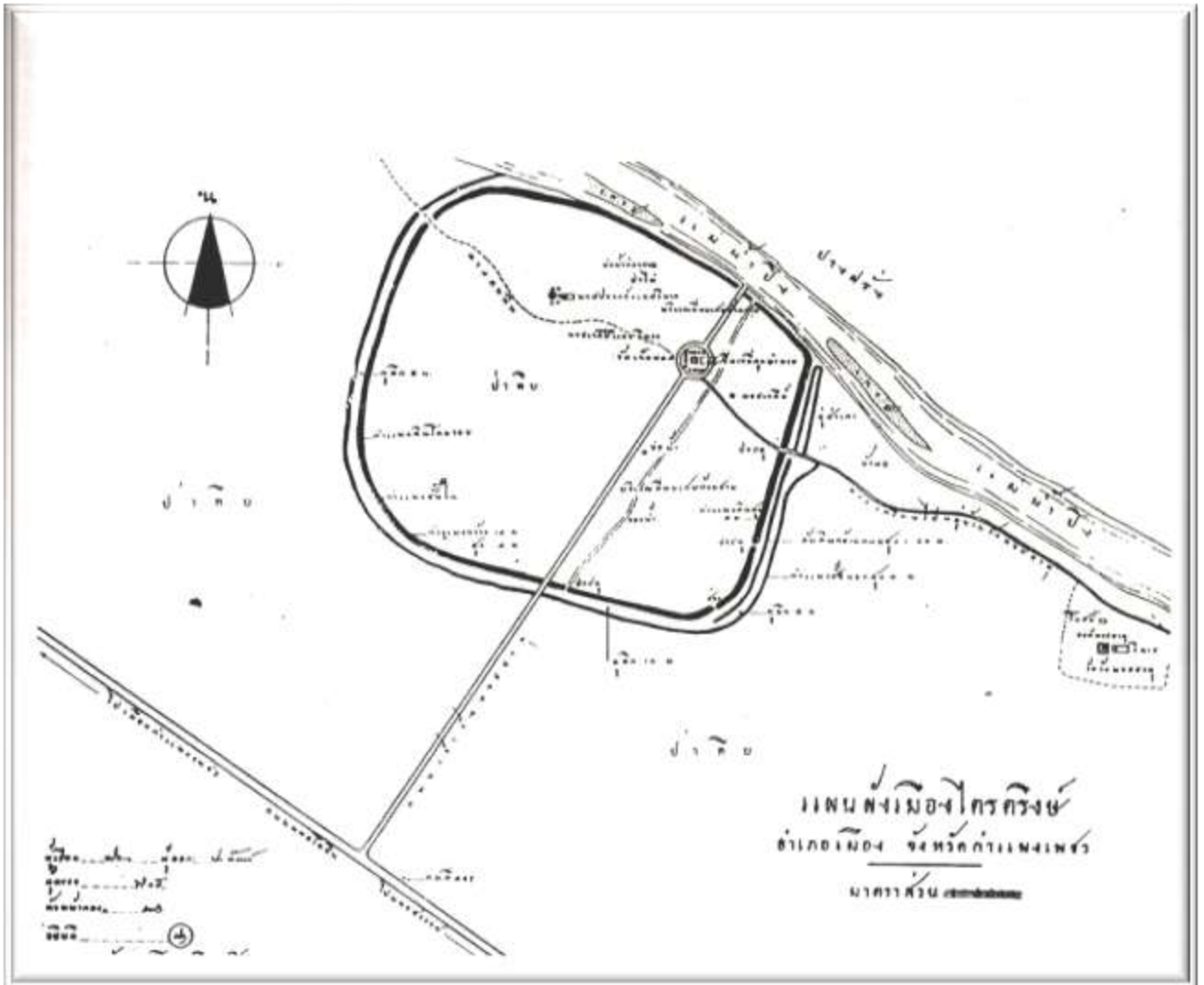
เรื่องศักดิ์ แสงทอง

บริเวณ ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงในเขตท้องที่ของ จังหวัดกำแพงเพชร ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่ แสดงถึงความเป็นอยู่ของชุมชนเคย เป็นที่ตั้งของเมือง โบราณหลายเมืองด้วยกัน คือ เมืองแปป เมือง กำแพงเพชร เมืองซากังราว เมืองนครชุม เมืองค ฤศรี เมืองไตรตรึงษ์ เมืองเทพนคร ฯลฯ ซึ่งชื่อเมืองเหล่านี้พบ ตามจารึก ในเอกสารต่าง ๆ โดย แต่ละเมืองมี

ความสำคัญแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เหมือนอย่างเมืองไตรตรึงษ์ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเมือง ที่เจริญรุ่งเรือง เป็น เมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมโบราณระหว่างบ้านเมืองในแถบภาคกลางอย่างละโว้ อโยธยา และเมืองในเขต ล้านนาอย่างหริภุญไชย เป็นเมืองสำคัญชั้นสูงของกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยซึ่งเคยเข้ามาเป็นเจ้าครองเมือง และเป็น เมืองที่มีตำนานปรัมปราเรื่อง “ท้าวแสนปม” อันโด่งดัง

ร่องรอยแห่งอดีตความเป็นบ้านเป็นเมืองของเมืองไตรตรึงษ์มีปรากฏเป็นหลักฐานทั้งซากโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลาจารึก พงศาวดาร ตำนาน และเอกสารต่าง ๆ อยู่หลายแห่ง แม้จะมีความสับสนในข้อมูลที่แตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็มีข้อสรุปที่ชัดเจนได้ว่า เมืองไตรตรึงษ์เป็นเมืองโบราณที่มีอยู่จริง และมีมาอย่างน้อย ตั้งแต่สมัยทวารวดีต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในช่วงรัชกาลที่ ๓ ก่อนจะถูกทิ้งร้างให้กลายเป็นเมืองที่เหลือแต่ซากโบราณสถานมาจนทุกวันนี้

แผนผังเมืองไตรตรึงษ์

ที่ตั้งและลักษณะของเมืองไตรตรังษ์

เมืองไตรตรังษ์ เป็นเมืองเก่าและร้าง ตั้งอยู่ที่บ้านวังพระธาตุ ตำบลไตรตรังษ์ อำเภอเมือง กำแพงเพชร ห่างจากตัวเมืองกำแพงเพชรไปประมาณ ๑๖ กิโลเมตร ตัวเมืองอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปิง เป็นเมืองขนาดเล็กมีคูน้ำคันดินล้อมรอบสามชั้น ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน กว้างประมาณ ๘๐๐ เมตร ยาว ประมาณ ๘๕๐ เมตร แม้จะมีแม่น้ำปิงไหลผ่านแต่ไม่ได้ใช้ลำน้ำเป็นคูเมือง เพราะ พบร่องรอยคูเมืองเดิมขนานกับแนวแม่น้ำ ปิง ปัจจุบันแนวกำแพงเมืองด้านเหนือที่อยู่ติดกับแม่น้ำปิงบางส่วนได้ถูกกระแสน้ำเซาะพังทลาย และถูกชาวบ้านเข้ามาไถปรับทำไร่สวนจนเสียหายไปหลายส่วน

บริเวณกลางเมืองมีโบราณสถานขนาดใหญ่สองแห่ง แห่งแรกเรียกว่า **เจดีย์เจ็ดยอด** เป็นกลุ่มเจดีย์ก่อด้วยอิฐ เจดีย์ประธานมีเป็นทรงดอกบัวหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ฐานล่างเป็นแบบฐาน **หน้ากระดาน** สี่เหลี่ยมซ้อนกันสี่ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัวคว่ำและบัวหงาย แล้วเป็นส่วนเรือนธาตุ | ย่อ **ไม้ยี่สิบ** ส่วนยอดหักพังลงมาหมดฐานด้านหน้าหรือด้านตะวันออกทำเป็นซุ้มพระยื่นออกมาเป็นแบบเจดีย์ที่นิยมสร้าง ในสมัยสุโขทัยรอบเจดีย์ประธานมีฐานเจดีย์รายเล็ก ๆ ก่อด้วยอิฐอยู่หลายองค์

โบราณสถานอีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์เจ็ดยอดห่างออกไปประมาณ ๒๐๐ เมตร เป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐมีฐานวิหารและฐานเจดีย์รายเล็ก ๆ ก่อด้วยอิฐเช่นกัน ศิลปะการก่อสร้างเป็นแบบสุโขทัย

มีข้อน่าสังเกตซึ่ง จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เคยศึกษาเอาไว้ว่า เจดีย์ประธานของกลุ่มเจดีย์เจ็ดยอด มีรูปทรงแบบศิลปะเชียงแสน มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทางด้านตะวันออกซุ้มเดียว ลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์วัดพระยืนจังหวัดลำพูน อันอาจทำให้เชื่อตามตำนานต้นพงศาวดารได้ว่า พระเจ้าไชยศิริมาสสร้างเมืองไตรตรังษ์ เพราะเจดีย์องค์นี้ล้วนเป็นฝีมือช่างในกลุ่มสกุลหรือภูมณฑล-เชียงแสน ซึ่งเก่ากว่าสกุลช่างสุโขทัยและที่บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดกำแพงเพชรเท่าที่มีการสำรวจพบยังไม่เคยปรากฏร่องรอยของศิลปะที่เก่าก่อนสมัยสุโขทัยเหมือนอย่างในเมืองไตรตรังษ์นี้เลย

ตามผิวดินภายในเขตเมือง พบเศษภาชนะดินเผา ทั้งประเภทเครื่องเคลือบแบบสุโขทัยที่เรียกว่า **เครื่อง ถ้วยสังคโลก** กเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินและชนิดเผาแกร่งไม่เคลือบจากการขุดค้นพบว่า ถัดจากชั้นดินที่พบเศษภาชนะดินเผาแบบสุโขทัย พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดี เช่น เศษภาชนะ ดินเผา ลูกปัดแก้ว และชิ้นส่วนตะเกียงดินเผา

สำหรับชั้นส่วนตะเกียงดินเผา นั้นเป็นแบบที่พบทั่วไปตามแหล่ง ชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในเขตภาคกลางแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้สันนิษฐานได้ว่าบริเวณเมืองไตรตรังศรีก่อนจะเป็นบ้าน เป็นเมืองในสมัยสุโขทัยได้มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วในสมัยทวารวดี แต่อาจจะไม่เป็นเมืองหรือชุมชนใหญ่ เป็นเพียงชุมชนที่อยู่บนเส้นทางคมนาคมริมฝั่งแม่น้ำปิงที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างภาคเหนือกับที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

นอกเขตแนวคูเมืองของเมืองไตรตรังศรีทางทิศตะวันออกตามลำน้ำปิงมีโบราณสถานขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่า **วัดวังพระธาตุ** เจดีย์ประธานของวัดเป็นเจดีย์ทรงดอกบัว ตุ่ม หรือ ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบศิลปะสุโขทัยสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ยังเห็นรูปทรงทางสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์ได้ครบถ้วน เป็น เจดีย์ทรงดอกบัวตุ่มที่นับว่าใหญ่ที่สุดในบรรดาเจดีย์แบบเดียวกันทั้งในเขต เมืองกำแพงเพชรและเมืองสุโขทัย

บริเวณที่ตั้งเมืองไตรตรังศรี ซึ่งแต่เดิมเป็นป่าทึบไม่มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐาน มีเฉพาะบริเวณริมน้ำใกล้กับวัดพระธาตุเท่านั้นชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า **ดงแสนปม**

ท้าวแสนปม

ในอดีตเคยพบว่าบริเวณที่มีคูน้ำและคันดินรูปสี่เหลี่ยม อยู่ที่บ้านปากอ่างตำบลไทรตรีงษ์ อำเภอเมืองอยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองไทรตรีงษ์ มีแนวคันดินตัดออกจากแนวกำแพงเมืองไทรตรีงษ์ออกไป ประมาณ ๑ กิโลเมตร ไปถึงบริเวณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ ๒๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๓๐๐ เมตร เนินดินขนาดเล็กที่ปรากฏน่าจะเป็นป้อมมากกว่าที่อยู่อาศัย อาจจะ เป็นป้อมหน้าด่านของเมืองไทรตรีงษ์ ไม่ปรากฏซากศาสนสถาน บนผิวดินพบเศษภาชนะดินเผา เคลือบแบบสุโขทัยและชนิดเผาแกร่งไม่มีเคลือบ เช่นเดียวกับที่พบบริเวณเมืองไทรตรีงษ์

เมืองเทพนคร เมืองคู่ขนานกับเมืองไทรตรีงษ์ ตั้ง อยู่ที่บ้านเทพนคร ตำบลเทพนคร อำเภอเมืองกำแพงเพชร อยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง ตรงข้ามกับบริเวณเมืองไทรตรีงษ์เป็นชุมชนโบราณที่มีคูน้ำ และคันดินล้อมรอบชั้นเดียว เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ ๘๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๙๐๐ เมตร แนวคันดินและคูน้ำถูกทำลายไปมาก ที่เหลือพอให้เห็นอยู่บ้างเฉพาะด้านทิศตะวันออกเท่านั้น ภายในเขตเมือง พบร่องรอยศาสนสถานสองแห่ง ลักษณะอิฐมีขนาดใหญ่เช่นเดียวกับที่พบทางฝั่งเมืองไทรตรีงษ์ ส่วนโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งพัง ลงแม่น้ำไปหมดแล้ว

เมืองไทรตรีงษ์ ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปิง กับเมืองเทพนครที่ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของ แม่น้ำปิง มีลักษณะคล้ายกับเมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชร เมืองไทรตรีงษ์มีลักษณะเป็นเมืองเก่า มีกำแพง คันดินล้อมรอบสามชั้นแบบเดียวกับเมืองสุโขทัย เมืองนครชุมและเมืองบางพาน อาจเป็นไปได้ว่าเมื่อเมืองไทรตรีงษ์หมดความสำคัญแล้ว จึงได้มีการย้ายชุมชนไปอยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำปิงคือ เมืองเทพนคร ซึ่งมีคูน้ำคันดินเพียงชั้นเดียว จนเป็นแบบแผนของเมืองที่เกิดขึ้นในระยะหลัง

เมืองไทรตรีงษ์เมืองแห่งการกำเนิดราชวงศ์เชียงราย

ในหนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับ รศ. ๑๒๕ ซึ่งดำเนินเรื่องตามต้นพระราชพงศาวดารได้กล่าวไว้ดังนี้
 “เดิมพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งครองราชย์สมบัติอยู่ ณ เมืองเชียงรายโยนกประเทศ เป็นพระ
 นครใหญ่ มีพระเจ้ามหาราชพระองค์หนึ่ง ครองราชย์สมบัติอยู่ ณ เมือง สตอง ยกกองทัพมา ตีเมืองเชียงราย
 ได้ทำสงครามแก่กัน พระเจ้าเชียงรายพ่ายแพ้เสียเมืองแก่พระยาสตอง จึงกวาดครอบครัวอพยพชาวเมืองเชียงราย
 หนีเข้าศึกลงมายังแคว้นสยามประเทศนี้ ข้ามแม่น้ำโพนมาถึงเมืองแบป เป็นเมืองร้าง อยู่คนละฟากฝั่งกับ
 เมืองกำแพงเพชร

ด้วยบุญญาภพของพระองค์เป็นมหัศจรรย์บันดาลให้ร้อนถึงสมเด็จพระเจ้าอัมรินทราธิราชเนรมิต พระกาย
 เป็นดาบส เสด็จลงมาประดิษฐานอยู่ตรงหน้าข้างพระที่นั่ง แล้วตรัสบอกว่า ให้ตั้งพระนครในที่นี้ เป็นที่ขังมงคลพัน
 ภัยปัจจุามิตร แล้วก็อันตรธานหายไปเฉพาะพระเนตร พระเจ้าเชียงรายก็ทรงพระโสมนัสตรัสว่า พระดาบสองค์นี้
 ชะรอยจะเป็นสมเด็จพระเจ้าอัมรินทราธิราชเสด็จจำแลงพระกายมาบอกให้เป็นแน่แท้

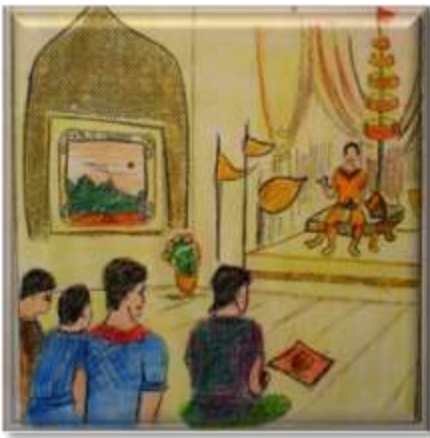
จึงให้ตั้งชมรมสำนักไพร่พลอยู่ในที่นั้น แล้วให้สร้างพระนครพร้อมด้วยเชิงเทินป้อมค่ายคูประตู หอรบ
 ครอบบริบูรณ์ แล้วสร้างพระราชนิเวศน์สถาน แลบ้านเรือนแสนท้าวพระยาลาวเหล่าอำมาตย์ราชฎาทรงปวงอาศัย
 อยู่ในเมืองนั้นสำเร็จแล้ว ให้นามเมืองว่า **ไตรตรังษ์** เหตุสมเด็จพระเจ้าอัมรินทราธิราชเสด็จมาซึ่งที่ให้ เสด็จครองราชย์
 สมบัติอยู่ในพระนครนั้น ตราบเท่าที่วังคต และพระราชโอรสนัดดาได้ครองสมบัติสืบต่อพระราชวงศ์ติดต่อกันมาถึง
 ๔ ชั่วแผ่นดิน

ครั้งนั้นยังมีชายเข็ญใจคนหนึ่ง เป็นปมเป่าทั่วทั้งกาย
 คนทั้งหลายร้องเรียกชื่อนายแสนปม นายแสนปมนั้นทำไร่ปลูก
 พริก ปลูกมะเขืออยู่ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำได้เมืองไตรตรังษ์ลงทางวันหนึ่ง
 ได้เก็บผลพริกมะเขือขายเลี้ยงชีวิต แลมะเขือต้นหนึ่งนั้นอยู่ใกล้ข้าง
 ที่อาศัย นายแสนปมไปถ่ายปัสสาวะลงที่ริมต้นนั้นเป็นนิจ
 มะเขือก็ออกผล ผลหนึ่งใหญ่กว่ามะเขือทั้งปวง เหตุด้วยรด
 แห่งมูลตรันเจือไปด้วยสัมนวะราด

พอพระราชธิดาพระยาไตรตรังษ์อยากเสวยผลมะเขือ จึงให้
 สาวใช้ไปเที่ยวซื้อ ก็ได้ผลมะเขือใหญ่ขึ้นมาเสวย นางก็ทรงพระครมภ์ ทราบถึงพระราชบิดาตรัสไต่ถาม ก็ไม่ได้
 ความว่าคบหาสมัครสังวาส กับด้วยบุรุษผู้ใด จนพระครมภ์แก้กำหนดทศมาศก็ประสูตร์พระราชกุมาร บริบูรณ์
 ด้วยบุญธัญลักษณะ

พระญาติวงศ์ทั้งหลายบำรุงเลี้ยงพระราชกุมาร จนทรงจำเจริญขึ้นพระชนม์ได้ ๓ ขวบ สมเด็จพระ
 โอยกาทรงพระราชดำริห์ จะทดลองเสียงทวยแสวงหาบิดาพระราชกุมาร จึงให้ตีกลองป่าวร้อง แต่บรรดาชาย
 ชาวเมือง ให้เข้ามาประชุมในหน้าพระลานให้สิ้น ให้ถือขนมและผลไม้สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาจงด่วนทุกคน แล้วจึงทรง
 พระสัตยาธิฐานว่า ถ้าบุรุษผู้ใดเป็นบิดาของกุมารนี้ ขอให้กุมารจงรับเอาสิ่งของในมือแห่งบุรุษผู้นั้นมาบริโภคให้
 เห็นประจักษ์เกิด แล้วให้นางนมอุ้มพระราชกุมารออกไปที่ประชุมชนในพระลาน

ฝ่ายนายแสนปมนั้น...ถือข้าวเย็นก้อนหนึ่ง พระราชกุมารก็วิ่ง
กอดคอ... เอาข้าวเย็นมาเสวย ชนทั้งปวงเห็นก็พิศวงชวนกันกล่าววิ
เตียน พระเจ้าไตรตรึงษ์ละอายพระทัยในความอัปยศ จึงประทาน พระ
ราชธิดากับทั้งพระนัดดานั้น ให้แก่นายแสนปม แล้วให้ลงพลอยไปจาก
เมือง ครั้นพลอยลงไปถึงที่ไร่มะเขือ นายแสนปมก็พาบุตร

ภรรยาขึ้นอยู่บนห้างอันเป็นที่อาศัย

ด้วยบุญญาภพของชนทั้งสามก็บังดาลให้ร้อนถึงองค์สมเด็จพระอมรินทรราชา จึงเนรมิตพระกายเป็น
วานร ถือเอากลองทิพย์มาส่งให้แก่นายแสนปม แล้วตรัสบอกว่า ถ้าท่าน
จะปรารถนาสิ่งใด จงตีเกราะนี้อาจขอให้สำเร็จตามความปรารถนา ทุก
ประการ ว่าแล้ววานรก็หายไปในที่เฉพาะหน้า นายแสนปมก็แจ้งว่า เทพยดา
นำเอากลองทิพย์มาให้มีความยินดีมากนัก จึงตีกลองเข้าปรารถนาจะให้รูป
งาม แลปมเป่าทั้งปวงนั้นก็หายสิ้น รูปกายงามบริสุทธ์ แล้วจึงเอากลองทิพย์
กลับไปสู่ที่พักบอกแก่ภรรยา นางนั้นมีความโสมนัส จึงตีกลองนิรมิต
ทองธรรมชาติให้ช่างทอง ทำอุ้งทองให้โอรสไสยาสน์ เหตุตั้งนั้นพระราช
กุมารจึงได้นามปรากฏว่า **พระเจ้าอุ้งทอง** จำเดิมแต่นั้นมา

จุลศักราช ๖๘๑ ปีมะแมเอกศก บิดาพระเจ้าอุ้งทองราชกุมารก็ตีทิพย์เสวรินฤมิตรเป็นพระนครขึ้น ในที่นั้น
มีทั้งปราการเชิงเทินป้อมค่ายคูประตูหอรบครบบริบูรณ์ทุกสิ่ง พร้อมทั้งพระราชวังบวรนิเวศน์สถาน จึงตั้งนามว่า
เมืองเทพนคร เหตุสำเร็จด้วยเทวานุภาพ ครั้งนั้นประชาชนทั้งหลาย ชักชวนกันมาอาศัย ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพระ
นครนั้นเป็นอันมาก เมื่อนั้นก็มั่งคั่งบริบูรณ์ด้วยอาณาประชาราษฎร์ แลบิดา เจ้าอุ้งทองก็ได้ครองราชย์สมบัติ
ในเมืองเทพนครนั้น ทรงนาม**สมเด็จพระเจ้าศิริไชยเชียงแสน** เลื่องลือพระเกียรติยศปรากฏในสยามประเทศนี้
จุลศักราช ๗๐๖ ปีวอก ออศก สมเด็จพระเจ้าศิริไชยเชียงแสน ผู้ประกอบด้วยพระราชกฤษฎา

บุญญาภพอันเป็นที่มหัศจรรย์ ได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติครอบครองไพร่ฟ้าประชาชนได้ ๒๕ พรรษา ก็เสด็จ
สวรรคตในปีวอกออศกนั้น ครั้นสวรรคตแล้วกลองทิพย์อันพระอินทร์พระราชทานมาก็อันตรธานหายไปด้วย พระ
เจ้าอุ้งทองราชโอรสจึงเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติแห่งสุวรรณภูมิ แทนสมเด็จพระบรมราชาบิดาแล้วจึงให้กระทำการ
ฌาปนกิจถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จแล้วพระองค์ดำรงราชอาณาจักรอยู่ ในเมืองเทพนครนั้น ได้ ๖
พรรษา มีพระราชหฤทัยประสงค์จะสร้างพระนครใหม่

ตรัสให้ขุนตำรวจไปเที่ยวตรวจหาภูมิประเทศแห่งใหม่ ที่อันมีพรรณมัจฉาชาติบริบูรณ์ทุกสิ่ง ขุนตำรวจ
ได้เที่ยวตรวจหาสถานที่ซึ่งจะตั้งเป็นพระนครลงมาจากด้านทิศใต้ จนถึงท้องที่ตำบลหนองโสน อันประกอบด้วย
พรรณมัจฉาชาติครบบริบูรณ์ จึงกลับขึ้นไปกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ เมื่อความทราบดังนั้นสมเด็จพระเจ้าอุ้งทอง
ได้เสด็จกรีธาพลารโยธาประชาราษฎร์ทั้งปวงลงมายังพื้นที่แห่งนั้นให้ตั้ง พระตำหนักที่ประทับพลับพลาไชย
ณ ตำบลเวียงเหล็ก

ให้จัดการทูลปราบที่อื่นจะตั้งเมือง ทำอิฐเผาปูนซึ่งจะก่อกำแพงพระนคร ให้ขนานนามพระนคร อันที่สร้างใหม่เป็นนามต้นว่า **กรุงเทพมหานคร** นามหนึ่งชื่อ **บวรทวารวดี** เหตุมีน้ำล้อมรอบดุจ เมืองทวารวดีแต่ก่อน นามหนึ่งชื่อ **ศรีอยุธยา** เหตุเอานามเมืองสมเด็จพระนารายณ์อวตารมาประกอบเข้าทั้ง ๓ นามประมวลเข้าด้วยกัน จึงเรียกชื่อว่า กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน”

กรุงศรีอยุธยา (วัดศรีสรรเพชญ์)

มีการวิเคราะห์และตีความของนักประวัติศาสตร์ เชื่อมโยงกับตำนานของทาง ล้านนา หลายฉบับ เช่น ตำนานโยนกเชียงแสน ตำนานสิงหนวัติกุมาร ตำนานจุลยุทธกาลวงศ์ ซึ่งประมวลความตามตำนาน ได้ว่า พระราชวงศ์เชื้อสายจากพระเจ้าสิงหนวัติ พระเจ้าพรหม และพระราชโอรสคือพระเจ้าศิริไชย เชียงแสน ซึ่งครองอยู่เมืองเชียงราย ได้หนีภัยสงครามมาตั้งเมืองใหม่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดกำแพงเพชร มีชื่อเมืองว่า "เมืองไตรตรังษ์" ซึ่งเป็นเมืองที่เป็นต้นเรื่องของตำนาน ท้าวแสนปม ผู้เป็นราชบุตรเขย ของราชาแห่งเมืองไตรตรังษ์ ซึ่งต่อมาท้าวแสนปมทรงย้ายมาสร้างเมือง "เทพนคร" ขึ้นที่บริเวณฝั่งตรงข้ามกับเมืองไตรตรังษ์ และทรงเป็นพระราชบิดาของพระเจ้าอู่ทอง ต่อมาพระเจ้าอู่ทองจึงย้ายเมืองมาสร้างเมืองอยุธยา จากความเชื่อมโยงดังกล่าว ทำให้นักประวัติศาสตร์บางท่าน สมมุติชื่อราชวงศ์นี้ว่า "ราชวงศ์เชียงราย" ด้วยเช่นกัน

เมืองไตรตรังษ์ตามตำนานพระเจ้าพรหม

ในพระราชพงศาวดาร ซึ่งกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์พระราชพงศาวดารสังเขป ขึ้นมาใหม่ มีความต้นเรื่องต่างกับพงศาวดารกรุงสยาม (ของรัชกาลที่ ๒) เริ่มด้วยกษัตริย์เมืองเชียงรายพ่ายศึก ได้อพยพชาวเมืองเชียงรายหนีลงมาทางทิศใต้ แล้วสร้างบ้านเมืองใหม่บริเวณเมืองแปบ ซึ่งเป็นเมืองร้างอยุธยาแม่น้ำปิง (อยู่คนละฟากเมืองกำแพงเพชรปัจจุบัน) ภายหลังให้ชื่อใหม่ว่าเมืองไตรตรังษ์ ต่อมามีลูกเขยเป็นสามัญชนคน

เชิญใจชื่อ นายแสนปม ได้เป็นกษัตริย์เมืองเทพนคร พระนามว่าสมเด็จ พระเจ้าศิริชัยเชียงแสน มีโอรสชื่อ เจ้าอุทอง ซึ่งต่อมาก็คือ สมเด็จพระรามธิบดี ผู้ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา

ถ้าพิจารณาความต้นเรื่องของพระราชพงศาวดารสังเขป ฉบับกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ให้ละเอียด จะพบว่ามิตำนาน ๒ เรื่องอยู่ปนกัน คือ

เป็นเรื่องพระเจ้าพรหม (ผู้พ่อ) จากดินแดนแคว้นโยนกบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก -อิง -โขง ชับไล่ขอมต่ำลงมาถึงดินแดนเมืองกำแพงเพชร กับเรื่องพระเจ้าไชยสิริ (ผู้ลูก) แห่งเมืองโยนกนครศรีช้างแสน และเวียงไชยปราการ ถูกกษัตริย์เมืองสุพรรณวดี (สะเทิม อยู่ในพม่า) โจมตีขับไล่หนีลงมาถึงดินแดน เมืองกำแพงเพชรเช่นเดียวกับพระเจ้าพรหม (ผู้พ่อ) ทั้ง ๒ เรื่องนี้มีอยู่ในตำนานสิงหนวัติกุมาร

ความเชื่อเรื่องพระเจ้าพรหมแคว้นโยนก เป็นต้นเค้าราชวงศ์กษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา มิได้เพิ่งมีเมื่อกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิพนธ์พระราชพงศาวดารสังเขปนี้เท่านั้น หากมีร่องรอยมาแต่กรุงศรีอยุธยาแล้ว ตั้งแต่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้ตั้งเมืองนครชัยศรี ก็เอาชื่อเมืองมาจากเค้า ความเชื่อเรื่องพระเจ้าศิริ ไชยเมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นโอรสพระเจ้าพรหม แม้ในเอกสาร วัน วลิต ก็ระบุนิทานเรื่องพรมเทพ ส่วนเอกสารของตาชาติกับลาดูแบร์แม้จะไม่ชัดเจนโดยตรง แต่ก็มีร่องรอยของการเคลื่อนย้ายจากสองฝั่งโขง แต่ที่ชัดเจนคือเอกสารชื่อ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ที่ชาวล้านนาแต่งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ร่วมสมัยกรุงศรีอยุธยา ระบุว่า พระมหากษัตริย์อยุธยา เป็นชาติเชื้อวงศ์แห่งพระยาพรหมกุมาร แสดงว่าชาวล้านนาค้นนั้นก็เชื่ออย่างนั้นเช่นเดียวกัน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ทรงเชื่อเรื่องเชื้อสายวงศ์ของพระเจ้าพรหมมาสร้างแล้วครองกรุงศรีอยุธยา ตามพระราชพงศาวดารสังเขป ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ดังสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์เล่าเรื่องนี้ว่า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

"มีพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้หมอดินส่งไปลงพิมพ์ ในหนังสือไฉนีสโรโปลิตอรี ที่เมืองกิงตังเมื่อปีกุน จุลศักราช ๑๒๑๓ พ.ศ. ๒๓๙๔ ว่าพระเจ้าอยู่หัว เป็นราชบุตรเขยของพระเจ้าศิริไชยเชียงแสน ได้รับราชสมบัติสืบพระวงศ์ทางพระมหาลี ครองราชย์สมบัติ อยู่ ๖ ปี เกิดโรคห่าขึ้นในพระนคร จึงย้ายมาตั้งราชธานีที่เมืองศรีอยุธยา" (ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร พระนิพนธ์ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ พิมพ์อยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ โรงพิมพ์ไทย สะพานยศเส พ.ศ. ๒๔๕๗)

สรุปได้ความว่า มีพระราชโอรสของพระเจ้าพรหมมหาราชได้หลบหนีเข้าศึกษาจากแคว้นโยนกอพยพผู้คนลงมาทางใต้ แล้วเข้าไปอาศัยพักไพร่พลในเขตพื้นที่ของกำแพงเพชร แล้วสร้างเมืองขึ้นใหม่ชื่อว่า เมืองไตรตรังษ์

เมืองไตรตรังษ์ตามพงศาวดารโยนก

พงศาวดารโยนกได้กล่าวว่า เมื่อพระเจ้าพรหมกุมารแห่งเมืองโยนกนาคพันธุ์ได้ทรงขับไล่พวกขอมออกจากแคว้นโยนกได้แล้วก็ยกกองทัพไล่ติดตามตีพวกขอมไปอีกนับเดือนและตีบ้านเมืองในแคว้นลวรัฐได้อีกหลายตำบล โดยยกพลไปถึงท้องที่ใดก็เข้าตีถึงเมืองนั้น ร้อนถึงองค์อัมรินทร์ ทรงเห็นว่าเจ้าพรหมกุมารได้ไล่ฆ่าขอมและผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก จำต้องช่วยป้องกันชีวิตมนุษย์เอาไว้ให้พ้นจากการ ถูกฆ่าฟันจึงตรัสให้พระวิษณุกรรมเทวบุตร ลงไปเนรมิตกำแพงเมืองเป็นศิลาขวางกั้นเส้นทางที่เจ้าพรหมกุมารจะเดินทัพต่อไป ด้วยพลังแห่งเทวภูพานั้นทำให้เจ้าพรหมไม่สามารถเดินทัพต่อไปได้ จึงหยุดยั้ง ตั้งทัพอยู่เพียงเมืองนั่นเอง และให้ชื่อเมืองนั้นว่า กำแพงเพชร

ต่อมาจนถึงสมัยของพระเจ้าชัยศิริ ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าพรหม ได้มีกองทัพของพวกขอมเข้ามารุกรานแคว้นโยนก ทำให้พระเจ้าชัยศิริต้องอพยพพาผู้คนลงมาทางใต้ และมาตั้งพักไพร่พลอยู่ที่เมืองร้างตรงตรงข้ามกับเมืองกำแพงเพชร (เมืองแปป) ต่อมาเมื่อมีชีปะขาวคนหนึ่งมาชี้ให้ตั้งพระนคร ณ สถานที่ซึ่ง ถือว่าเป็นชัยภูมิที่ดีว่าแล้วชีปะขาวก็อันตรธานหายไป พระเจ้าชัยศิริจึงแจ้งประจักษ์ในใจว่า องค์อัมรินทร์ราชาแสดงมาชี้จุดให้ตั้งพระนคร จึงให้ตั้งพักพล ณ ที่นั้นอยู่เป็นเวลา ๓ วัน แล้วจึงให้ฝังหลักเมืองตั้งเป็นพระนคร ล้อมระเนียดค่ายประตูหอครบบริบูรณ์ทั่วพระราชนิเวศน์มณฑลสถาน ครั้นสำเร็จจึงเสด็จขึ้นครองพระนคร ขนานนามว่าเมืองกำแพงเพชร และสถานที่ซึ่งพระอินทร์จำแลงกายเป็นชีปะขาวมาชี้ให้ตั้งพระนครนั้นได้ชื่อว่า **เมืองไตรตรังษ์** ซึ่งเวลานั้น มีคนแสนครัวตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำตลอดสองฝากฝั่ง

เมืองไตรตรังษ์ตามตำนานสิงหนวัติกุมาร

มีเนื้อความในตำนานสิงหนวัติกุมารเล่าว่า กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มี โอรสของพระเจ้า ฟีล่อเก๊ะ องค์หนึ่ง ชื่อพระเจ้าสิงหนวัติ ได้มาสร้างเมืองใหม่ขึ้นทางใต้ ชื่อเมืองโยนกนาคนคร เมืองดังกล่าวนี้อยู่ในเขตละโว้ หรือในแคว้นโยนก เมื่อประมาณปี พ.ศ.๑๑๑๑ เป็นเมืองที่สง่างามของย่านนั้น ในเวลาต่อมาก็ได้รวบรวม หัว เมือง ต่าง ๆ ที่อ่อนน้อม ให้มาเป็นเมืองขึ้นแล้วตั้งชื่อเป็นแคว้นชื่อว่าโยนกเชียงแสน มีอาณาเขตทางทิศเหนือตลอดสิบสองปันนา ทางใต้จดแคว้นหริภุญชัย มีกษัตริย์สืบเชื้อสายต่อเนื่องกันมา จนถึงสมัยพระเจ้าพังคราชจึงได้เสียเมืองให้แก่ขอมดำ

พระเจ้าพังคราช เจ้าผู้ครองนครแห่งแคว้นโยนกเสียเมืองให้แก่ขอมไป ไม่นานนักก็

กลับเป็นเอกราชอีกครั้งหนึ่งด้วยพระปรีชาสามารถของพระโอรสองค์น้อย คือ พระเจ้าพรหม ซึ่งมีอุปนิสัยเป็นนักรบ

อนุสาวรีย์พระเจ้าพรหม

และ มีความกล้าหาญ ได้สร้างสมกำลังผู้คน ฝึกหัดทหารจนชำนาญ แล้วคิดต่อสู้กับขอม ไม่ยอมส่งส่วย ให้ขอม เมื่อขอมยกกองทัพมาปราบปราม ก็ตีกองทัพขอมแตกพ่ายกลับไปและยังได้แผ่อาณาเขต เลยเข้ามาในดินแดนขอม ได้ถึงเมืองเซลิยง และตลอดถึงล้านนา ล้านช้าง แล้วอัญเชิญพระราชบิดา กลับไปครองโยนกนาคนครดั้งเดิม แล้วเปลี่ยนชื่อเมืองเสียใหม่ว่าชัยบุรี ส่วนพระองค์เองนั้นลงมาสร้างเมืองใหม่ ทางใต้ชื่อเมืองชัยปราการ ให้พระเชษฐา คือ เจ้าทุกขิตราช ดำรงตำแหน่งอุปราช นอกจากนั้น ก็สร้างเมืองอื่นๆ เช่น เมืองชัยนารายณ์ นครพางคำ ให้เจ้านายองค์อื่นๆ ปกครอง

เมื่อสิ้นรัชสมัยพระเจ้าฟ้างคราช พระเจ้าทุกขิตราช ก็ได้ขึ้นครองเมืองชัยบุรี ส่วนพระเจ้าพรหมและโอรสของพระองค์ก็ได้ครองเมืองชัยปราการต่อมา ในสมัยนั้นขอมกำลังเสื่อมอำนาจ จึงมิได้ยกกำลังมาปราบปราม ฝ่ายไทยนั้น แม้กำลังเป็นฝ่ายได้เปรียบ แต่ก็คงยังไม่มีกำลังมากพอที่จะแผ่ขยาย อาณาเขตลงมาทางใต้ก็ได้ ดังนั้นอาณาเขตของไทยและขอมจึงประชิดกันเฉยอยู่

เมื่อสิ้นรัชสมัยพระเจ้าพรหม กษัตริย์องค์ต่อ ๆ มาอ่อนแอและหย่อนความสามารถ ซึ่งมีใช่ แต่ที่นครชัยปราการเท่านั้น ความเสื่อมได้เป็นไปอย่างทั่วถึงกันยังนครอื่น ๆ เช่น ชัยบุรี ชัยนารายณ์ และนครพางคำ ดังนั้นในปี พ.ศ. ๑๗๓๑ เมื่อมอญกรีธาทัพใหญ่มารุกรานอาณาจักรขอมได้ชัยชนะแล้ว ก็ล่วงเลยเข้ามา รุกรานอาณาจักรไทยเชียงใหม่ ขณะนั้นโอรสของพระเจ้าพรหม คือ พระเจ้าชัยศิริ ปกครองเมืองชัยปราการ ไม่สามารถต้านทานศึกมอญได้ จึงจำเป็นต้องเผาเมือง เพื่อมิให้พวกข้าศึกเข้าอาศัย แล้วพากันอพยพลงมาทางใต้ของดินแดนสุวรรณภูมิ จนกระทั่งมาถึงเมืองร้างแห่งหนึ่งในแขวงเมืองกำแพงเพชร ชื่อเมืองแปบ ซึ่งเป็น

เมืองร้างฝั่งกำแพงเพชรได้อาศัยอยู่ที่เมืองแปปอยู่ห่างระยะเวลาหนึ่งเห็นว่าชัยภูมิไม่สู้เหมาะสม จึง ได้ย้ายไปสร้าง
เมืองไตรตรังษ์

เมืองไตรตรังษ์ตามเอกสารประชุมพงศาวดาร

มีหลักฐานเกี่ยวกับเมืองไตรตรังษ์และพระเจ้าอู่ทองว่าเป็นใครมาจากไหน ปรากฏอยู่ในหนังสือประชุม
พงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑ ซึ่งเขียนไว้มีความว่า

ในกาลครั้งนั้นยังมีบุรุษผู้หนึ่ง มีศีรกายเป็นปมเปาหุดต่อมทั่วทั้งตัว เป็นคนไพร่อยู่ในบ้านนอกใต้เมือง
ไตรตรังษ์ อันชื่อว่าเมืองแปปนั้นลงมาทางไกลวันหนึ่ง ทำไร่ปลูกผักแพงแตงน้ำเต้าพริกมะเขือต่าง ๆ กลัวย่อย
เผือก มัน ขายแลงเลี้ยงชีวิต หากริยามิได้มาช้านาน มะเขือต้นหนึ่งอยู่ใกล้บันไดเรือน บุรุษนั้นไปเบาลงที่ริมต้น
มะเขือนั้นเนื่อง ๆ ลูกมะเขือนั้นใหญ่โตงามกว่าทุกต้นในไร่ นั้น ผลมะเขือนั้นเป็นที่รักที่ชอบใจยิ่งนัก

ท้าวแสนปม

ครั้งนั้นยังมีราชธิดาแห่งพญาไตรตรึงษ์พระองค์หนึ่ง มีพระรูปพระโฉมงามพร้อมบริบูรณ์ด้วยเบญจกัลป์ยานี้ จึงมีพระนามชื่อนางแก้วกัลยานี มีอายุได้ ๑๗-๑๘ ปี มีพระทัยสภาค ยินดีด้วยราคะจิต คิดอยากเสวยมะเขือเป็นกำลังยิ่งนัก จึงให้ ทาสา ทาสี ไปเที่ยวหาซื้อมะเขือ ทาสา ทาสี นั้นจึงไปเที่ยวหาซื้อมะเขือที่ตลาดได้เห็นหลายแห่งไม่ได้มะเขือ จึงสืบเสาะไปจนถึงไร่ของบุรุษนั้น จึงซื้อมะเขือลูกใหญ่งามของบุรุษเป็นปมนั้นได้ จึงนำถวาย แก่พระราชธิดา พระราชธิดาซึ่งเสวยมะเขือนั้น จะมีเหตุให้บังเกิดโศกธารสซัซซาบ ให้นางมีจิตปีติโสมมน์สยินดียิ่งนักเป็นกำลัง จนมีกายกำเริบต่าง ๆ ทั้งนี้ นางนั้นจะได้พระราชบุตรผู้มีบุญมาเกิด แลจะได้พระภัสวดาสามิผู้มีบุญญาธิการมาก หนึ่งเหตุภาวะแห่งคนทั้งสามนั้นได้กระทำบุญมาด้วยกันแต่ก่อน

ในกาลนั้นสัตว์ผู้หนึ่งมีบุญญาธิการได้กระทำมามาก มาอุบัติปฏิสนธิบังเกิดในครรภ์นิโครธนแห่งพระราชธิดานั้น ด้วยเหตุว่านางได้เสวยมะเขืออันเป็นชื่ออุปสยสัมภาวะแห่งบุรุษสี่รกายเป็นปม อันกระทำปัสสาวะ ในที่ใกล้ริมต้นมะเขือนั้น ครรภ์อุทรแห่งนางแก้วกัลป์ยานีนั้นก็เห็นปรากฏขึ้นมา ฝ่ายพระญาติพระวงศ์ ครั้นเห็นครรภ์แห่งนางเห็นวิปริต จึงไต่ถามตามประเพณีคติโลก ได้ฟังเหตุอันนางด้วยวาจาสะจ ว่า ข้านี้มิได้คบหาสังวาสด้วยบุรุษผู้ใดผู้หนึ่งเป็นอันขาด ก็เห็นความจริงด้วยสุจริต ด้วยอาณูภาพบุญ แห่งสัตว์อันอยู่ในครรภ์นั้น พระญาติวงศ์ทั้งหลายมิได้โกรธ เชื้อถือช่วยกันอภิบาลรักษาครรภ์ด้วยเมตตาจิต นางนั้นก็รักษาครรภ์นั้นมา เมื่อถ้วนกำหนดทศมาศจึงคลอดซึ่งพระราชบุตร ทรงพระรูปโฉมงามยิ่งนักประดุจรูปทอง ประกอบด้วยลักษณะอันบริบูรณ์

พระเจ้าอู่ทอง

พระญาติวงศ์มีพระเมตตารักใคร่ ช่วยบำรุงบำเรออุปถัมภ์นการ เลี้ยงรักษาด้วยสุจริตเป็นปกติมา สมเด็จพระอัยกานั้นมีพระทัยปรารถนา เพื่อจะเสียดายพระราชนัดดา ทดลองดูจะใคร่รู้ว่าบุรุษผู้ใดจะเป็นบิดา ของพระราชกุมาร ครั้นทรงพระดำริแล้วจึงสั่งแก่ราชบุรุษทั้งหลายว่า

“ท่านทั้งหลาย จงให้คนเฝ้าสอดส่องไปเที่ยวตีข่าวบอกกล่าวแก่บุรุษทั้งหลายในกรุงนอกกรุงศรีฯ แขวง จังหวัดจทั่วตั้งแต่พรุ่งนี้ไป ๓ วัน ให้บุรุษทั้งหลายเข้ามาในพระราชวัง ให้ถือมาซึ่งขนมและผลไม้ต่าง ๆ ตามที่มี แต่สิ่งละน้อยให้เร่งเข้ามา”

ราชบุรุษทั้งหลายก็ให้ไปเที่ยวตีข่าวร้องข่าวทั่วทุกทิศตามรับสั่ง ฝ่ายบุรุษทั้งหลายรู้ว่ารับสั่งให้เข้าไปใน พระราชวัง ดังนั้น ได้ขนมบ้าง ได้ผลไม้ต่าง ๆ กัน เผือก มัน กล้วย อ้อย ตามที่มีก็ถือเข้าไป ใน พระราชวัง

สมเด็จพระอัยกาให้ตกแต่งประดับพระราชนัดดา ด้วยเครื่องกุมารอาภรณ์ อดังก้านวิจิตร วิมุขิตสังวาล งามเลิศแล้ว จึงให้พระหลานแก้วนิสิตนการเห็นพระราชอาสน์ อันตกแต่งเป็นอันดีในพระราชฐาน แล้วให้เรียกหา บุรุษเข้ามาทีละคน ให้ถือขนมของกินกล้วยอ้อยผลไม้เข้าไปสู่สำนักแห่งพระราชกุมาร

สมเด็จพระอัยกาจึงอธิษฐานว่า “บุรุษผู้ใดเป็นบิดาของราชกุมารแท้จริงไซ้รู้ ก็ให้พระราชกุมารนี้จงถือข้าว ของวัตถุของบุรุษนั้น ถ้ามิใช่บิดา อย่าให้พระราชกุมารถือข้าวของวัตถุของบุรุษผู้นั้นเลย”

ครั้นตั้งอธิษฐานแล้วก็ให้พระราชกุมารเข้าไปถือเอาของวัตถุของบุรุษนั้น แลชายแสนปมนั้นได้แต่ ก้อน

ข้าวเย็นถือมาก่อนหนึ่ง พระราชกุมารก็เข้ากอดคอ แล้วรับเอาก้อนข้าวเย็นมาเสวย ชนทั้งปวงเห็นพิศวงชวนกันติ เตียนต่าง ๆ พระเจ้าไตรตรึงษ์ พระเจ้าไตรตรึงษ์ละอายพระทัยได้ความอัปยศ

จงพระราชทานพระราช

ธิดาและพระราชานัดดาให้แก่ชายแสนปม ให้ใส่แผลอยู่ไปถึงที่โรมะเขือ อันเป็นที่อยู่ไกลจากพระนครวันหนึ่ง ชายแสนปมก็พาบุตรภรรยาขึ้นสู่ไร่ ด้วยเดชะบุญชนทั้ง ๓ บันดาลให้เป็นวานร เอกกลองทิพย์มาส่งให้ชายแสนปม แล้วตรัสบอกว่า

“ท่านปรารถนาสิ่งใดจงตีกลองนี้ อาจให้สำเร็จความปรารถนาได้สิ้น”

ชายแสนปมจึงปรารถนาให้รูปงาม จงตีกลองนั้น ปมเป่าทั้งปวงก็อันตรธานสูญหาย รูปกายนั้นก็บริสุทธิ แล้วก็นำกลองนั้นมาสู่ที่อยู่แล้วก็บอก แก่ภรรยา นางก็มีความยินดี จึงตีกลองทิพย์นิมิตของให้ช่างตีอุทองให้พระโอรสบรรทม เหตุตั้งนั้นพระราชกุมารจึงมีนามว่า “**เจ้าอุทอง**” จำเดิมแต่นั้นมา

จุลศักราช ๖๘๑ ปีมะแมเอกศก บิดาเจ้าอุทองจึงตีกลองทิพย์นิมิตเป็นพระนครขึ้นในที่นั้นให้นามชื่อว่า **เทพมหานคร** เหตุสำเร็จด้วยอานุภาพเทพยดา แลชนทั้งหลายชวนกันมาอาศัย ณ เมื่อนั้นเป็นอันมาก พระองค์ได้เสวยราชสมบัติทรงพระนามพระเจ้าสิริไทยเชียงใหม่ (ศรีวิชัยเสียงแสน) ปรากฏในสยามประเทศนี้

จุลศักราช ๗๐๖ ปีวอกขอสก สมเด็จพระเจ้าสิริไชยเชียงใหม่ ทิวคต อยู่ในราชสมบัติ ๒๖ ปี แล้วกลองทิพย์นั้นก็อันตรธานหาย สมเด็จพระเจ้าอุทองราชโอรสได้เสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดาได้ ๖ พระพรรษา ทรงพระปรารภจะสร้างพระนครใหม่ จึงให้ราชบุรุษเที่ยวแสวงหาภูมิประเทศที่มีพรรณไม้จางชาติบริบูรณ์ราชบุรุษก็เที่ยวหามาโดยทักษิณ ถึงประเทศที่หนองโสน กอปรด้วยพรรณปลาพร้อมทุกสิ่ง จึงกลับไปกราบทูลพระเจ้าอุทองจึงยกจตุรงค์โยธาประชาราษฎร์ทั้งปวงมาสู่ประเทศที่นั้น

จุลศักราช ๗๑๒ ปีชลาโทศก ทรงสร้างพระนครเสร็จให้นามชื่อ **กรุงเทพมหานคร** ตามนาม พระนครเดิม ๑ ให้นามชื่อ **ทวารวดี** เหตุมีคองคาล้อมรอบดุจนามเมือง ทวารวดี ๑ ให้ชื่อ **สิโยททยา** เหตุเป็นที่อยู่แห่งชนชราทั้งสอง ศรีแลตาอุททยา เป็นสามีภรรยากัน อาศัยอยู่ในที่นั้นนาม ๑ แลนามทั้งสามประกอบกันจึงเรียกว่า **กรุงเทพมหานครทวารวดีศรีอุททยา** สมเด็จพระเจ้าอุทองได้ราชาภิเษกเสวยราชสมบัติ พระชนม์ได้ ๓๗ พระพรรษา ถวายพระนาม สมเด็จพระเจ้ารามธิบดี แลเมื่อได้ราชาภิเษกนั้น ได้สังข์ทักษิณาวรรตภายใต้ต้นหมันในพระนครสังข์ ๑ แล้วทรงสร้าง **พระที่นั่งไพโรทยมหาราสาททอง สองที่นั่งไพโรชนมหาปราสาท** องค์หนึ่ง **พระที่นั่งไอยสวรรมหาราสาท** องค์หนึ่ง แล้วให้ พระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพะงั่ว) ผู้เป็นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ ตรัสเรียกว่า พระเชษฐาธิราชนั้นไปครองเมืองสุพรรณบุรี ให้พระราชบุตรทรงพระนาม พระราเศวร ไปครองเมืองลพบุรี ครั้งนั้นเมืองประเทศราชขึ้น ๑๖ เมือง คือเมืองมะลากา ๑ เมืองชะวา ๑ เมืองตะนาวสี ๑ เมืองทวาย ๑ เมืองเมาะตะมะ ๑ เมืองเมาะ ลำเลิง ๑ เมืองนครศรีธรรมราช ๑ เมืองสงขลา ๑ เมืองจันทบูร ๑ เมืองพระพิศณุโลก ๑ เมืองสวรรคโลก ๑ เมืองสุโขทัย ๑ เมืองพิไชย ๑ เมืองพิจิตร ๑ เมืองกำแพงเพชร ๑ เมืองนครสวรรค์ ๑ และพระองค์สร้างวัดพุทธไสวรรคแล้ววัดป่าแก้ว

จุลศักราช ๗๓๑ ปีระกาเอกศก สมเด็จพระรามธิบดีสวรรคตอยู่ในราชสมบัติ ๒๐ ปี.

เมืองไตรตรึงษ์ตามประวัติแม่น้ำเจ้าพระยา

มีตำนานของแม่น้ำเจ้าพระยาที่เกี่ยวข้องอยู่กับเมืองไตรตรึงษ์อยู่ด้วย โดยได้เค้าเรื่อง มาจาก สมุด
ข่อย วัดเขื่อนแดง ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งใน ปัจจุบันสมุดข่อยดังกล่าว นี้ได้สูญ
หายและไม่ทราบว่าผู้ใดเอาไป แต่นายอ้อม ศรีรอด แห่งโรงเรียนศรีสัควิทยา ตลาดสะพานดำ
ตำบลนครสวรรค์ตกอำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์ได้เรียบเรียงเอาไว้

ตามตำนานกล่าวว่า เมื่อประมาณ ปีพุทธศักราช ๑๘๙๓ พระเจ้าอู่ทอง ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราช
ธานี และได้ขึ้นครองราชย์สมบัติทรงพระนามว่า "สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1"

พระรามาธิบดีที่ 1

ในขณะที่พระองค์ ทรงได้ขึ้นครองราชย์นั้นได้ให้ พระรามเสวร ราชบุตรไปปกครองเมืองลพบุรี และได้ให้
ขุนหลวงพระจ้าว พระเชษฐาไปปกครองเมืองสุพรรณบุรี

พุทธศักราช ๑๙๑๒ พระเจ้าอู่ทอง สวรรคต พระรามเสวร ราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์แทน แต่ใน
เวลาต่อมาก็จำเป็นต้องถวายราชสมบัติให้ ขุนหลวงพระจ้าว พุทธศักราช ๑๙๑๓ ขุนหลวงพระจ้าวได้ขึ้นครองราชย์ทรง

พระนามว่า “สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1” นับเป็นกษัตริย์องค์ที่ ๓ ของกรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงใฝ่พระทัยในการทำสงครามมาแต่สมัยพระเจ้าอู่ทอง

ในขณะนั้นกรุงสุโขทัยมี พระมหาธรรมราชาลิไท เป็นกษัตริย์ปกครอง บ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะ อ่อนแอมาก ประเทศราชต่างแข็งเมือง ทางกรุงสุโขทัยไม่สามารถไปตีคืนมาครอบครองเหมือนดังเดิม ได้ พุทธศักราช ๑๙๑๕ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ พระองค์ทรงยกกองทัพเข้าตีแคว้นสุโขทัยตอนใต้ โดยยกกองทัพเข้าตีเมืองจำปา (ชัยนาท) ได้ก่อนแล้วยกทัพมาตั้งมั่นล้อมเมืองพระบางไว้ ซึ่งเมืองพระบางนั้นเป็นเมืองหน้าด่านตอนใต้ของสุโขทัย ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำใหญ่มี เจ้าพระยาอนุমানวิจิตรเกษตร เป็นเจ้าเมืองในขณะนั้นมีเมืองในการปกครองอีก ๔ เมือง คือ

๑. เมืองไตรตรึงษ์ อยู่ทางเหนือเมืองพระบาง มี เจ้าพระยาอักษฎานุกฎาพ เป็นเจ้าเมือง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร)

๒. เมืองไพศาลี อยู่ทางทิศตะวันออก มี เจ้าพระยาราชมณฑป เป็นเจ้าเมือง (ปัจจุบันคือบ้านหนองไผ่ ตำบลหนองไผ่ อำเภอไพศาลี จ.นครสวรรค์)

๓. เมืองการุ้ง อยู่ทางทิศตะวันตก มี พระยาวิเศษสรไกร เป็นเจ้าเมือง (ปัจจุบันคือ บ้านการุ้ง ตำบลวังหิน อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี)

๔. เมืองจำปา อยู่ทางทิศใต้ (ปัจจุบันคือ จังหวัดชัยนาท)

เจ้าพระยาอนุমানวิจิตรเกษตร มีทหารเอกอยู่ ๒ คน คนหนึ่งชื่อ สมบุญ อีกคนหนึ่งชื่อ ศรี แต่ทว่า ศรี ไปขึ้นกับฝ่ายกรุงศรีอยุธยา เพื่อหวังจะได้เป็นใหญ่ในพระบาง ทางด้านเมืองหน้าด่านของเมืองพระบางทั้งสาม (เว้นนครจำปาซึ่งถูกกรุงศรีอยุธยายึดไปแล้ว) จึงได้ยกทัพมาช่วย อยุธยาล้อมเมือง พระบางอยู่ถึง ๕ เดือนเต็ม แล้ว ศรี ผู้ทรยศ ก็สามารถนำกองทัพอยุธยาเข้าตีเมืองพระบางไว้ได้ เจ้าพระยาทั้งสี่พร้อมด้วย สมบุญ ทหารเอกถูกจับได้ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ให้ทหารนำตัวเจ้าพระยาทั้งสี่และสมบุญเข้าเฝ้าพระองค์ตรัสว่า

“เราได้ทราบว่าพวกท่านกล้าหาญและเข้มแข็งนัก เรายินดีที่ได้พบและรู้จักพวกท่าน เราต้องขอโทษที่ต้องเข้าตีเมืองพระบางเพราะเราเห็นว่าสุโขทัยนับวันจะเสื่อมโทรมลงเป็นช่องทางให้ ข้าศึกศัตรูจู่โจมเข้ามาแย่งยึดถือปกครอง เราจึงคิดรวบรวมไทยไว้ให้เป็นปึกแผ่นเราเห็นว่าพวกท่านทั้งห้าคนนี้เป็นคนซื่อสัตย์กตัญญู มั่นคงต่อพระเจ้าอยู่หัวของท่านยิ่งนัก หากที่จะหาคนอย่างพวกท่านได้อีก เราจะขอให้ท่านรับราชการกับเราสืบไป”

หนองสมบุญณ์ จังหวัดนครสวรรค์

พระยาอักษฎานุภาพ เจ้าเมืองไตรตรึงษ์จึงกราบทูลว่า "นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณอันหาที่สุดมิได้แต่เสียใจที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งห้านี้ ได้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในพระเจ้าอยู่หัวแห่งราชวงศ์สุโขทัยเสียแล้ว มิอาจอยู่ตากหน้ารับความสุขและ ลาภยศของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ในเมื่อพระเจ้าอยู่หัวของข้าพระพุทธเจ้ากำลังตกอับข้าข้าทั้งห้ากลับมาช่วยพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ซึ่งราชบัลลังก์"

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ จึงตรัสตอบว่า

"ท่านเข้าใจผิด เราตั้งใจไว้ว่าหากได้กรุงสุโขทัย เราจะไม่ทำให้กรุงสุโขทัยต้องเดือดร้อน คงให้ดำรงพระยศเป็นกษัตริย์ฝ่ายเหนือตามเดิมแต่รวมอยู่กับอยุธยา"

พระยาราชมณฑลป จึงกราบทูลต่อไปอีกว่า

"จะมีประโยชน์อะไรที่จะต้องอยู่อย่างผู้แพ้ อยู่อย่างประเทศราช ข้าพระพุทธเจ้ารู้พระทัย ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยดีว่า พระองค์ไม่พึงปรารถนาที่จะให้พระองค์ทรงชุกเลี้ยง ข้าพระพุทธเจ้าขอยืนยันว่าแม้แผ่นดินยังไม่กลับหน้าตราบิดแล้ว ก็ต้องหาทางกอบกู้กรุงสุโขทัยกลับคืนมาจนได้ และเมื่อนั้นเลือดไทยก็ต้องหลังกันอีก"

พระยาวิเศษสรไกร กล่าวเสริมว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าขอยืนยันว่า พวกข้าพระพุทธเจ้าตั้งแต่ปู่ย่าตายายมาถึงเจ็ดชั่วโคตร เคยแต่เป็นข้าของพระเจ้ากรุงสุโขทัย ที่จะกลับมาเป็นข้าของอยุธยานั้นอย่าหมาย ชาวเหนือถือเป็นคติประจำสันดานว่าอยู่อย่างผู้แพ้ เมื่อแพ้แล้วจะไปประเสริฐอย่างไรขอให้ประหารข้าพระพุทธเจ้าเสียเถิด"

"อ้ายบุญก็เหมือนกัน อย่าต้องให้เป็นหมาสองวางอย่างอ้ายศรีเลย ขอให้พระองค์ชุกเลี้ยง อ้ายหมาหัวเน่าไว้เป็นข้าแต่ตัวเดียวเถิด"

สมบุญ ทหารเอกพูดด้วยความโกรธแค้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ได้ฟังสมบุญพูดดังนั้นจึงตรัสปลอบว่า

"เจ้าสมบุญเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร เราไทยด้วยกัน ค่อยพูดค่อยจากัน ออมชอมกันไว้ไม่ดีกว่าหรือ เป็นข้าคนไทยด้วยกันยังดีกว่าเป็นข้าของคนต่างด้าวต่างแดน แล้วเจ้าจะเอาอย่างไรต่อไป"

"ไม่ยาก ข้าพระพุทธเจ้าขออย่างเดียว คือ ฆ่าพวกข้าพระพุทธเจ้าเสียให้หมด"

สมบุญ พูดด้วยใจเด็ดเดี่ยว สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ จึงตรัสต่อไปว่า

"เราจกใจเมื่อพวกท่านทั้งห้าต้องการเช่นนั้น แต่เราให้พวกท่านเลือกตายตามสมัครใจ"

สมบุญ กราบทูลว่า

"สำหรับข้าพระพุทธเจ้าสมบุญทหารเอกเมืองพระบางเกิดที่หนองสาหร่าย เกิดที่ไหนก็อยากตายที่นั่น เอร่างมแผ่นดินมาตุภูมิ ขอให้เอาข้าพระพุทธเจ้าไปฆ่าเสียที่หนองสาหร่ายเกิดจะเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่ง"

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ จึงตรัสกับทหารทั้งหลายว่า

"ทหารจงดูไว้เป็นเยี่ยงอย่างจะหาคนที่ประเสริฐอย่างนี้ได้ยากมาก เพื่อให้ชาวพระบางมีใจระลึกถึง ความดีงาม และวีรกรรมของเจ้าสมบุญ เราขอประกาศเปลี่ยนชื่อหนองสาหร่ายเสียใหม่ว่า "หนองสมบุญ " เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความกล้าหาญของสมบุญทหารเอกแห่งเมืองพระบางทหารพาสมบุญไปได้"

เจ้าพระยาอนุমানฯ จึงกราบทูลว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสี่เป็นศิษย์สำนักเดียวกันต่างอยู่ยงคงกระพันไม่มีทางฆ่าพวกข้าพระพุทธเจ้า ได้ขอได้โปรดนำพวกข้าพระพุทธเจ้าไปกุดให้จมน้ำตายที่แม่น้ำหน้าเมืองนี้เถิด"

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ เมื่อได้ฟังดังนั้นจึงตรัสว่า

"เราเสียตายท่านทั้งสี่ แต่เราก็กจกใจในความตั้งใจของท่าน"

แล้วจึงสั่งทหารให้นำพระยาทั้งสี่ไปกุดน้ำให้จมน้ำตายที่หน้าเมืองพระบางตามความประสงค์ ก่อนตายเจ้าพระยาทั้งสี่ได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า

"ข้าแต่พระคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ ณ วังน้ำอันเยือกเย็นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสี่ได้เกิดมาในลุ่มอกแม่น้ำนี้ ลูกได้อาศัยดื่มกินมาชั่วลูกชั่วหลาน แม่มิได้เคยเหือดแห้ง บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสี่ สิ้นวสานา ขอฝากดวงวิญญาณแห่งชาติทหารกรุงสุโขทัยไว้กับพระแม่คงคา ด้วยเดชความซื่อสัตย์ กตัญญูกตเวทีของข้าฯ ขอให้แม่น้ำสายนี้จงอย่ามีวันใดเหือดแห้งจงเป็นสายธารชีวิตของชาวไทย ได้หล่อเลี้ยงพืชผลแห่งไร่นา พาเอางวงดินเหนือนันเกิดจากซากของผู้กล้าหาญ ที่ข้าหลังเลือดเนื้อปกป้องปฐพี ไปเป็นอาหารแห่งพืชที่แม่พระคงคาไหลผ่านไป ขอให้ชาวไทยในลุ่มแม่น้ำสายนี้จงวัฒนาสถาพรตลอดชั่วฟ้าดินสลาย"

แล้วแม่น้ำสายนี้ก็ปรากฏชื่อเรียกขาน เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งวีรกรรมในความกล้าหาญและซื่อสัตย์ของเจ้าพระยาทั้งสี่ผู้ครองเมืองหน้าด่านตอนใต้ของสุโขทัยว่า "แม่น้ำเจ้าสี่พระยา " ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่บัดนี้กาลเวลาได้ผ่านมา ๖๐๐ ปีเศษ คำว่า "สี่" ได้จางหายไป เหลือเพียงแต่ "เจ้าพระยา" เท่านั้น

เรื่องราวเหล่านี้แม้จะเป็นตำนานหรือนิยายก็จริง แต่ส่วนหนึ่งได้บ่งบอกให้เห็นถึงร่องรอย ตามความทรงจำเก่า ๆ ที่เล่าถ่ายทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ซึ่งทำให้มีเค้าแห่งการตามรอยเข้าไปศึกษาได้อย่างไม่หลงทาง

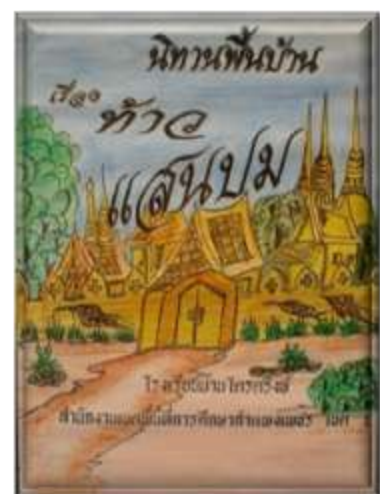

แม่น้ำเจ้าพระยา

เมืองไตรตรึงษ์ในนิยายปรัมปรา

มีบทละครเรื่อง ท้าวแสนปม พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรง สันนิษฐานเพิ่มเติมจากตำนาน เรื่องท้าวแสนปม ซึ่งทรงพระ นิพนธ์เอาไว้ดังนี้

เมื่อราวจุลศักราช 550 พ.ศ.1731 มีพระเจ้าแผ่นดินไทยองค์ เป็นเชื้อวงศ์ของพระเจ้าพรหมมหาราช ทรงพระนามว่า ท้าวไชยศิริ เมืองฝางอยู่ ได้ถูกข้าศึกจากรามัญประเทศยกมาตีเมือง ท้าวไชยศิริสู้ จึงหนีลงมาทางใต้ พบพวกไทยที่อพยพกันลงมาแต่ก่อนแล้ว ตั้งอยู่ ตำบลแพรง พวกไทยเหล่านั้นหาเจ้านายเป็นขุนครองมิได้ จึง อัญเชิญท้าวไชยศิริขึ้นเป็นขุนเหนือตน ท้าวไชยศิริจึงสร้างราชธานีใหม่ เรียกนามว่านครไตรตรึงษ์ ท้าวไชยศิริครอง นครไตรตรึงษ์จนทิวคตเชื้อพระวงศ์ได้ ครองราชสมบัติสืบมาอีก ๔ ชั่วคนท้าวไตรตรึงษ์ชั่วที่ ๔ มีราชธิดา

ราช
หนึ่ง
ครอง
ไม่ได้

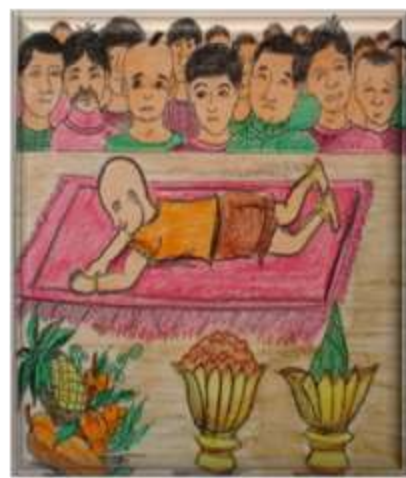
อยู่องค์หนึ่ง มีรูปโฉมงดงามมาก กิตติศัพท์เลื่องลือ ระเบิดไปในเมืองต่างๆ ทราบถึงพระเจ้านครศรีวิชัย จึงใช้ทูตไป ทาบตามเพื่อขอนางนั้นเป็นมเหสีแห่งพระชินเสนราชโอรสผู้เป็นบุตรพรหม แต่ทว่าไตรตรึงษ์ไม่มีราชโอรสก็ปรารถนา จะได้เขย มาเป็นกษัตริย์ครองเมืองสืบไป จึงตอบว่าถ้าท้าวศรีวิชัยยอมเป็นเมืองขึ้นจึงจะยกพระธิดาให้ ท้าวศรีวิชัย ก็ไม่ยอมจึงงดกันไป

ครั้นเมื่อราวปีฉลู จุลศักราช 675 พ.ศ. 1857 พระชินเสนมีความปรารถนาจะใคร่เห็น ตัวนาง ธิดาไตรตรึงษ์ จึงลาพระราชบิดาไปยังเมืองไตรตรึงษ์ แต่ครั้นจะตรงเข้าไปก็เห็นไม่สะดวกด้วย พระบิดากับ ท้าวไตรตรึงษ์ผัดใจกันอยู่ จึงใช้อุบายแปลงตัวเป็นยาจกเอาฝุ่นและเขม่าทำให้เปื้อนเปรอะ เอาจริงแต่มีตัวให้ดู ประหนึ่งว่าเป็นปมปมทั่วไปทั้งตัว นุ่งห่มให้ปอนแล้วก็เข้าไปในเมืองไตรตรึงษ์ ไปอาสารับใช้ผู้เฝ้าสวน หลวงอยู่ เพื่อหาของดูตัวนาง

อยู่มาวันหนึ่งนางธิดาไตรตรึงษ์ออกไปประพาสสวนหลวง พระชินเสนไปเที่ยวเดินเก็บ ผลหมาก รากไม้และผักหญ้าอยู่ ได้เห็นตัวนางก็มีความรัก จึงเข้าไปหาและนำผักไปถวาย นางสั่งเกตดู พระชินเสนเห็นได้ ว่าไม่ใช่คนไพร่จริงจึงให้นางข้าหลวงซักดู พระชินเสนก็ให้การแต่เพียงว่าชื่อนายแสนปม นางสั่งว่าให้ห่มนุ่งเก็บผัก ส่งเข้าไปในวัง แล้วก็กลับเข้าวัง

ฝ่ายพระชินเสนกลับไปถึงที่พักแล้ว ไตรตรองดูเห็นว่าท่าทางนางจะมีความรักใคร่บ้างแต่ยังไม่แน่ใจ จึง ใช้อุบายเอาเหล็กแหลมจากรเป็นหนังสือบนมะเขือเป็นถ้อยคำเกี่ยวเคียงเคียงเป็นนัยๆ แล้ว นำมะเขือกับผัก อื่นๆ ส่งไปให้นางฝ่ายนางได้เห็นหนังสือนั้นแล้วก็เขียนตอบใส่ห่อหมากฝากไปให้ นายแสนปม พระชินเสน ได้รับหนังสือตอบ เข้าใจได้ว่านางสมรักรักใคร่ในตนเป็นแน่แล้ว จึงเข้าไปหานาง ที่ในวัง และพบปะกันหลายครั้ง จนนางตั้งครมร์ต่อมาพระบิดาของพระชินเสนประจวบ พระชินเสนต้องรีบกลับไปนครศรีวิชัย เมื่อไปถึงพระบิดา โปรดให้เป็นผู้ช่วยว่าราชการ จึงไม่มีโอกาสที่จะไปรับนาง

ครั้น ณ วันที่ 2 เดือน 8 ขึ้น 5 ค่ำ ปีชวด จุลศักราช 676 พ.ศ. 1857 พระราชธิดาท้าวไตรตรึงษ์ประสูติ พระโอรสโหรทำนายว่าจะได้เป็นพระยามหากษัตริย์ทรงเดชานุภาพ ยิ่งใหญ่ ท้าวไตรตรึงษ์ผู้เป็นตา อยากทราบว่าใครเป็นบิดาแห่งหลาน ภาพวาดพระโอรสโหรทำนายว่าจะได้เป็นพระยามหากษัตริย์ทรงเดชานุภาพ ถ้ามพระธิดาก็ไม่ให้การอย่างไรทั้งสิ้น ถ้ามพวกข้าหลวงก็ไม่มีใครรู้ เรื่องอะไร คงเป็นแต่โจษกันว่าตั้งแต่ได้เสวยมะเขือซึ่งนายแสนปม ถวายแล้วก็ทรงครมร์ ท้าวไตรตรึงษ์ ทรงไตรตรองก็คิดว่า ผู้ชายถ้า ไม่เป็นคนดี ที่ไหนจะบังอาจลอบลักสมรักรังวาสกับพระธิดาเช่นนั้น ได้ จึงคิดหาวิธีที่จะหาบิดาแห่งกุมาร โดยปรึกษากับมหาราชครูเป็น ที่ ภาพวาดพระโอรสโหรทำนายว่าจะได้เป็นพระยามหากษัตริย์ทรงเดชานุภาพ ตกลงพร้อมกันมาให้ข่าวประกาศ ให้บรรดาทวยลูกเจ้าลูกขุน และ ทวยราษฎรมาพร้อมกันยังหน้าพระลานให้ถือขนมมเนย

ติดมือมาแล้วอธิษฐานว่าถ้าผู้ใดเป็นบิดาพระกุมาร ขอให้พระกุมารรับของจากมือ ผู้ทำนายกิตติศัพท์คำประกาศ ทราบไปถึงพระชินเสน จึงให้ เตรียมีร์พลสกลโยธาเป็นทัพใหญ่ ตั้งพระทัยว่าอย่างไรก็ต้องรับพระธิดามาให้ได้

พอใกล้ถึงนครไตรตรึงษ์ก็สั่งให้ทัพหยุดพักอยู่ แล้ว สั่งอุบายแก่ขุนพลไว้ เสร็จแล้ว พระชินเสนจึงแปลงเป็นนายแสนปมถือข้าวเย็นก้อนหนึ่งเข้าไปยังพระลาน

ครั้นถึงเวลากำหนด ท้าวไตรตรึงษ์ก็ออกยังหน้าพระลานให้เชิญพระนัดดาออกมาและพระองค์ทรงตั้งสัตยาธิษฐานแล้วก็ให้อุ้มพระนัดดาไปเที่ยวดูคน พระกุมารก็ไม่รับของๆใครสักคนเดียว จนกระทั่งนายแสนปมชูก้อนข้าวเย็นให้จึงได้รับ ท้าวไตรตรึงษ์เห็นหลานรับก้อนข้าวเย็นของนายแสนปมเป็นการผิดคาดคะเนทั้งรู้สึกอับอายแก่ธำรงกำนัลว่าพระธิดาเล่นซู้กับคนเลวเช่นนั้น ชับพระธิดาออกจากพระนคร โดยทันที และดำว่านายแสนปมต่างๆ นายแสนปมจึงกล่าวว่าถึงขับไล่ก็ไม่วิตก เมืองจะสร้างอยู่เองใหม่ สักเท่านั้นก็ได้ ทั้งไม่มีความเกรงกลัวใครเลยเพราะพอตีอินทเทรีขึ้น รั้พลก็จะมีมาเหมือนน้ำมหาสมุทร ท้าวไตรตรึงษ์สำคัญว่านายแสนปมพูดอวดดีจึงทำให้ตีกลอง แสนปมก็ตีกลองอินทเทรีขึ้น 3 ลา ขณะนั้นขุนพลแห่งนครศรีวิชัยได้ยินเสียงกลอง ก็ให้พลโห่ร้องขึ้นตามที่พระชินเสนได้ตรัสสั่งไว้ ไตรตรึงษ์ตกใจตะลึง หมดท่ามิรู้ที่จะทำประการใดต่อไป แลเห็นถนัดว่าเสียท่าเขาแล้ว ก็ได้แต่จำยอมท้าวเท่านั้น และถึงแม้ว่าจะวิงวอนงอนง้อพระชินเสนให้เขาอยู่ เขาก็คงไม่อยู่ พระชินเสนก็คงเป็นอันได้รับนางและบุตรกลับไปนครศรีวิชัย

นิทานเรื่องนายแสนปม ถือเป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้คนทั้งหลายเชื่อกันว่า สมเด็จพระรามาริบัติที่ ๑

(พระเจ้าอุทุมพร) ซึ่งเป็นราชบุตรของนายแสนปมและเป็นรัชทายาทครองเมือง เทพนคร ต่อมาได้ ๖ ปี พระเจ้าอุทุมพรทรงย้ายราชธานีใหม่ซึ่งมีความบริบูรณ์พูนสุขกว่าเมืองเทพนคร โดยทรงเห็นว่า ตำบลหนองโสนมีชัยภูมิเหมาะสมดี พระเจ้าอุทุมพรจึงสั่งเคลื่อนย้ายไพร่พลลงมาสร้างเมืองใหม่ที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

ซองที่ปรากฏที่ปรากฏหน้าศาลท้าวแสนปม

เมืองไตรตรึงษ์สมัยทวาราวดี

เมืองไตรตรึงษ์เป็นเมืองโบราณที่เก่าแก่อีกเมืองหนึ่ง ของ จังหวัด กำแพงเพชรพบหลักฐานแสดงว่า เป็นเมืองเก่าในสมัยทวาราวดีต่อเนื่องมาถึงสมัยสุโขทัย ดังหลักฐานวัตถุโบราณ จากการขุดค้นภายในบริเวณเมืองพบ

เศษภาชนะ ดินเผา ตะกั่วจำนวนมาก พบตะเกียงดินเผาสมัยทวารวดี
น่าจะ พัฒนามาตั้งแต่สมัยทวารวดีหรือก่อนหน้านั้น

จึงสันนิษฐานว่าเมืองนี้

เมืองไตรตรังษ์สมัยสุโขทัย

เมืองไตรตรังษ์ในสมัยสุโขทัยคงจะมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมากโดยได้ตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย เป็นเมืองขึ้นของเมืองลูกหลวงกำแพงเพชร เพราะในช่วงนั้นสุโขทัยได้ขยายอาณาจักร ลงมาทางตอนใต้ยึดได้เมืองไตรตรังษ์ เลยลงไปถึงเมืองนครพระราม (ชัยนาท) โดยส่งลูก ของกษัตริย์สุโขทัยมาเป็นเจ้าเมือง หลักฐานที่ว่าเมืองไตรตรังษ์เป็นเมืองสำคัญชั้นลูกของกษัตริย์ กรุงสุโขทัยคือข้อความที่พบในศิลาจารึกสุโขทัย (กฎหมายลักษณะโจร) จารึกหลักนี้เล่าถึง สมเด็จพระปิตุรมหาราชบุตร ราชศรีบรมจักรพรรดิราช ผู้ครองกำแพงเพชรขึ้นไปเสวยราชย์ยังกรุงสุโขทัย และมีข้อความในจารึกตอนหนึ่งว่า **“พระราชมาตุลละบพิตร มนตรีอนุชิต ลูกตนเลี้ยงเจ้าเมืองตราดริงษ์ กับด้วยนักปราชญ์ราชกวีมีสกุลพรรณนังถวายเป็นอัญชูลิ”**

จากข้อความในตอนนี้อาจสรุปได้ว่ามี หน้าของกษัตริย์องค์นี้ (พระราชมาตุลละบพิตร) ไปเข้าเฝ้า พร้อมด้วยลูกเลี้ยงซึ่งเป็นเจ้าเมืองไตรตรังษ์ ซึ่งแสดงว่าในช่วง พ.ศ. ๑๙๑๖ เมืองไตรตรังษ์อยู่ในอาณาเขตของกรุงสุโขทัย ยังมีหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความเป็นเมืองร่วมสมัยของเมืองไตรตรังษ์กับเมืองของสุโขทัยคือเจดีย์ฝีมือสกุลช่างสุโขทัยที่สร้างไว้ในเมืองไตรตรังษ์และนอกเขตเมืองอย่างที่เจดีย์วัดวังพระธาตุ

เมืองไตรตรังษ์สมัยอยุธยา

เอกสารจากพงศาวดารฉบับปลีก ซึ่งนายไมเคิล ริดคาร์ ได้นำลงในหนังสือสยามสมาคม มีข้อความสรุปได้ว่า เมืองสุโขทัยได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอยุธยาอีกครั้งเมื่อสมัยของพระบรมราชาธิราชที่ ๒ และได้แบ่งอาณาจักรสุโขทัยออกเป็น ๔ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ ให้พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपालมหา

ธรรมราชา) ครองเมืองอยู่ที่สองแควหรือพิษณุโลก ส่วนที่ ๒ ให้พระยารามครองเมือง อยู่ที่สุโขทัย ส่วนที่ ๓ ให้พระยาเซลียงครองเมืองอยู่ที่สวรรคโลก และส่วนที่ ๔ ให้เจ้าแสนสอยดาว ครองเมืองอยู่กำแพงเพชร มีข้อความในพงศาวดารอีกฉบับหนึ่งซึ่งเป็นฉบับคู่แฝดกับพงศาวดารฉบับปลีกของ นายไมเคิล ริดคาร์ ซึ่งบอกให้ทราบว่าเจ้าแสนสอยดาวผู้ครองเมืองกำแพงเพชรมันเป็นที่ของพระยาเซลียง และมีข้อความเกี่ยวกับเมืองไตรตรังซ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า “เจ้าศรีวักดี ซึ่งเป็นรองจากแสนสอยดาว ได้เจรจากับพระยาราม และมหาธรรมราชาที่ ๔ ว่าจะเป็นที่พำนักขึ้นไปไตรตรังซ์

ข้อความในพงศาวดารที่ยกขึ้นมาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในช่วงนั้นเมืองกำแพงเพชรมี เจ้าแสนสอยดาวปกครองอยู่ เมืองกำแพงเพชรต้องสู้รบกับเมืองอื่น ๆ ที่พำนักย้ายมาเมืองไตรตรังซ์ ถูกตีกลับมาจนต้องให้พระยาเซลียงไปช่วยตีเมืองแล้วแต่งตั้งให้เจ้าไกรได้ครองเมืองไตรตรังซ์ ซึ่งแสดง ให้เห็นว่าในช่วง พ.ศ. ๑๙๗๕ เมืองไตรตรังซ์มีเจ้าเมืองจากทางเหนือเข้ามาปกครองเมืองไตรตรังซ์

จากหนังสือลิลิตยวนพ่าย ซึ่งแต่งขึ้นมาเพื่อสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นเรื่องราว การทำศึกสงครามระหว่างอยุธยากับล้านนา กล่าวถึงพระยาอุทิสฐิระ เจ้าเมืองพิษณุโลกว่าเอาใจ ออกห่างจากกรุงศรีอยุธยา โดยไปติดต่อกับพระเจ้าติโลกราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ ให้ยกทัพมาตีเมืองชัยนาท สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงทรงยาตราทัพไปประชิดทัพเมืองเชียงใหม่เพื่อตีเมืองเชียงขึ้น ทัพทั้งสอง สู้รบกันเป็นสามารถโดยทัพเชียงใหม่เป็นฝ่ายปราชัย ในจำนวนโคลงต้น ๓๖๕ บท มีอยู่หลายบท ที่กล่าวถึงเมืองกำแพงเพชร เมืองไตรตรังซ์ และเมืองเทพนคร ซึ่งแสดงให้เห็นหลักฐานของความ เป็นบ้านเป็นเมืองที่ยังคงมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ ดังบทที่ ๑๘๓ ความว่า

หยหัดพิรพ่าหพ้อง พลแขวง หนึ่งฤ
 ปูนแปดพันปลายปอง กลิ่นแก้ว
 หัวเมืองกำแพงเพชร ครองเคลื่อน ไคลแฮ
 ธงเทศพรายแพ้วรั้ง ภูบเงิน

เมื่อทัพของพระเจ้าติโลกราชจากหัวเมืองล้านนากองมาตีเมืองพิษณุโลกซึ่ง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครองเมืองอยู่ กองทัพจากเมืองกำแพงเพชรจึงยกทัพเพื่อจะไปร่วมรบกับทัพของกรุงศรีอยุธยา

ส่วนอีกบทหนึ่งกล่าวถึงกองทัพของกรุงศรีอยุธยาได้เมืองไตรตรังซ์ไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในตอนนั้นเมืองไตรตรังซ์และเทพนครคงเข้ากับเมืองทางล้านนา ดังบทที่ว่า

ชัยชัยศโยคก้อง ไตรตรังซ์

บุญเบิกเวียงทอง ปือ ไต่เต้า
 ชัย ชัย ลำพึงเสียง ฤลลาม
 สรนั้น น้วนอบเข้า อยู่มือ

บทต่อมากล่าวถึงเมืองเทพนครก็ยอมเข้าถวายตัวคือโคลงบทที่ ๒๙๐

ชัยชยานุภาพ เทียมทิน กรแฮ

เมืองเทพนครธรรม์ฤา อยู่ถ้อย

ชัยชัยพ่อเพียงอินทร์ นุภาพ

บุญบอกเมืองถ้วนร้อย รอบถวาย

และบทต่อมากล่าวถึงเมืองกำแพงเพชร

ชัยชัยเมื่อปราบอ้อม กำแพงเพชร

ผืนแผ่นดินสายเสมา ออกกว้าง

ชัยชัยท่านไตรตรีจ ในนารถ

ยศโยกบุญทำวอ้าง อัจฉรวณ

นอกจากจะถูกกล่าวถึงในลิลิตยวนพ่ายซึ่งเป็นสมัยพระบรมไตรโลกนาถแล้ว เมืองไตรตรึงษ์ ยังเป็นเมืองที่ปรากฏชื่อในจารึกหลักที่ ๓๘ (ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร) สรุปใจความได้ว่า ในบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่พากันมาเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาซึ่งเสด็จมาประทับที่ใน เมืองกำแพงเพชรในตอนที่จะสร้างศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรนั้น มีเจ้าเมืองไตรตรึงษ์รวมอยู่ด้วย องค์หนึ่ง

ช่วงอายุของศิลาจารึกหลักที่ ๓๘ อยู่ในช่วงระหว่างรัชกาลของสมเด็จพระนครินทราธิราชมาถึงรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา แสดงให้เห็นว่าเมืองไตรตรึงษ์ยังคงมีความเป็นบ้านเป็นเมืองมาอย่างต่อเนื่องติดกับเมืองนครชุมที่หมดความสำคัญและหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์แล้ว

เมืองไตรตรึงษ์สมัยธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรีพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเมืองไตรตรึงษ์เพียงเล็กน้อย โดยเป็นจดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี กล่าวถึงสมัยกรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๕ พระเจ้ามังระให้อะแซหุ่นกีเป็นแม่ทัพยกยกพลมาทางด่านแม่ละเมา เข้ายึดเมืองสุโขทัย สวรรคโลก แล้วเข้าล้อมเมืองพิษณุโลกไว้ โดยการรบที่เมืองพิษณุโลกดำเนินไปถึง ๓ ปี ก็เสียเมืองแก่พม่า ฝ่ายไทยชุดอุโมงค์และทลายกำแพงลง ตั้งล้อมจับพม่ากลางแปลงจับได้แม่ทัพพม่าและทหารเป็นจำนวนมาก ในระหว่างการรบ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงโปรดให้ตั้งค่ายมั่นที่

เมืองนครสวรรค์เพื่อรับศึกพม่า และให้พระยานนครสวรรค์ยกทัพขึ้นไปบรรจบกัน ณ วังพระธาตุ กับทัพพระยากรมราชไปทางปากน้ำโพฟากตะวันตก และทัพ พระยาราชสุภาวดีไปทางตะวันออก ตามตีพม่าที่เมืองกำแพงเพชร

เมืองไตรตรึงษ์สมัยรัตนโกสินทร์

มีหลักฐานจากการตรวจค้นและศึกษาข้อมูลของ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้พบว่าเมืองไตรตรึงษ์ยังคงมีสภาพเป็นบ้านเมืองแต่อาจลดขนาดเป็นเพียงเมืองเล็ก ๆ ต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ดังหลักฐานที่พบรายชื่อเมืองใน จารึกวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) ซึ่งจารึกไว้ในคราวซ่อมแซมวัดครั้งใหญ่ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๔-๒๓๘๑ สมัยรัชกาลที่ ๓ โดยมีใบบอกเมืองขึ้นของเมืองกำแพงเพชร (เมืองโท) ว่ามี ๕ เมืองคือ

เมืองโกสุมพิณ ๑ (น่าจะหมายถึงเมืองโกสุมพิ)

เมืองบงการบุรี ๑ (ไม่รู้ว่าเป็นเมืองใด)

เมืองโบราณราช ๑ (ไม่รู้ว่าเป็นเมืองใด)

เมืองนาถบุรี ๑ (ไม่รู้ว่าเป็นเมืองใด)

เมืองไตรตรึงษ์ ๑

จากจารึกวัดเชตุพนอันนี้จึงถือเป็นหลักฐานสำคัญว่าเมืองไตรตรึงษ์ยังคงมีความเป็นบ้าน เป็นเมือง มาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แต่น่าจะลดระดับลงเป็นชุมชนหรือเมืองเล็ก ๆ และสิ่งสำคัญเป็น ข้อยืนยันได้ว่าเมืองไตรตรึงษ์ไม่ใช่เป็นเมืองที่ถูกจับตั้งชื่อให้เข้ากับตำนานโบราณหรือนิยายปรัมปรา แต่อย่างใด

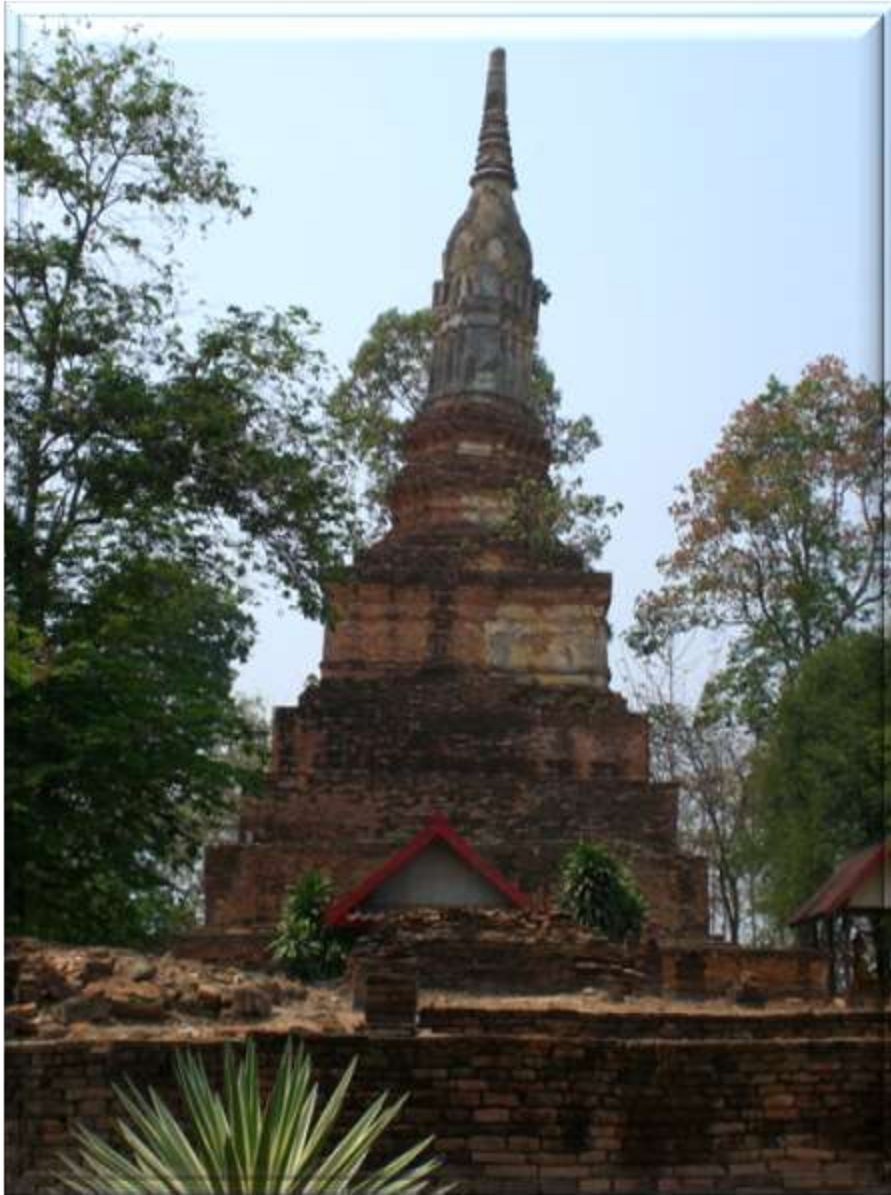
เมืองไตรตรึงษ์สมัยพระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสต้น

เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ หรือ พระพุทธเจ้าหลวงของปวงชนชาวไทยได้เสด็จประพาสต้นหัวเมืองทางเหนือโดยมีจุดปลายปลายทางอยู่ที่เมืองกำแพงเพชร ในการเสด็จประพาสต้นในครั้งนั้นพระองค์ได้ทรงบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ทอดพระเนตรและทรงให้บันทึกเรื่องราวเอาไว้เป็นบทพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสต้น ซึ่งมีเนื้อเรื่องบางตอนเกี่ยวข้องกับเมืองไตรตรึงษ์ดังข้อความดังนี้

“วันที่ ๒๒ เมื่อคืนนี้ฝนตกพรำเพื่อไปย่นรุ่ง แรกนอนรู้สึกว่าจะเย็น ต่อหลับไปตื่นขึ้นจึงรู้สึกเย็นเยือกไปทั้งตัว ท้องก็แข็งขลุกขลิกอยู่เป็นนาน จนเอาสักหลาดซึ่งอุดหมดจึงนอนหลับ ตื่น ๒ โมงครึ่ง ออกเรือจวน ๓ โมง มาจากท่าขี้เหล็กเดียวเดียวถึงวังพระธาตุ อยู่ฝั่งตะวันตก มีบ้านเรือนเรียงราย ตลอดขึ้นมา แต่อยู่ฟากตะวันตก ฟากตะวันออกเป็นป่า ตั้งแต่พันคลองขลุ้งขึ้นมาต้นสักชุม แต่เป็น ไม้เล็กๆซึ่งเป็นเวลาหวงห้าม เดินเรือวันนี้ รู้สึกว่าไปในกลางป่าสูง ได้ยินเสียงนกร้องต่างๆอย่างชัดเจนเพรียกมาตลอดทาง

ตำบลที่เรียกชื่อคลอง เช่น คลองขลุ้ง หรือแม่อะไรต่ออะไรใช้ว่าเราจะแลเห็นในเวลาขึ้น ปากคลองแห่งนี้ในหาด ได้พยายามจะไปดูคลองขลุ้งก็เข้าไปไม่ถึง ด้วยหาดกว้าง คลองขลุ้งนี้เป็น ปลายน้ำอันหนึ่ง วันนี้แลเห็นเขาประทัดซึ่งบันแดนยื่นเป็นแถว ที่วังพระธาตุนี้เป็นชื่อของชาวเรือตั้ง วังไม่ได้แปลว่าบ้าน แปลว่า

ห้วงน้ำ พระธาตุนั้นคือพระธาตุซึ่งตั้งอยู่ตรงวังนั้น จุดเรือที่เห็นคือวังพระธาตุนิดหนึ่ง พระธาตุนี้มีแท่นซ้อน ๓ ชั้น แล้วถึงชั้นคูปาบนเป็นรูปกลม ซึ่งกรมหลวงนครไชยฯ^(๖๕) เรียกว่าทนาน ถัดขึ้นไปจึงถึงบัลลังก์ปัดองไฉน ๗ ป้อง ปัด แล้วปักฉัตร ไม่ผิดกับพระเจดีย์เมืองฝางที่เห็น ซึ่งแท้เป็น พระเจดีย์มอญเสีย

เขากล่าวว่าสุโขทัยสวรรคโลกเป็นรูปนี้ทั้งนั้น ของแผ่นดินฝ่ายเหนือเห็นจะไม่แปลกกันมาก องค์พระเจดีย์ชำรุดพังลงมาเสียซีกหนึ่ง มีรากกระเบื้องรอบวิหาร ๔ ทิศ วิหารใหญ่ที่บูชาอยู่ที่ใต้ พระอุโบสถซึ่งมีสี่มาเป็นสำคัญอยู่ที่ศวันออก เยื้องไม่ตรงกลาง เขาปลูกโรงหลังคามุงกระเบื้องในที่ใกล้พระเจดีย์ด้านตะวันออก มีพระพุทธรูปทั้งยืนทั้งนั่งหลายองค์ พระพุทธรูปหน้าตาดิแปลกกว่าที่เคยเห็น เป็นช่างได้ทำได้ถ่ายรูปที่เหล่านี้ไว้ เวลานี้มีพระซึ่งขึ้นมาแต่เมืองนนท์ เป็นคนเคยรู้จักมาแต่ก่อน ขึ้นมา จำพรรษาอยู่ในที่นี้ คิดจะปฏิสังขรณ์ปลูกกุฏิซึ่งอยู่เยื้องหน้าพระธาตุ ห่างจากศาลามุงกระเบื้องเดิมซึ่งอยู่ข้างริมน้ำได้ลงไป^(๖๕)

ลำน้ำปิง หน้าวัดวังพระธาตุเมื่อเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๔๙

พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จเข้าเมืองไทรบุรี

ภายในเมืองเก่าไตรตรังษ์

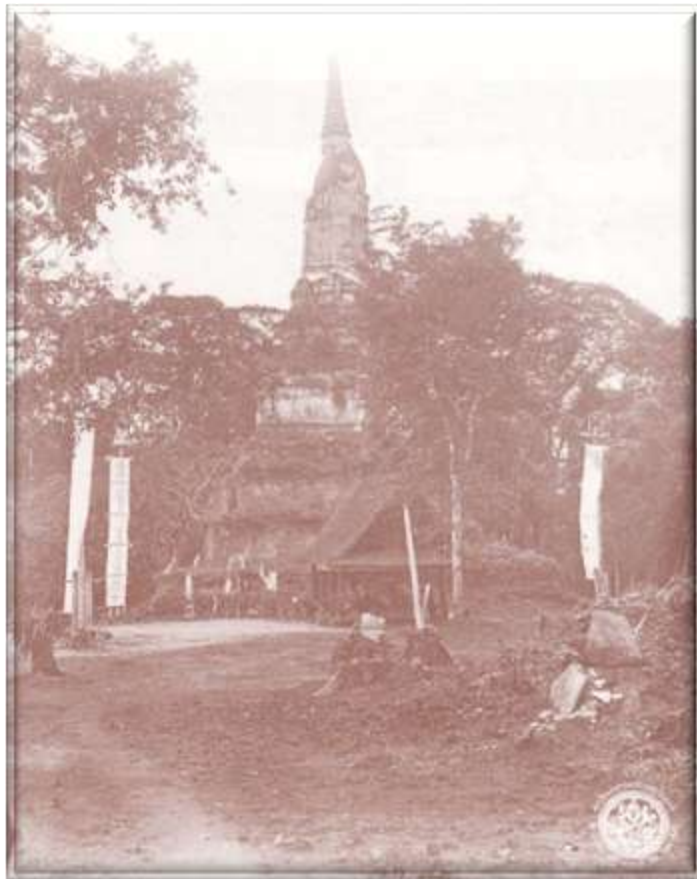
วัดเจดีย์เจ็ดยอดเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสต้นกำแพงเพชร

วัดเจติยเจ็ดยอด

พระพุทธรูปที่งคงาม ที่วัดวังพระธาตุ

เจดีย์วัดวังพระธาตุ เมื่อคราวพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสต้นกำแพงเพชร

เดินจากวังพระธาตุไปตามลำน้ำข้างเหนือ ทาง ๒๖ เส้น ถึงคูด้านใต้ของเมืองไตรตรึงษ์ คุนั้น ใหญ่กว้างราว ๑๕ วา ลึกลงเสมอพื้นหาด แต่น้ำแห้งยื่นเข้าไปจนถึงเชิงเทิน หลังเมืองไปมีถนนข้าม เข้าเมืองอยู่กลางย่านด้านใต้ แต่ด้านเหนือไม่มีถนน มีแต่ลำคูมาบรรจบด้านใต้ กำหนดเชิงเทินยาวตาม ลำแม่น้ำ ๔๐ เส้น ยื่นเข้าไปทางตะวันตกตะวันออก ๓๗ เส้นเห็นเป็นเมืองใหญ่โตอยู่ พื้นพื้นดินไปทั่วทั้งนั้น ในท้องคุ้ก็เป็นแลง เข้าไปในเมืองหน่อยหนึ่งก็พบโคก เห็นจะเป็นวิหาร เจดีย์หักพังตั้งอยู่เบื้องหลัง ถัดเข้าไปอีกหน่อยเรียกว่าเจดีย์ ๗ ยอด จะเป็นด้วยผู้ที่มาตรวจตราค้นพบสามารถจะถางเข้าไปได้แต่ ๗ ยอด แต่ที่จริงคราวนี้เขาได้ถางดีกว่าที่ได้ถางมาก่อน จึงได้ไปพบว่ากว่า ๗ คือพระเจดีย์ใหญ่ขนาด พระมหาธาตุริมน้ำอยู่กลาง มีพระเจดีย์ราย ๓ ด้าน วิหารด้านเหนือวางเลอะๆทำนองนี้ นอกนั้นพระเจดีย์ล้อม ๑๔ องค์

ที่เขาค้นถากถางเข้ามาให้ดูได้เพียงเท่านี้ นอกนั้นยังเป็นป่าที่บออยู่มากไม่ใช่รกรอกอย่างกรุงเก่า เป็นป่าสูงไม้ใหญ่ ข้างล่างโปร่ง ทั้งในเมืองนอกเมือง เหตุด้วยทิ้งร้างเป็นปามาช้านานกว่ากันมาก ชื่อซึ่งจะโจษสงสัยว่าเป็นเมืองไตรตรึงษ์แน่ละหรือ เพราะมีข้อสงสัยว่าเจ้าแผ่นดินลงมาแต่เชียงราย เวลานั้นเมืองกำแพงเพชรก็มีเจ้า เหตุไฉนจะข้ามลงไปสร้างเมืองไตรตรึงษ์ขึ้นในที่ใกล้ ห่างกันเพียง ๔๐๐ เส้น ความที่เดาว่าเมืองกำแพงเพชรมีเจ้าอยู่ในเวลานั้น น่าจะเดาจากบัญชีเมืองประเทศราชครั้งแผ่นดิน พระเจ้าอู่ทอง ในท้องเรื่องที่ว่าเจ้าเชียงรายยกลงมา ไม่ได้กล่าวว่ตีเมืองกำแพงเพชร ไปตั้งเมืองแบบเป็นเมืองไตรตรึงษ์ทีเดียว จึงเกิดสงสัย ที่จริงจะได้เมืองกำแพงเพชรแล้ว แต่หากจะย้ายไปสร้างเมืองใหม่ให้เป็นเกียรติยศ หรือด้วยความขัดข้องประการใด เมืองกำแพงเพชรที่อยู่ฝั่งตะวันออก คงจะเกียดของหรืออยู่ในอำนาจเมืองสวรรคโลก สุโขทัย พิษณุโลก จึงได้ตั้งฝั่งทางที่เป็นแผ่นดินเดียวกัน ถ้าพวกแยงรายจรมมาจะไปตั้งฝั่งตะวันตกก็จะได้เพราะถูกต้องความในจดหมายเหตุว่า ข้ามแม่น้ำโขงไปตั้งฝั่งตะวันตกเมืองกำแพงเพชร เห็นว่าจะเป็นเมืองไตรตรึงษ์แน่”

จากข้อความในหนังสือเสด็จประพาสต้น ครั้งที่ ๒ แสดงถึงหลักฐานที่ว่าเมืองไตรตรึงษ์ได้กลายเป็นเมืองร้างและรกรกไปแล้วในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่จะเป็นมาตั้งแต่เมื่อใดคงต้องศึกษาหาข้อมูลกันต่อไป

เมืองไตรตรึงษ์กับตำนานนิทานพื้นบ้านของชาวบ้านตำบลไตรตรึงษ์

มีนิทานอันลือชื่อในท้องถิ่นของชาวไตรตรึงษ์เรื่อง “ท้าวแสนปม” ซึ่งเล่าสืบต่อกันมาแต่ครั้งโบราณถือเป็นนิทานฉบับท้องถิ่นโดยมีการถอดความจากการเล่าของนายสรวง ทองสีอ่อน ชาวบ้านวังพระธาตุ ตำบลวังพระธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งได้เล่าไว้ดังนี้

“ประวัติเรื่องท้าวแสนปม เดิมที่ท้าวแสนปมไม่ใช่คนที่อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร บ้านช่องพ่อแม่อยู่ที่ระแหง อยู่เหนือจังหวัดกำแพงเพชรขึ้นไป แต่พ่อแม่ของเจ้าแสนนี้ไม่ปรากฏว่าชื่ออะไรพ่อ มีลูกชาย ก็ตั้งชื่อว่าเจ้าแสน เจ้าแสนคนนี้มีรูปร่างอัปลักษณ์ คือว่าผิวเนื้อของแกมีแต่ปุ่มเป็นปมขรุขระเหมือน ผิวมะกรูด บางคนเรียกว่า เจ้าแสน บางคนเรียกว่าเจ้าปม บางคนมาเรียกรวมกันแล้วเรียกว่าแสนปม แต่เจ้าแสนเป็นคนขี้เกียจ ไม่อยากทำงานทำการ กินกินนอน พ่อแม่ จะว่าอย่างไรก็ช่างนอนตะพืด พ่อแม่อดทนระอาใจ

แล้ว

ขึ้นมา ขึ้นเลี้ยงไว้ก็จะเปลืองเปล่า จะไม่เกิดประโยชน์อะไร จะต้องคิดกำจัดเถอะ ลอยแพไปเสียให้มันพ้นไป จะไปอยู่ที่ไหน จะไปเป็นตายที่ไหนช่าง ในเมื่อ เจ้าแสนจะถูกเนรเทศนั้นก็ยอม เจ้าแสนก็ไม่คัดค้าน พ่อแม่ ในเมื่อไม่รักลูกจะปล่อยลูกไปตามยถากรรมก็ตามใจ

ผลที่สุดพ่อแม่ก็ต่อแพให้เจ้าแสนลงแพ เตรียมจอบเตรียมเสียมเตรียมเสบียงอาหารมาให้เสร็จ ขณะที่ปล่อยลอยแพมานั้นก็ เจ้าแสนก็ อธิษฐานให้ตัวเองว่า ข้าพเจ้านี้ไปติดอยู่ที่ใดก็จะขออยู่ที่นั่น ลอยมา ในระหว่างสายแม่ปิ้ง ลอยมาถึงเกาะปม แพติดอยู่ที่ เกาะปม เจ้าแสนก็เลยปลุกกระท่อมห้อมรั้งขึ้น อยู่บน เกาะก็ไม่ทำอะไร มีผักมีหญ้าที่พ่อแม่ให้มากินเหลือก็เหวี่ยงทิ้งไป เม็ดมันขึ้นมาก็เอาไปปลูกมีปลูกพริก ปลูก มะเขือ แต่เจ้าแสนนี่ก็เกียจจำทำไม่รดรดรด ดินเข้ามาปูดท้องเยี่ยวลงจากกระท่อมไปเยี่ยวรดกมะเขือ ไม่ใช่ น้ำรดกะเขาหมอก เยี่ยวรดยั้งนั่นแหละ จนกระทั่งมะเขือออกงามและมีลูกตก

ก็มีลูกสาวเจ้าเมืองกำแพงเพชรเสด็จประพาสป่า จะเป็นด้วยเหตุอันใดจิตใจก็ไม่รู้แน่ ก็ชักชวนพ่อให้มา เที่ยวป่า พ่อก็ตามใจลูกให้มาเที่ยวและมาเที่ยวถึงกระท่อมเจ้าแสนปม มาเห็นมะเขือเจ้าแสน มีลูกเข้าก็นึก อยากกินมะเขือ ก็ให้คนมาขอ ครั้งแรกเจ้าแสนก็ไม่ยอมให้เหมือนกัน ตานี้เห็นเป็นผู้หญิงอยากกินก็เลยอนุญาต ให้ไป ครั้นเมื่อกลับไปแล้วมีอาการแพ้ท้อง ตั้งครรภ์ ในเมื่อตั้งครรรขึ้นแล้ว เกิดมีลูกชายขึ้นมาพ่อแม่ก็สงสัย ตัวเจ้าไปไหน ใครเป็นตัวเจ้า นางลูกสาวนั้นก็ตอบไม่ถูกเพราะว่าไม่เคยไปสมสู่กับชายใดมาก่อน ก็ได้เพียงแต่ เล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่ได้กินมะเขือเข้าไป ก็เกิดมีอาการแพ้ท้องและ ก็มีลูกขึ้นมา เจ้าเมืองก็จะขับไล่ ส่งลูกก็ยัง ขับไล่ไล่ส่งไปไม่ได้ ก็ตั้งปณิธานว่า ต้องหาตัว และว่าใครจะเป็นพ่อของเด็ก

ก็เที่ยวให้ประชากรไปปิดประกาศกล่าวร้องพวกลูกเจ้าเมืองทั้งหลาย ว่าใครเป็นพ่อของเด็ก ก็ขอให้ มา และอธิษฐานไว้ถ้าใครเป็นพ่อของเด็กแล้ว ให้เด็กคนนั้นคลานเข้าไปหา ผลที่สุดลูกขุนนางทั้งหลายก็มา ชื่อ เลื้อยชื่อผ้ามาจะล่อใจเด็ก เมื่อมาแล้วเด็กมาเห็นเข้าก็ไม่พอใจใครทั้งนั้น เด็กไม่ออกไปหาใคร ผลสุดท้ายพวกนี้ ก็ไปหมด หาพวกพระราชารัฐร์ พวกพระราชารัฐร์ธรรมดา พวกราษฎรธรรมดาไป ไปแล้วก็ชื่อขนมมเนย ชื่อ ไปให้เด็ก เด็กก็ไม่ออกไม่ออกมาหาใครทั้งนั้น

เหลืออยู่พวกขุนนางตาบอด ขาด่วนไปอีก ก็ไม่สำเร็จ ไม่มีความสำเร็จสักคนเดียว ก็เหลืออยู่เจ้าแสน พวกข้าราชการก็ไปบอกกล่าว เหลือคนอื่นคนหนึ่ง รูปร่างอัปลักษณ์น่าเกลียด ตัวเป็นปุม เป็นปม เจ้าเมืองก็ ให้มาเชิญ ตานี้เจ้าแสนเมื่อถูกเชิญเข้ามา ก็ไม่มีอะไรจะไปฝาก เสื้อผ้าก็ไม่มี ขนม นมเนยก็ไม่มี มีข้าวเย็นกัน หม้ออยู่ก่อน ก็ตั้งใจอธิษฐานกับข้าวเย็น ถ้าหากว่าเป็นบุญญานิการ ของข้าพระพุทธเจ้าเมื่อชาติปางก่อน เคยเป็นผัวเมียกันและเคยเป็นพ่อเป็นลูกกัน ขอให้กุมารนั้นเห็นห่อชายผ้าขาวม้าไป เมื่อไปถึงที่ตำหนักของพระ เจ้าแผ่นดิน และก็แก้ห่อข้าวเย็นออกมาวาง พอเด็กเห็นข้าวเย็นนั้น เด็กมันก็คลานเข้าไป คลานเข้าไปหาและก็ เก็บเอาข้าวเย็นนั้น ในเมื่อกินข้าวเย็นแล้ว เจ้าเมือง ก็เห็นว่า “นี่เขาเป็นเนื้อคู่คู่สมกันแต่ชาติปางก่อนถึงแม้ว่า รูปร่างจะชั่วอัปลักษณ์ในเมื่อเราตรัสออกไปแล้วว่าจะต้องยกให้เขา เราก็ต้องยกให้เขา จะไม่ให้เขาก็ไม่ได้ เพราะว่าเด็กก็ได้เข้าไปหาเขาแล้ว แสดงว่าเขาต้องเป็นพ่อของเด็ก” เมื่อยกให้กันแล้วก็ให้กลับมาอยู่ยังที่เดิม

ในเมื่อกลับมาอยู่ยังที่เดิม ตานี้เจ้าแสนนั้นมึงทั้งลูกทั้งเมียแล้ว จะซี
เกียจอยู่ก็ไม่ได้ ต้องขยันทำงาน งานนั้นก็ไม่มึงอะไร หาปลา คือว่าไปตัดไม้มา
สานเป็นลอบเป็นไซดักปลา ไปดักปลาที่คลองขมิ้น มีชื่อ คลองขมิ้นก็ยังมี
เวลาไปกูปปลาก็ไม่มีปลาติด มีแต่ขมิ้น ขมิ้นนั้นก็เป็นขมิ้นชัน ที่เขาใช้ตำทา
เด็กสมัยก่อน กูมาที่ไรก็มีแต่ขมิ้นก็เทกอง ง ที่นี้เมียก็ถามว่า แก่ไปดักปลา
ทำไมไม่ได้ปลาเล่า ตาแสนกับบอกปลาไม่มีเลย มีแต่ขมิ้น ขมิ้นทำไมไม่เอามา
เททั้งหมด ที่นี้เอามาให้ดูซิ ขมิ้นนั้นเป็นยังงี้ รุ่งเช้าก็ไปกู ลอบกู่ไซ ก็ติด
ขมิ้นอีก ติดขมิ้นก็เทใส่หม้อสะพานมาถึงบ้าน พอถึงบ้านเทขมิ้นออก ขมิ้นนั้น

ก็กลายเป็นทองคำ ไม่ได้เป็นขมิ้นอย่างเดิม ที่นี้ก็คิดกันว่า จะเอาไปทำอะไร อยู่ๆ กระนั้นเลยเอาเอาแม่ทำเปลดทำ
คู่สำหรับ ให้ลูกนอน ในเมื่อเอาทองคำมาทำเปลดให้ลูกนอนก็เรียกว่า คู่ สมัยก่อนเขาเรียกว่า คู่ ก็เลยให้ลูกชาย
ชื่อว่าคู่ทอง เปลดทอง...คู่ทอง

ต่อมาคิดอยากจะให้มันกว้างขวาง อยากจะทำไร่ทำนา ผลหมากรากไม้ ที่มันเป็นป่าเป็นดง ก็จะไปฟัน
ให้มันเตียน เพื่อจะได้ทำไร่ เข้าขึ้นก็ไปฟันไร่ เมื่อเย็นลงก็กลับมา เข้าขึ้นก็ไปฟันต่อ ต้นไม้ก็ลุกขึ้น โง่งขึ้นเหมือนเดิม
ไม่มีต้นไม้อันไหนล้มตายเลย ก็กลับมาบอกเมีย ว่ามันเป็นเพราะเหตุไร ต้นไม้ ผัวฟันขาดโคนไปแล้ว มันทำไมถึง
กลับขึ้นมาได้ เมียก็ไม่เชื่อหาว่าผัวยังมีสันดานซีเกียจอยู่ เข้าใจว่าผัวไปหลับไปนอน ไม่ไปทำงานจริง ตาแสนนี้ก็
ยืนยันว่า เป็นความจริง ไปตัดโค่นจริง ๆ แล้วก็ไปฟันอีก เข้าขึ้นก็ไปฟัน ครั้นเย็นลงก็กลับบ้าน เข้าขึ้นไปดู
ต้นไม้ลุกหมด ที่นี้ก็สงสัย นี่มันเป็นเพราะเหตุไร

นี่มันจะเดือดร้อนถึงเทวดาถึงพระอินทร์ คงจะเพ่งเล็งแล้ว แสนนี่นะคงจะไม่ใช่คนต่ำช้า จะต้อง มี
บุญญาธิการ ก็จึงใช้วิษณุกรรม แปลงร่างมาเป็นลิง และให้ฮ่อง ฮ้างกายสิทธิ์ลูกหนึ่ง ถ้าตื่นเมื่อไรต้นไม้มันจะ
ลุกขึ้น ต้นไม้ที่ท้าวแสนปมฟันไว้เนี่ย ต้นไม้มันจะลุกขึ้นหมด ท้าวแสนแปลกใจ ฟันที่ไรต้นไม้ลุกขึ้นหมดทุกต้น ไม้
มีต้นไหนตายเลย อยู่ๆ กระนั้นเลยแอบดูหะ แอบดูซิว่ามันจะเป็นเพราะเหตุใด ก็ไปเที่ยวหาดูว่าตรงไหนมันจะ
เหมาะสมที่เราจะแอบดู บังเอิญมีต้นไม้อยู่ตอหนึ่ง ข้างล่างมันเป็นโพรง ก็เข้าไปอยู่ในโพรง ในเมื่อเข้าไปอยู่ใน
โพรงไม่กี่รอบเวลา มันจะมีอะไรเกิดขึ้น ที่จะทำให้ต้นไม้ลุกขึ้นได้ ก็บังเอิญมีลิง ลิงตัวนั้นก็ลงมา ลิงตัวนั้นสี่เขี้ยว
เมื่อลงมาแล้วก็ไม่ไปนั่งที่ไหนเสียด้วย ไปนั่งบนโพรงไม้ เอาหางหย่อนลงไปข้างล่าง เอาหางหย่อนลงไปโพรง
ตาแสนเห็นลิงตัวนี้เองมันมีฮ่อง ดูซิมันจะทำอย่างไร พอได้เวลา เจ้าลิงก็ตีฮ่อง พอตีฮ่อง ..มั่ง... ต้นไม้ก็ลุก ...
มั่ง... ต้นไม้ก็ลุก... ๆ... ๆ... ๆ...

เจ้าแสนก็อ้อ... เป็นเพราะลิงตัวนี้เอง มันมีของวิเศษ เลยกว่าหางลิงพันแขวนไว้เลย เจ้าลิงก็ ดูด เจ้า
ก็ดูดต่างคนต่างแย่ง ลิงกับเจ้านี้ไม่ยอมปล่อย ในที่สุดลิงยอมให้เจ้าแสนจับได้ เมื่อจับได้แล้ว ก็ถามว่า ฮ่องอัน
นี้เอามาจากไหน ได้มาอย่างไร ประสิทธิภาพยังงี้ ลิงนั้นก็เล่าให้ฟังว่า ฮ่องอันนี้ พระอินทร์ท่านให้มา ในเมื่อ
ต้องการปรารถนาสิ่งใด ก็ปรารถนาได้ ๓ ครั้ง กลับมาก็ลองปรารถนาว่า ขอให้ปมที่เป็นในตามตัวข้าพเจ้า ขอให้

มันหลุดหายไปทั้งหมด พออธิษฐานเสร็จก็ตีฆ้อง พอตีฆ้องแล้ว ปมก็หลุดหายหมด หลุดหายไปหมด แล้วก็กลับบ้าน

กลับมาถึงเมีย เมียสงสัยเลยจำไม่ได้ว่าใคร เพราะว่าสวย รูปร่างก็สวย ก็คิดว่า เอ๊ะ ...ชายไหนจะมา
 เกี่ยวพาราตีเรา ผัวเราไม่อยู่หรือยังไง ชักแปลกใจ เจ้าแสนก็เล่าให้ฟังอธิบายให้ฟัง เมียก็ไม่เชื่อ ยังไม่เห็นแก่ตา ก็
 ยังไม่เชื่อ เจ้าแสนต้องทำให้ดู ตีฆ้องขึ้นมาอีก อธิษฐานให้มีปมขึ้นมาอีก เพื่อเมียจะได้เห็น ในเมื่ออธิษฐานให้เป็น
 ปมแล้ว ก็ตีฆ้อง เมื่อตีฆ้องแล้วก็ปมเป็นปมเป็นปมขึ้นมาอย่างเดิม เมื่อเป็นปมเป็นปมขึ้นมาอย่างเดิม เมียเชื่อแล้วก็
 เห็นว่าเป็นความจริง ให้อธิษฐานให้ปมหาย ก็ตีฆ้อง ปมก็หาย อธิษฐานเอาบ้าน เอาเมือง เอาช้าง เอาม้า เอาวัว
 เอาควาย เอาบริวาร ก็อธิษฐานขึ้น อธิษฐานแล้วตีฆ้องขึ้นมา มีปราสาทราชวัง มีช้าง มีม้า มีวัว มีควาย มีข้า
 บริวาร ถึงเวลาเอาช้างไปลงน้ำ น้ำจะอุตุไปเพราะขี้ช้าง น้ำจะอุตุขึ้นไปทอดถึงเมืองพอตตา พอตตาสงสัย น้ำนี้มันมา
 ยังไงถึงได้มาท่วม ก็ให้ทหารมาดู ผลที่สุด ทหารก็กลับไปเล่าให้ฟัง ว่าแสนเขาสร้างเมืองแล้ว เข้าสร้างเมือง
 เขาแล้วมี ช้าง ม้า วัว ควาย การที่น้ำอุตุมานี้เพราะขี้ช้าง ที่เอาช้างไปลงน้ำ ที่นี้เจ้าเมืองก็มาเยี่ยมลูกชาย ลูกเขย
 ลูกเขยก็ให้สร้างสะพานทองอยู่เหนือขึ้นไป เมื่อเห็นแล้วก็ตั้งใจให้เป็นเจ้าเมือง สรุปลงแล้วก็เรียกว่า **“ท้าวแสนปม ”**
 มาจนทุกวันนี้

ตามเนื้อหาที่กล่าวมา เป็นนิทานของชาวบ้านในเขตตำบลไตรตรึงษ์ซึ่งเล่าสืบต่อกันมา เนื้อหาต้องการ
 อธิบายถึงการกำเนิดของเมืองท้าวแสนปม (เมืองไตรตรึงษ์) ซึ่งท้าวแสนปมหรือตาแสนปมนั้นได้รับความเชื่อถือ
 ศรัทธาเป็นอย่างยิ่งในท้องถิ่นตำบลไตรตรึงษ์และชุมชนใกล้เคียง จึงได้มีการสร้างศาลไว้ที่ริมแม่น้ำปิง ใกล้กับวัด
 วังพระธาตุ เพื่อให้ชาวบ้านที่ศรัทธามากกราบไหว้บูชา

บทสรุป

จากหลักฐานและร่องรอยตามตำนาน พงศาวดาร นิยายปรัมปราของเมืองไตรตรังษ์ ล้วนเป็นร่องรอยที่ยืนยันได้ว่าเมืองไตรตรังษ์เป็นเมืองโบราณที่มีอยู่จริงและเป็นเมืองความสำคัญมีอายุไม่ต่ำกว่าสมัยทวารวดี มาจนถึงกรุงสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในพงศาวดาร เมืองไตรตรังษ์ได้ถูกกล่าวถึงในฐานะที่เป็นเมืองสำคัญตามประวัติศาสตร์ของไทยเมืองหนึ่ง ดังพงศาวดารโยนกที่กล่าวว่า ในสมัยของพระเจ้าชัยศิริเสขียงแสนซึ่งหนีเข้าค้ำกลองมาทางใต้ตามแม่น้ำปิง และไปพักพลอยู่ที่เมืองร้างฝั่งตรงข้ามกับเมืองกำแพงเพชร มีชีปะขาวมาชี้ให้ตั้งเมืองใหม่ที่มีชัยภูมิดี พระเจ้าชัยศิริจึงให้ไพร่พลตั้งหลักสร้างเมืองชื่อว่าเมืองไตรตรังษ์

มีตำนานพื้นบ้านที่เล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับราชธิดาของเจ้าเมืองไตรตรังษ์ได้ประสูติกุมารออกมาโดยไม่รู้ว่ามีบิดา เจ้าเมืองไตรตรังษ์จึงต้องทำการเสียดายได้ความว่าเป็นบุตรของคนทุตตะชื่อ นายแสนปม มีปุมเต็มตัว เจ้าเมืองไตรตรังษ์จึงขับไล่ให้ออกจากเมืองไป นายแสนปมซึ่งความจริงเป็นคนมีบุญญาธิการได้รับความ

ช่วยเหลือจากพระอินทร์ จึงไปสร้างเมืองใหม่ชื่อว่าเมืองเทพนคร ขึ้นครองราชย์เป็นเจ้าเมืองและได้นำทองคำมาเป็นอู่ให้กุมารน้อยผู้เป็นบุตรนอน กุมารน้อยจึงได้ชื่อว่า “พระเจ้าอู่ทอง”

เมืองไตรตรึงษ์ เป็นเมืองที่มีขึ้นมาก่อนและอยู่ร่วมสมัยเดียวกันกับเมืองสุโขทัย และยังคงมี ความเป็นเมืองสืบต่อกันมาอย่างยาวนานกว่าเมืองนครชุม ดังหลักฐานที่ปรากฏรายชื่อของเจ้าเมืองในจารึกหลักที่ ๓๘ (จารึกกฎหมายลักษณะโจร) ว่าบรรดาเจ้าเมืองที่ไปเข้าเฝ้าเจ้าพระมหากษัตริย์จาก กรุงศรีอยุธยาขณะที่มา ประทับ ณ เมืองกำแพงเพชรในครั้งที่จะสร้างศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรนั้น มีเจ้าเมืองไตรตรึงษ์ ปรากฏอยู่ ด้วย ต่างกับเมืองนครชุมที่กลายเป็นเมืองร้างและชื่อนั้นได้หายไปจากจารึกเสียแล้ว

ความเจริญรุ่งเรืองแห่งอดีตของเมืองไตรตรึงษ์กำลังเลือนหายไปจากความทรงจำของผู้คนใน ยุค ปัจจุบัน จึงเป็นหน้าที่อันสำคัญที่คนรุ่นปัจจุบันต้องแสวงหาความยิ่งใหญ่แห่งอดีตของเมืองไตรตรึงษ์ให้กลับคืน มา เพื่อพลิกฟื้นความภาคภูมิใจของคนไทยทุกคน โดยเฉพาะชาวกำแพงเพชรและตำบลไตรตรึงษ์ซึ่งเป็นเจ้าของ พื้นที่ให้รับรู้ร่วมกันว่า ณ ที่แห่งนี้ ครั้งหนึ่งเคยเป็นนครโบราณที่มีความเจริญรุ่งเรือง และมีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์เกินกว่าจะปล่อยให้สูญหายไป เหมือนอย่างเมืองบางพาน คนที และเทพนคร ที่ไม่เหลือแม้ เพียงเศษอิฐสักก้อน และหากเป็นเช่นนั้นเราจะเหลือความภาคภูมิใจอันใดไว้ให้ลูกหลานกันเล่า

สภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และประวัติศาสตร์ ตำบลไทรตรีงษ์

1. สภาพ ภูมิศาสตร์

1.1 ที่ตั้ง

ตำบลไทรตรีงษ์ อยู่ห่างจากอำเภอเมืองกำแพงเพชร ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามถนนสาย กำแพงเพชร - นครสวรรค์ ระยะทาง 18 กิโลเมตร มีแนวเขตตำบลดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยมี แนวเขตเริ่มต้นจากกึ่งกลางแม่น้ำปิง บริเวณพิกัด NU 596113 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวแม่น้ำปิงสิ้นสุดที่ กึ่งกลางแม่น้ำปิง บริเวณพิกัด NU 644082 รวมระยะทางด้านทิศเหนือประมาณ 5.5 กิโลเมตร

- ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลท่ามรงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยมี แนวเขตเริ่มต้นจากกึ่งกลางแม่น้ำปิง บริเวณพิกัด NU 644082 ไปตามถนนเข้าสู่โรงงานน้ำตาลปากดง ผ่านถนน พหลโยธิน บริเวณพิกัด NU 629065 ไปตามลำคลองแยงและทางเกวียนสิ้นสุดที่บริเวณพิกัด NU 642017 รวม ระยะทางด้านทิศตะวันออกประมาณ 8.5 กิโลเมตร

- ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลคลองสมบูรณ์ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากบริเวณพิกัด NU 642017 ไปทางทิศ ตะวันตกตามแนวทางเกวียนและแนว สันเขา สิ้นสุด บริเวณพิกัด NU 533968 รวมระยะทางทิศใต้ประมาณ 14.5 กิโลเมตร

- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลอ่างทอง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีแนวเขตเริ่มต้น จากบริเวณพิกัด NU 533968 ไปทางทิศเหนือตามแนว คลองแยงถึงจุดตัดถนน ท่า เสากระโดง – วังตะเคียน บริเวณพิกัด NU 536014 ไปทางทิศเหนือตามถนนสายท่า เสากระโดง- วังตะเคียน บริเวณพิกัด NU 562079 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวถนนซอยเข้าสู่วัดทรัพย์นิมิตร เลี้ยวไปทางทิศ เหนือตามแนวหนองจอกจถนนพหลโยธิน บริเวณพิกัด NU 588099 ไปทางทิศเหนือ ตามแนวถนนเข้าสู่วัดเจดีย์ เจ็ดยอดจรดแม่น้ำปิงบริเวณพิกัด NU 596113 รวมระยะทางด้านทิศ ตะวันตก ประมาณ 21 กิโลเมตร

1.2 เนื้อที่

มีพื้นที่ทั้งหมด 78.18 ตารางกิโลเมตร (48,862.5 ไร่)

1.3 ภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงทางด้านทิศตะวันตกลาดเฉียงไปทางทิศตะวันออกสลับกับมีพื้นที่ราบลุ่มบางช่วง มีลำคลองธรรมชาติผ่านไปเชื่อมระหว่างตำบลและมีพื้นที่บางส่วนติดกับแม่น้ำปิงทางทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร

สภาพทั่วไป

1. ที่ตั้ง

องค์การบริหารส่วนตำบลไตรดิ่งส์ ตั้งอยู่ในเขต อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร อยู่ห่างจากอำเภอเมืองกำแพงเพชรไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามถนนพหลโยธินสายกำแพงเพชร – นครสวรรค์

ระยะทาง 18 กิโลเมตร

โดยได้รับการยกฐานะจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2538

ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลไตรตรังษ์ อยู่ที่

หมู่ที่ 1	บ้านมอพระธาตุ	ตำบลไตรตรังษ์	อำเภอเมืองกำแพงเพชร	จังหวัดกำแพงเพชร	และมีอาณาเขต ดังนี้
ทิศเหนือ	ติดเขต	ต.เทพนคร	อ.เมือง	จ.กำแพงเพชร	
ทิศตะวันออก	ติดเขต	ต.ชำมรงค์	อ.เมือง	จ.กำแพงเพชร	
ทิศใต้	ติดเขต	ต.คลองสมบูรณ์	อ.คลองขลุง	จ.กำแพงเพชร	
ทิศตะวันตก	ติดเขต	ต.อ่างทอง	อ.เมือง	จ.กำแพงเพชร	

องค์การบริหารส่วนตำบลไตรตรังษ์มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 89.858 ตร.กม. (56,161.250 ไร่)
สภาพภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงทางด้านทิศตะวันตก ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออก

สลับพื้นที่ราบลุ่มบางช่วง มีลำคลองธรรมชาติผ่านไปเชื่อมระหว่างตำบล และมีพื้นที่บางส่วนติดกับแม่น้ำปิงทางทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ

2 กิโลเมตร

1.4 จำนวนหมู่บ้าน 13 หมู่บ้าน จำนวน 1,966 ครัวเรือน ได้แก่

หมู่ที่ 1	บ้านมอพระธาตุ	จำนวน	210	ครัวเรือน
หมู่ที่ 2	บ้านท้ายเกาะ	จำนวน	168	ครัวเรือน
หมู่ที่ 3	บ้านหนองหลวง	จำนวน	184	ครัวเรือน
หมู่ที่ 4	บ้านวังพระธาตุ	จำนวน	192	ครัวเรือน
หมู่ที่ 5	บ้านบ่อเจริญ	จำนวน	168	ครัวเรือน
หมู่ที่ 6	บ้านทรัพย์พลู	จำนวน	49	ครัวเรือน
หมู่ที่ 9	บ้านโนนโก	จำนวน	187	ครัวเรือน
หมู่ที่ 10	บ้านทุ่งเจลิยว	จำนวน	118	ครัวเรือน
หมู่ที่ 11	บ้านคงตาจันทร์	จำนวน	210	ครัวเรือน
หมู่ที่ 12	บ้านวังประดา	จำนวน	136	ครัวเรือน
หมู่ที่ 13	บ้านวังน้ำขาว	จำนวน	232	ครัวเรือน
หมู่ที่ 14	บ้านทรัพย์สีทองพัฒนา	จำนวน	98	ครัวเรือน

2. ประชากร

ประชากรทั้งสิ้น 9,183 คน แยกเป็นชาย 4,586 คน หญิง 4,597 คน

มีความหนาแน่นเฉลี่ย 102 คน/ตารางกิโลเมตร

1.6 ท้องถิ่นอื่นในตำบล มีเทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลปากคอง พื้นที่การปกครอง หมู่ที่ 7, 8 ตำบลไทรตรีงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

1. สภาพทางเศรษฐกิจ

1. อาชีพ (แสดงอาชีพของประชากรในเขตตำบล)

1. ทำนา	10 %
2. ทำไร่ และทำสวน	85 %
3. ค้าขายและรับจ้างทั่วไป	5 %

1. หน่วยธุรกิจในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

- โรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน	1	แห่ง
- ลานมันสำปะหลัง	จำนวน	6	แห่ง
- ปิมน้ำมันและก๊าซ	จำนวน	4	แห่ง

1. สภาพสังคม

1. การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา	จำนวน	5	แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา	จำนวน	1	แห่ง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	จำนวน	6	แห่ง

1. สถาบันและองค์กรทางศาสนา

- วัด / สำนักสงฆ์	จำนวน	10	แห่ง
-------------------	-------	----	------

1. สาธารณสุข

- สถานีอนามัยประจำตำบล	จำนวน	3	แห่ง
- อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ	จำนวน	100	เปอร์เซ็นต์

1. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- สถานีตำรวจประจำตำบล	จำนวน	1	แห่ง
-----------------------	-------	---	------

1. การบริการขั้นพื้นฐาน

1. การคมนาคม

- ถนนลูกรังทุกหมู่บ้าน มีสภาพชำรุดทรุดโทรม ต้องปรับปรุงซ่อมบำรุงทุกปี
- ถนนคอนกรีต 8 สาย (หมู่ที่ 2,3,9,13,12,9,1,4) ไม่เพียงพอต่อความต้องการ
- ถนนลาดยาง 5 สาย (หมู่ที่ 1, 4, 11, 12, 13) ไม่เพียงพอต่อความต้องการ

1. การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์

จำนวน	1	แห่ง
-------	---	------

1. การไฟฟ้า

ไฟฟ้าเข้าถึง ทั้ง 12 หมู่บ้าน

- จำนวนประชากรที่มีไฟฟ้าใช้

จำนวน	1,837	ครัวเรือน
-------	-------	-----------
- จำนวนประชากรที่ไม่มีไฟฟ้าใช้

จำนวน	129	ครัวเรือน
-------	-----	-----------

1. แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ลำน้ำ , ห้วย

จำนวน	13	สาย
-------	----	-----
- บึง , หนองและอ่างเก็บน้ำ

จำนวน	15	สาย
-------	----	-----

1. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ฝายน้ำล้น

จำนวน	6	แห่ง
-------	---	------
- บ่อน้ำตื้น

จำนวน	6	แห่ง
-------	---	------
- บ่อโยก

จำนวน	13	แห่ง
-------	----	------
- บ่อบาดาล

จำนวน	11	แห่ง
-------	----	------
- ถังเก็บน้ำ

จำนวน	6	แห่ง
-------	---	------
- แบบ ฝ. 99

จำนวน	3	แห่ง
-------	---	------
- แบบถึงฉาบ

จำนวน	2	แห่ง
-------	---	------
- แบบ รพช.

จำนวน	1	แห่ง
-------	---	------
- สระน้ำสาธารณะ

จำนวน	5	แห่ง
-------	---	------
- หมู่ที่ 3

จำนวน	1	แห่ง
-------	---	------
- หมู่ที่ 4

จำนวน	1	แห่ง
-------	---	------
- หมู่ที่ 10

จำนวน	1	แห่ง
-------	---	------
- หมู่ที่ 13

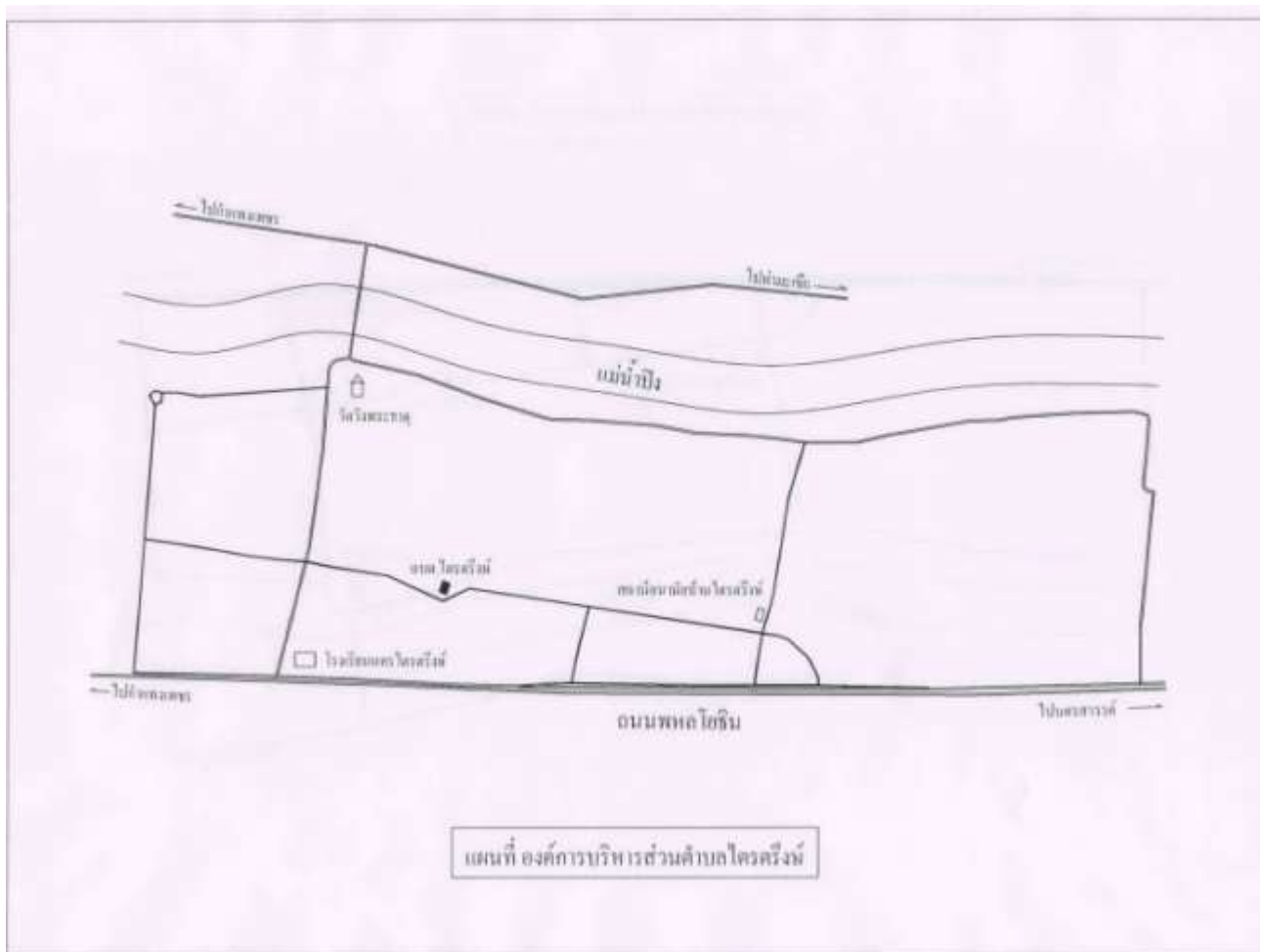
จำนวน	1	แห่ง
-------	---	------
- หมู่ที่ 9

จำนวน	1	แห่ง
-------	---	------

- ประปาหมู่บ้าน	จำนวน	6	แห่ง
หมู่ที่ 2	จำนวน	1	แห่ง
หมู่ที่ 4	จำนวน	1	แห่ง
หมู่ที่ 9	จำนวน	1	แห่ง
หมู่ที่ 1	จำนวน	1	แห่ง
หมู่ที่ 11	จำนวน	1	แห่ง
หมู่ที่ 13	จำนวน	1	แห่ง

1. ข้อมูลอื่น ๆ

1. ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ได้แก่
2. แม่น้ำปิง
3. ป่าคลองสวนหมาก – คลองขลุง

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

2.1 อาชีพ ประชากรมีอาชีพตามลำดับดังนี้

ทำไร่ ปลูกไม้สัก ไม้ยางพารา อ้อย ข้าวโพด ทำนา รับจ้าง ค้าขาย

2.2 หน่วยงานธุรกิจในพื้นที่ตำบลไทรตรัง

- โรงงานอุตสาหกรรม ขนาดใหญ่ คือ โรงงานน้ำตาล จำนวน 1 แห่ง
- ธุรกิจรับซื้อพืชไร่ จำนวน 6 แห่ง
- ปั๊มน้ำมันและก๊าซ จำนวน 5 แห่ง

2.3 รายได้ต่อหัว

รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี 46,989 บาท อัตราค่าจ้าง/คน/วัน 100 บาท

2.4 ทรัพยากร

- ตำบลไทรตรังติดเขตป่าสงวนแห่งชาติไทรตรัง จำนวน 7,588 ไร่
- แม่น้ำปิงเป็นแหล่งประมงน้ำจืด
- สระหนองทะเล เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด

3. สภาพสังคม การเมือง การปกครอง

3.1 การศึกษา

มีสถานศึกษาของรัฐบาล จำนวน 6 แห่ง ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านไทรตรัง เปิดสอนระดับประถมศึกษา
2. โรงเรียนบ้านวังประดา เปิดสอนระดับประถมศึกษา
3. โรงเรียนบ้านดงดาจันทร์ เปิดสอนระดับประถมศึกษา
4. โรงเรียนบ้านโนนโก เปิดสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
5. โรงเรียนบ้านวังน้ำขาว เปิดสอนระดับประถมศึกษา
6. โรงเรียนนครไทรตรัง เปิดสอนระดับมัธยมศึกษา

สถานศึกษาของเอกชน 2 แห่ง ได้แก่

1. โรงเรียนวัฒนศิริวิทยา เปิดสอนระดับประถมศึกษา
2. โรงเรียนอนุบาลไธรา เปิดสอนระดับก่อนประถมศึกษา

3.2 ศาสนา ความเชื่อ จารีตประเพณี

กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ตำบลไทรตรัง มีกลุ่มชนดั้งเดิมอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิง ได้แก่ชาวบ้านวังพระธาตุ หมู่ที่ 4 ส่วนชาวบ้านในหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่อพยพจากจังหวัดนครสวรรค์อุทัยธานี และชัยนาท มาตั้งถิ่นฐานเมื่อราวปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ มีการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ต่าง ๆ มีเทศกาลตรุษ สงกรานต์ และงานจิว หรืองานประเพณีเจ้าพ่อเจ้าแม่ของกลุ่มชาวจีนบ้านปากดง ในด้านความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะเชื่อ ถือน้ำใจไหว้หลวงพ่อบุญรอดวังพระ

ชาติและท้าวแสนปม ซึ่งตั้งศาลอยู่บริเวณหน้าวัดวังพระธาตุ กลุ่มชนที่มีการสืบทอดเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น มี 2 กลุ่มชน ได้แก่ ชาวบ้านวังพระธาตุ ซึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่มีการเล่นนิทานพื้นบ้านท้าวแสนปมและการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น เพลงระบำ ก.ไก่ เพลงคล้องช้าง เพลงระบำกลางบ้าน อีกกลุ่มชนหนึ่งได้แก่ กลุ่มชนที่โยกย้ายถิ่นฐานมาจากอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ มาอยู่ที่บ้านปากดง หมู่ที่ 8 มีการแสดงรำโทนเขาทอง และเต้นกำรำเคียว

3.3 การเมืองการปกครอง

อยู่ภายใต้การปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 องค์กร ได้แก่ เทศบาลตำบลปากดง และองค์การบริหารส่วนตำบลไตรตรังษ์

4. ประวัติศาสตร์

4.1 ประวัติความเป็นมาของเมืองไตรตรังษ์

จากตำนานสิงหนวัติกุมาร มีว่าพระเจ้าพรหมโอรสพระเจ้าพังคราช ขณะพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา ได้ยกกองทัพขับไล่ขอมดำมาถึงเมืองกำแพงเพชร อันเป็นดินแดนลาวรัฐเก่า พระอินทร์เกรงว่าผู้คนจะล้มตาย จึงเนรมิตกำแพงขวางกั้นไว้ ไม่ให้พระเจ้าพรหมผ่านไปได้จึงเรียกกำแพงที่เนรมิตนั้นว่า กำแพงเพชร ต่อมาพระเจ้าชัยสิริ โอรสพระเจ้าพรหม มีข้าศึกชาวมอญจากเมืองสุธรรมดิยกกองทัพมารุกราน พระเจ้าชัยสิริอพยพไพร่พลลงมาที่เมืองกำแพงเพชร สร้างเมืองไตรตรังษ์ขึ้น

เมืองไตรตรังษ์ บ้านวังพระธาตุ ตำบลไตรตรังษ์ อำเภอเมืองกำแพงเพชร เป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ 3 ชั้น ลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน ขนาดกว้างประมาณ 800 เมตร ยาวประมาณ 840 เมตร ตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำปิงด้านตะวันตก แต่ไม่ใช่ลำน้ำ เป็นแนวคูเมือง เพราะพบร่องรอยคูเมืองเดินขนานกับแนวแม่น้ำ แนวกำแพงเมืองด้านเหนือติดอยู่กับแม่น้ำ บางส่วนได้ถูกระแสน้ำกัดเซาะพังทลาย

บริเวณกลางเมืองไตรตรังษ์มีโบราณสถานขนาดใหญ่ 2 แห่ง แห่งแรกเรียกว่า เจดีย์เจ็ดยอด เป็นกลุ่มเจดีย์ก่อด้วยอิฐ เจดีย์ประธานเป็นลักษณะเจดีย์ทรงดอกบัวหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ฐานล่างก่อเป็นแบบฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 4 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัวคว่ำและบัวหงาย จึงเป็นส่วนเรือนธาตุย่อไม้สี่สิบ ส่วนยอดพังทลาย ฐานด้านหน้าหรือด้านตะวันออกทำเป็นซุ้มพระยื่นออกมา เจดีย์แบบนี้ิยมสร้างในสมัยสุโขทัย รายรอบเจดีย์ประธานทรงพุ่มข้าวบิณฑ์มีฐานเจดีย์รายเล็กๆ ก่อด้วยอิฐหลายองค์ โบราณสถานอีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเจดีย์เจ็ดยอด ห่างออกไปประมาณ 200 เมตร ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐ มีฐานวิหารและฐานเจดีย์รายเล็กๆ ก่อด้วยอิฐเช่นเดียวกัน

ตามศิวดินภายในเมืองไตรตรังษ์พบเศษภาชนะดินเผาทั้งประเภทเครื่องเคลือบแบบสุโขทัยหรือที่เรียกว่า เครื่องถ้วยสังคโลก เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดิน และชนิดเผาแกร่ง ไม่เคลือบจากการขุดค้นทางโบราณคดีของกรมศิลปากรในบริเวณกลางเมืองไตรตรังษ์ พบว่า

ถัดจากชั้นดินที่พบเศษภาชนะดินเผาแบบสุโขทัย พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดี เช่น เศษภาชนะดินเผา ลูกปัดแก้ว และชิ้นส่วนตะเกียงดินเผา โดยเฉพาะชิ้นส่วนตะเกียงดินเผานั้นเป็นแบบที่พบทั่วไป ตามแหล่งทวารวดีในเขตภาคกลางแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หลักฐานดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่า บริเวณเมืองไตรตรังย์ก่อนที่จะเป็นบ้านเมืองสุโขทัย ได้มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วในสมัย ทวารวดี แต่คงไม่เป็นเมืองหรือชุมชนใหญ่ เป็นเพียงแค่ชุมชนที่อยู่บนเส้นทางคมนาคมฝั่งแม่น้ำปิงที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างทางเหนือกับที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

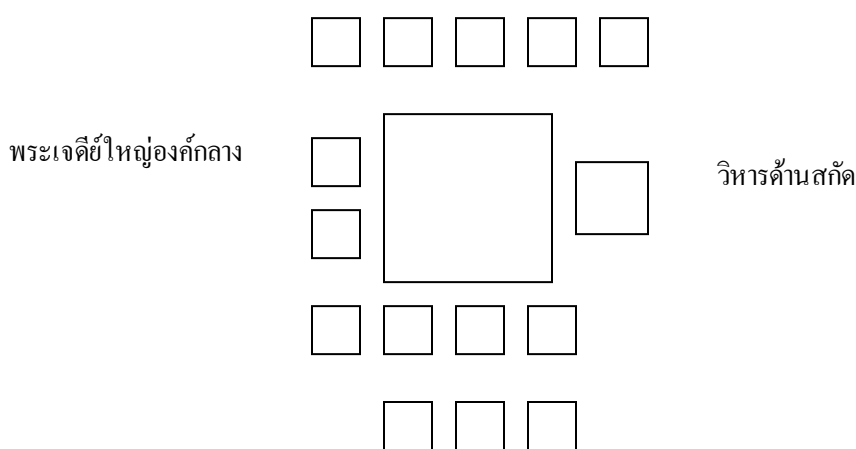
นอกเมืองไตรตรังย์ไปทางทิศตะวันออกตามลำน้ำปิง มีโบราณสถานขนาดใหญ่แห่งหนึ่งเรียกว่า วัดวังพระธาตุ เจดีย์ประธานของวัดเป็นลักษณะเจดีย์ทรงดอกบัวหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบศิลปะสุโขทัย สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ยังเห็นรูปทางสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์ได้ครบถ้วน เจดีย์ทรงดอกบัวแห่งนี้ นับว่าใหญ่ที่สุดในบรรดาพระเจดีย์ทรงเดียวกันทั้งในเขตเมืองกำแพงเพชรและสุโขทัย บริเวณที่ตั้งเมืองไตรตรังย์แต่ก่อนเป็นป่าทึบ ไม่มีคนมาตั้งถิ่นฐาน มีเฉพาะบริเวณริมน้ำใกล้กับวัดวังพระธาตุเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “ดงแสนปม”

4.2 เมืองไตรตรังย์สมัยรัชกาลที่ 5

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองไตรตรังย์ ในคราวเสด็จประพาสต้นครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2449 โดยทรงเรือพระที่นั่ง (เรือหางแมงป่อง) จากปากน้ำโพ จนครสวรรค์ มาตามลำแม่น้ำปิง เสด็จถึงเมืองไตรตรังย์บริเวณหน้าวัดวังพระธาตุ เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2449 ได้พระราชทานนิพนธ์ไว้ในจดหมายเหตุเสด็จประพาสต้น ดังนี้

“วันที่ 22 เมื่อคืนฝนตกพรำเพื่อไปยังรุ่ง แรกนอน ไม่รู้สีกว่าจะเย็น ต่อหลับไป ตื่นขึ้นจึงรู้สึกเย็นเยือกไปทั้งตัว ท้องก็แข็งขลุกขลิกอยู่เป็นนาน จนเอาสักหลาดจึงอุดหมดจึงนอนหลับ ตื่น 2 โมง ครึ่งออกเรือจวน 3 โมง มาจากทำขี้เหล็กเดี่ยวเดียวก็ถึงวังพระธาตุ อยู่ฝั่งตะวันตกมีบ้านเรือนรายตลอดขึ้นมา แต่อยู่ปากตะวันตก ปากตะวันออกเป็นป่าตั้งแต่พื้นคลองขลุ้งขึ้นมาติดกันแต่เป็นไม้เล็ก ๆ ซึ่งเป็นเวลาหวงห้ามเดินเรือวันนี้รู้สึกจะไปในกลางป่าสูง ได้ยินเสียงนกกริ่งต่าง ๆ อย่างชมดงเพรียกมาตลอดทาง ตำบลที่เรียกชื่อคลอง เช่น คลองขลุ้งหรือแม่อะไรต่ออะไรไว้ว่าเราจะเห็น ในเวลานี้ ปากคลองแห่งนี้ในหาด ได้พยายามจะไปดูคลองขลุ้งก็เข้าไปไม่ถึงด้วยหาดกว้าง คลองขลุ้งนี้เป็นปลายน้ำอันหนึ่ง วันนี้แลเห็นเขาประทัดซึ่งปันแดนขึ้นเป็นแถวที่วังพระธาตุนี้เป็นชื่อของชาวเรือตั้ง ไว้ไม่ได้แปลว่าบ้าน แปลว่าห้วงน้ำ พระธาตุนั้นก็คือพระธาตุซึ่งตั้งอยู่ตรงวังนั้น จอดเรือที่ที่พักผ่อนเหนือวังพระธาตุนิดหนึ่ง พระธาตุนี้มีฐานแทนซ้อน 3 ชั้น แล้วถึงชั้นกุหาบนเป็นรูปกลม ซึ่งกรมหลวงนริศเรียกว่าทะนาน ถัดขึ้นไปจึงถึงบัลลังก์ปล้องไฉน 7 ปล้องปลี แล้วปักฉัตร ไม่ผิดกันกับพระเจดีย์เมืองฝางที่เห็นซึ่งแก้เป็นเจดีย์มอญเสีย เขาว่าสุโขทัยสวรรค์โลกเป็นรูปนี้ทั้งนั้น เป็นรูปพระเจดีย์ของแผ่นดินฝ่ายเหนือเห็นจะไม่แปลกกันมาก องค์พระเจดีย์ชำรุดพังลงมาเสียซีกหนึ่ง มีรากกระเบื้องรอบวิหาร 4 ทิศ วิหารใหญ่ที่บูชาอยู่ที่ทิศใต้ พระอุโบสถซึ่งมีสีมาเป็นสำคัญอยู่ที่ทิศตะวันออกเยื้องไม่ตรงกลางเขาปลูกโรงหลังคามุงกระเบื้องในที่ใกล้พระเจดีย์ด้านทิศตะวันออก มีพระพุทธรูปทั้งนั่งทั้งยืนหลายองค์ พระพุทธรูปหน้าตาดิแปลกกว่าที่เคยเห็นเป็นช่างได้ทำ ได้ถ้ายรูปที่เหล่านี้ไว้ เวลานี้มีพระซึ่งมาแต่เมืองนนทบุรีเป็นคนเคยรู้จักมาแต่ก่อนขึ้นมาจำพรรษาอยู่

ที่นี่ ก็คือปฏิสังขรณ์ปลูกกุฏิอยู่เบื้องหน้าพระธาตุ ห่างจากศาลามุงกระเบื้องเดิมซึ่งอยู่ข้างริมน้ำได้ลงไป เดินจากวังพระธาตุไปตามลำน้ำข้างเหนือ ทาง 26 เส้น ถึงคูด้านใต้ของเมืองไตรตรังษ์คูนั้นใหญ่กว้างราว 15 วา ลึกลงเสมอพื้นหาดแต่น้ำแห้งยื่นเข้าไปจนถึงเชิงเทิน หลังเมืองไปมีถนนข้ามเข้าเมืองอยู่กลางย่านด้านใต้ แต่ด้านเหนือไม่มีถนนมีแต่คูน้ำมาบรรจบด้านใต้ กำหนดเชิงเทินยาวตามลำแม่น้ำ 40 เส้น ยื่นเข้าไปทางทิศตะวันออก 37 เส้น เห็นเป็นเมืองใหญ่โตอยู่ พื้นแผ่นดินเป็นแล่งทั่วทั้งนั้น ในท้องคูก็เป็นแล่ง เข้าไปในเมืองหน่อยหนึ่งก็พบโคกเห็นจะเป็นวิหารเจดีย์พังอยู่เบื้องหลัง ถัดเข้าไปอีกหน่อยหนึ่งเรียกว่าเจดีย์ 7 ยอด แต่ที่จริงคราวนี้เขาได้ทางคิดว่าที่ได้ถางมาแต่ก่อน จึงได้พบว่ากว่า 7 คือ พระเจดีย์ใหญ่ขนาดพระมหาธาตุริมน้ำอยู่กลาง มีพระเจดีย์ 3 ด้าน วิหารด้านเหนือวางเลอะ ๆ ทำนองนี้

นอกนั้นพระเจดีย์รายล้อม 3 ด้าน 14 องค์

ที่เขาค้นตากถางเข้ามาให้ดูได้เพียงนี้ นอกนั้นยังเป็นป่าที่บอบอยู่มาก ไม่ใช่รกรงอย่างกรุงเก่า เป็นป่าไม้ใหญ่ข้างล่างโปร่งทั้งในเมืองนอกเมือง เหตุด้วยทิ้งร้างเป็นป่ามาช้านานกว่ากันมาก

ข้อหนึ่งจะ โยงสงสัยว่าเป็นเมืองไตรตรังษ์แน่ละหรือ เพราะมีข้อที่พากันสงสัยว่า เจ้าแผ่นดินลงมาแต่เชียงรายเวลานั้นกำแพงเพชรก็มีเจ้า เหตุไฉนจะข้ามลงไปสร้างเมืองไตรตรังษ์ขึ้นในที่ห่างกันเพียง 400 เส้น ความที่เดาว่า เมืองกำแพงเพชรมีเจ้าอยู่ในเวลานั้น น่าจะเดาจากบายูชีเมือง

ประเทศราชครั้งแผ่นดินพระเจ้าอู่ทอง ในท้องเรื่องที่ว่าเจ้าเชียงรายยกลงมา ไม่ได้กล่าวว่าตีเมืองกำแพงเพชรไปตั้งเมืองแปบเป็นเมืองไตรตรังษ์ทีเดียวจึงเกิดสงสัย ที่จริงคงจะได้เมืองกำแพงเพชรแล้ว แต่หากจะย้ายไปสร้างเมืองใหม่ให้เป็นเกียรติยศหรือด้วยความขัดข้องประการใด เมืองกำแพงเพชรที่อยู่ฝั่งตะวันออกคงจะเกี่ยวดองหรืออยู่ในอำนาจเมืองสวรรค์โลก สุโขทัย พิษณุโลกจึงตั้งฝั่งทางที่เป็นแผ่นดินเดียวกัน ถ้าพวกเชียงรายจะมาตั้งฝั่งตะวันตกก็จะได้ เพราะถูกต้องความในจดหมาย ว่าข้ามน้ำไปตั้งฝั่งตะวันตกเมืองกำแพงเพชร เห็นจะเป็นเมืองไตรตรังษ์

แน่กลับเวลาเที่ยงลงเรือเหลืองมาถึงพลับพลาประทับร้อน ไม่แหวะด้วยจะลือวันให้ได้อีก 1 วัน ระยะเขากะ 10 วัน เป็นอันลือได้ 2 วัน คง 8 วัน ฝนตกเป็นคราว ๆ มาแหวะกินข้าวที่บ้าน ไ้... ”

จากการรวบรวมนิทานพื้นบ้านในเขตตำบลไทรตรีงษ์ พบนิทานหลายรูปแบบ ได้แก่ นิทาน ประจําถิ่น นิทานอธิบายเหตุ นิทานชีวิต เรื่องสัตว์และมุขตลก ดังนี้

1. นิทานประจําถิ่น

ได้แก่ นิทานเรื่องท้าวแสนปม เรื่องที่มาของบ้านดงตาจันทร์ นิทานเรื่อง ท้าวแสนปม มีสถานที่กล่าวอ้างประกอบตามเนื้อเรื่อง เช่น คลองขมิ้น เกาะปม เมืองไทรตรีงษ์ เมืองเทพ นคร มีรูปปั้นดินเผาท้าวแสนปมขนาดเล็ก ที่ขุดพบในเขตจังหวัดกำแพงเพชร เป็นเครื่องยืนยันว่า มีการเล่านิทาน ท้าวแสนปมนี้มานานแล้ว ดังนี้

เรื่องท้าวแสนปม

ถอดความจากการเล่าของ นายสรวง ทองสีอ่อน ชาวบ้านวังพระธาตุ ดังนี้

“ประวัติเรื่องท้าวแสนปม เดิมทีท้าวแสนปมคนนี้ไม่ใช่เป็นคนที่อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร บ้านช่อง พ่อแม่ของแกอยู่ที่ระแหง เขาเรียกว่าระแหงเหนือจังหวัดกำแพงเพชรขึ้นไป แต่พ่อแม่ของเจ้าแสนนี้ไม่ปรากฏว่า ชื่ออะไร พ่อและแม่นะ มีลูกชายก็ตั้งชื่อว่าเจ้าแสน เจ้าแสน คนนี้มีรูปร่างอัปลักษณ์ คือว่าผิวหนังของแกมีแต่เป็น ปุ่มเป็นปมอีหุรุขรุขระเหมือนผิวมะกรูด บางคนก็เรียกว่าเจ้าแสน บางคนก็เรียกแกว่าเจ้าปม บางคนมาเรียกรวมกันแล้วก็เรียกว่าเจ้าแสนปม

แต่เจ้าแสนแกเป็นคนขี้เกียจ ขี้เกียจที่สุดในการไม่ยอมทำงาน กินแล้วนอน พ่อแม่จะว่ายังไง ก็ช่างนอนตะพิด พ่อแม่อดทนรอใจขึ้นมา เอ...เจ้าแสนขึ้นเตียงไว้ก็จะเปลืองเปล่า จะไม่เกิดประโยชน์อะไร จะต้องคิดกำจัดเถอะ ลอยแพไปเสียให้มันพ้นไป จะไปอยู่ที่ไหน จะไปเป็นตายที่ไหนก็ช่าง ในเมื่อเจ้าแสนจะถูกเนรเทศนั่นก็ยอม เจ้าแสนก็ไม่คัดค้าน พ่อแม่ในเมื่อไม่รักลูกจะปล่อยลูกไปตามยถากรรม ก็ตามใจ ผลที่สุดพ่อแม่ก็ต่อแพให้ ต่อแพให้เจ้าแสนลงแพ เกียมจอบเกียมเสียม เกียมเสียบึงอาหาร เกียมมาให้เสร็จ ขณะที่ปล่อยลอยแพมานั่นก็ เจ้าแสนที่นี้ถือธัญฐาน ตัวเองว่า ข้าพเจ้านี้ไปติดอยู่ที่ใดก็ จะขออยู่ที่นั่น ลอยมาระหว่างสายแม่ปิงเรานี้แหละ ก็โตแล้วอายุก่อนเป็นหนุ่มก็ลอยมาถึงเกาะปม แพติดอยู่ที่เกาะปม เจ้าแสนก็เลยปลุกกระท่อมห้อมรั้งขึ้น

อยู่บนเกาะก็ไม่ทำอะไร มีผักมีหญ้าที่พ่อแม่ให้มากินเหลือก็เหวี่ยงทิ้งไป เมื่อดมมันขึ้นมาก็เอาไปปลูก มีปลูกพริก ปลูกมะเขือ แต่เจ้าแสนเนี่ยขี้เกียจ น้ำท่าไม่รดหรือคั้นเข้ามาปวดท้องเยี่ยวลงจากกระท่อม ไปเยี่ยว ไปเยี่ยวรดคกมะเขือ ไม่ใช่ น้ำรดกะเขาหรือคั้นเยี่ยวรดยังงั้นแหละ จนกระทั่งมะเขือออกงามและมีลูกก็มีลูกสาวเจ้าเมืองกำแพงเพชรเสด็จประพาสป่า พุดกันง่าย ๆ ว่าอยากไปเที่ยวป่าละจะเป็นด้วย เหตุอันใดใครก็ไม่รู้ละ ก็

ชักชวนให้พ่อมาเที่ยวป่า พ่อก็ตามใจลูกให้มาเที่ยว มาเที่ยวก็มาถึงกระท่อม เจ้าแสนปม มาเห็นมะเขือเจ้าแสนมี ลูกเข้าก็นึกอยากกินมะเขือ

ก็ให้คนมาขอ ครั้นเจ้าแสนปมก็ไม่ยอมให้เหมือนกัน ตานี้เห็นเป็นผู้หญิงอยากกินก็เลยอนุญาตให้ไป ครั้นเมื่อกลับไปแล้วก็มีอาการแพ้ท้อง ตั้งครรภ์ ในเมื่อตั้งครรรค์ขึ้นมาแล้ว เกิดมีลูกชายขึ้นมาพ่อแม่ก็สงสัย ตัวเจ้าเป็นใคร ใครเป็นพ่อแม่ นางลูกสาวนั้นก็ตอบไม่ถูกเพราะว่าไม่เคยไปสมสู่กับชายใดมาก่อน ได้แต่เพียงเล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่ได้กินมะเขือเข้าไป ก็เกิดมีอาการแพ้ท้องและมีลูกขึ้นมา เจ้าเมืองก็จะขับไล่ไสส่งลูกก็ยังขับไล่ไสส่งไปไม่ได้ ก็ตั้งปฏิธาน (ปณิธาน) หา ต้องการหาพ่อว่าใครจะเป็นพ่อของเด็ก ก็เที่ยวให้ประชากรติดประกาศกล่าวร้อง พวกลูกเจ้าเมืองทั้งหลาย

ว่าใครเป็นพ่อของเด็กก็ขอให้มา แล้วอธิษฐานไว้ ถ้าใครเป็นพ่อของเด็กแล้ว ก็ให้เด็กคนนั้นคลานเข้าไปหา ผลที่สุดลูกของขุนนางทั้งหลายก็มา ซื่อเลื้อยซื่อฝามาจะล่อใจเด็ก เมื่อมาแล้วเด็กมาเห็นเข้าก็ไม่พอใจใครทั้งนั้น เหลืออยู่พวกหนูหนวกตาบอด ขาดฟัน ไปอีก ก็ไม่สำเร็จ ไม่มีความสำเร็จสักคนเดียว ก็เหลืออยู่เจ้าแสน พวกข้าราชการก็ไปบอกกล่าว เหลือคนอีกคนหนึ่ง รูปร่างอัปลักษณ์หน้าเกลียด ตัวเป็นปุมเป็นปม เจ้าเมืองก็ให้มาเชิญ ตานี้เจ้าแสน เมื่อลูกเข้ามาเชิญ ก็ไม่มีอะไรจะไปฝากเลื้อยฝาก็ไม่มี จนมนมเนยก็ไม่มี มีข้าวเย็นก้นหม้ออยู่ก่อน ก็ตั้งใจอธิษฐาน อธิษฐานข้าวเย็น ถ้าหากว่า...เป็น บุญญาธิการของข้าพระพุทธเจ้าเมื่อชาติปางก่อนเคยเป็นพ่อแม่กันและเคยเป็นพ่อลูกกัน ขอให้กุมารนั้นเห็นข้าวเย็นและตรงเข้ามาหาข้าพระพุทธเจ้า เมื่ออธิษฐานเสร็จ และก็เอาข้าวเย็นห่อชายผ้าขาวมาไป เมื่อไปถึงที่ตำหนักของพระเจ้าแผ่นดิน และก็แก้ห่อข้าวเย็น ออกมาวาง พ่อเด็กเห็นข้าวเย็นนะ เด็กมันก็คลานเข้าไป คลานเข้าไปหาและก็เก็บเอาข้าวเย็นนั้น ในเมื่อกินข้าวเย็นแล้ว เจ้าเมืองทั้งสองก็เห็น เอ...นี่เขาเป็นเนื้อคู่ คู่สมกันแต่ชาติปางก่อนถึงแม้ว่ารูปร่างห่อหุ้มอัปลักษณ์ในเมื่อเราตรัสออกไปแล้วว่าจะต้องยกให้เขา เราก็ต้องยกให้ จะไม่ให้เขาก็ไม่ได้ เพราะว่าเด็กก็ได้เข้าไปหาเขาแล้ว แสดงว่าเขาต้องเป็นพ่อของเด็ก ตานี้เมื่อยกให้กันแล้วก็ให้กลับมาอยู่ยังที่เดิม

ในเมื่อกลับมาอยู่ยังที่เดิม ตานี้เจ้าแสนนั้นก็ ในเมื่อมีทั้งลูกและเมียแล้วจะขี้เกียจก็ไม่ได้ จะต้องขยันทำงาน งานนั้นก็ไม่มีอะไร หาปลาถือว่าไปตัดไม้มาสานเป็นลอบเป็นไซดักปลา ก็ดักปลาที่คลองขม้น มีชื่อคลองขม้นก็ยังมี เวลาไปกู่ปลาไม่มีปลาติด มีแต่ขม้น ขม้นนั้นก็เป้นขม้นชันที่เขาใช้ตำทาเด็ก สมัยก่อนกุมมาที่ไรก็มีแต่ขม้นก็เทกองที่นี้เมียก็ถามว่า แกลไปดักปลาทำไมไม่ได้ปลาเล่า แสนก็บอกปลาไม่มีเลย มีแต่ขม้น ขม้นทำไมไม่เอามา เททั้งหมดที่นี้เอามาให้ดูซิ ขม้นนั้นเป็นอย่างไร รุ่งเช้าก็ไปก็ลอบกู่ไซ ก็ติดขม้นอีกติดขม้นก็เทใส่หม้อสะพายมาถึงบ้าน พอถึงบ้านก็เทขม้นออก ขม้นนั้นก็กลายเป็นทองคำ ไม่ได้ขม้นอย่างเดิม ที่นี้ก็คิดกันว่าเขาไปทำอะไร อยู่ๆนั้นเลย เราเอามาแผ่ทำแปลทำอุสำหรับลูกนอน ในเมื่อเอาทองคำมาทำแปลให้ลูกนอนก็เรียกว่าอุสมัยก่อนเขาเรียกว่าอุ ก็เลยลูกชายให้ ชื่อว่าอุทอง แปลทอง อุทอง

นี่ต่อมาที่คิดอยากจะให้มันกว้างขวาง อยากจะทำไร่ทำนา ผลหมากรากไม้ ที่มันเป็นป่า เป็นดง ก็ จะฟันให้มันเตียน เพื่อจะได้ทำไร่ เข้าขึ้นมาก็ไปฟันไร่ เมื่อเย็นลงก็กลับมาเข้าขึ้นก็ไปฟันต่อ ต้นไม้ก็ลุกขึ้น งอกขึ้นมาเหมือนเดิม ไม่มีต้น ไม้ต้นไหนล้มตายเลย อะนี่มันก็มาบอกเมีย เอ...มันเป็นเพราะเหตุไร ต้น ไม้ฟันฟันขาดโดนไปแล้ว มันทำไมถึงได้กลับขึ้นมาได้ เมียก็ไม่เชื่อ

หาว่าตัวยังมีสันดานก็เกียจอยู่ เข้าใจว่าตัวไปนอนหลับไปนอน ไม่ไปทำงานจริง ตาแสนนี่ก็ยังยืนยันว่าเป็นความจริงไปตัดโค่นจริงๆ อันนี้ก็ไปอีก เข้าขึ้นก็ไปฟัน ครั้นเย็นลงก็กลับบ้าน เข้าขึ้นไปดันไม้ลูกหมด ที่นี้ก็สงสัย เอ...นี่มันเพราะเหตุไร นี่มันจะเดือดร้อนถึงเทวดา ถึงพระอินทร์คงจะเพ่งเล็งแล้ว แแสนนี่จะคงจะไม่ใช้คนต่ำช้า จะต้องมิบุญญาธิการ ก็จึงใช้วิษณุกรรมแปลง แปลงมาเป็นลิงและให้หมอง หมองกายสิทธิ์ลูกหนึ่ง ถ้าตีขึ้นเมื่อไรต้นไม้มันจะลุกขึ้น ต้นไม้ที่ท้าวแสนปมฟันไว้นี้ละ ต้นไม้มันจะลุกขึ้นหมด ที่นี้เจ้าแสนก็แปลกใจ เอ...ฟันที่ไรต้นไม้ก็ลุกขึ้นหมดทุกต้น ไม่มีต้นไม้ไหนตายเลย อย่างกระนั้นเลยแอบคูหะ แอบคูชิวว่ามันจะเป็นเพราะเหตุใด ก็ไปเที่ยวหาควาตรงไหนมันจะเหมาะสมที่เราจะแอบคูบังเอิญมีตอไม้อยู่ตอหนึ่งมันเป็นโพรง ข้างล่างมันเป็นโพรง ก็เข้าไปอยู่ในโพรงในเมื่อเข้าไปอยู่ในโพรงไม่กี่เวลา มันจะมีอะไรเกิดขึ้น ที่จะทำให้ต้นไม้ลุกขึ้นได้ ก็บังเอิญมีลิงตัวนั้นก็ลงมา ลิงตัวนั้นสี่เขี้ยว เมื่อลงมาแล้วก็ไม่ได้ไปไหนเสียด้วย ไปนั่งบนโพรงไม้ เอาหางหย่อนลงไปโพรง ตาแสนเห็นไอตัวนั้นมันตีหมอง คูมันขึ้นนั้นจะอย่างไร พอได้เวลาเข้าลิงก็ตีหมอง พอตีหมอง...มึง... ต้นไม้ก็ลุก มึง...ต้นไม้ก็ลุก เจ้าแสนก็เอ้อ ! เป็นเพราะลิงตัวนี้เองมันมีของวิเศษ ก็คว่ำลิงพันแขวนไว้เลยเจ้าลิงก็ลุด เจ้านี้ก็ลุดต่างคนต่างแย่ง ในที่สุดจึงยอมให้เจ้าแสนจับได้ จับได้แล้วก็ตามว่า หมองอันนี้เอามาจากไหน ได้มาอย่างไร ประสิทธิภาพยังงัย ลิงนั้นก็เล่าให้ฟังว่า หมองอันนี้พระอินทร์ท่านให้มา ในเมื่อต้องการปรารณาได้ 3 ครั้ง อันนี้ก็กลับมาลุดปรารณาว่าของให้ปมที่เป็นตามในตัวข้าขอให้มันหลุดหายไปให้หมด พออธิษฐานเสร็จก็ตีหมอง พอตีหมองแล้วปมก็หลุดหายไปหมด แล้วก็กลับบ้าน กลับมาถึงเมีย เมียสงสัยเลย จำไม่ได้ว่าใคร เพราะว่าสวย รูปร่างก็สละสลวย ก็คิดว่า เอ๊ะ ! ชายไหนจะมาเกี่ยวพาราสิตัวเราไม่อยู่หรือยังงัย ชักแปลกใจ เจ้าแสนก็เล่าให้ฟังอธิบายให้ฟัง เมียก็ไม่เชื่อยังไม่เห็นแก่ตา จึงเจ้าแสนก็ต้องทำให้คูอีก ตีหมองขึ้นมาอีก อธิษฐานให้มีปมขึ้นมาอีก เพื่อเมียจะได้เห็นกระจะ ในเมื่ออธิษฐานให้เป็นปมแล้ว ก็ตีหมอง เมื่อตีหมองแล้วก็ปมเป็นปมเป็นปมขึ้นมาอย่างเดิม เมียเชื่อแล้วก็เห็นว่าเป็นความจริง ให้อธิษฐานให้ปมหาย ก็ตีหมองปมก็หาย อธิษฐานเอาบ้าน เอาเมือง เอาช้าง เอาม้า เอาวัว เอาควาย เอาบริวาร ก็อธิษฐานขึ้นอธิษฐานแล้วตีหมองขึ้นมา มีปราสาทราชวัง มีช้าง มีม้า มีวัว มีควายมีข้าราชการบริวารถึงเวลา เอาช้างไปลงน้ำ น้ำจะลุดไปเพราะจีช้าง น้ำจะลุดขึ้นไปทลถึงเมืองพอดตา พอดตาสงสัย เอ...น้ำนี้มันมายังงัยถึงได้มาท่วม ก็ให้ทหารมาดู มาดูผลที่สุด ทหารก็กลับไปเล่าให้ฟังว่าแสนเข้าสร้างเมืองเขาแล้ว ช้าง ม้า วัว ควาย ว่าที่น้ำลุดมานี้เพราะจีช้าง ที่เอาช้างไปลงน้ำที่นี้เจ้าเมืองก็มาเยี่ยม ลูกสาว ลูกเขย ลูกเขยก็ให้สร้างสะพานทองอยู่เหนือขึ้นไป เมื่อเห็นแล้วก็ตั้งใจให้เป็นเจ้าเมือง อันนี้สรุปแล้วก็เรียกว่า “ท้าวแสนปม มาจนทุกวันนี้”

เพื่อเพิ่มอรรถรสในการเล่านิทาน นายปรีชา ชำนิบรรณการ ข้าราชการบำนาญ ได้นำไปเรียบเรียงเป็นกลอนนิทาน มีเนื้อเรื่องแตกต่างไปบ้างเล็กน้อยแต่มีโครงเรื่องหลักเหมือนกัน ดังนี้

“ขอเริ่มเรื่องเบื้องต้นตามคนเล่า	ตำนานเก่าพื้นบ้านย่านเมืองเหนือ
ครบรสชาติแปลกปนระคนเจือ	คนเขาเชื่อเรื่องนี้ว่ามีจริง
เรื่องพ่อท้าวแสนปมแปลกประหลาด	เกิดบุพเพสันนิวาสกับเจ้าหญิง

ก่อตำนานรักแพแม่ น้ำปิง
 กำเนิดมาอาภัพปลักกษณ์
 มีปุมปมทั่วไปไม่เป็นการ
 อาจจะเป็นเวรกรรมเคยทำได้
 ทั้งลำบากยากแค้นแน่นอุรา
 แพมาเสยเสียบเกาะจำเพาะเหตุ
 เทพรักษามาพบนฤมล
 ทำสวนผักสารพัดหัดสานลอบ
 หาเลี้ยงตัวหมายมุ่งคงรุ่งเรือง
 มีนิสัยชอบสนุกทุกขໍไม่คิด
 กระท่อมน้อยอ้างว้างกลางพงพี
 ในตอนนั้นไม่มีส่วนนี้ะ
 กลับกลายเป็นลูกคอกเต็มกระเตง
 อันเมืองแปบไทรตรึงษ์ซึ่งสื่อเลื่อง
 ด้วยระบอบพ่อลูกจึงผูกพัน
 ธิดาสาวแรกรุ่งนพพรณพิลาส
 พระธนมร้อยซ้งอยู่วังใน
 ราตรีหนึ่งเทพคลใจให้นิมิต
 อยากเสวยผลมะเขือเหลืองอำพราง
 ทุกตลาดใกล้ไกลหาไม่พบ
 นั้นมะเขือของใครให้บอกมา
 ฉันเป็นบ่าวเสาะหามาแสนยาก
 เก็บให้หน่อยเถิดหนอย่าช้าเลย
 ฝ่ายแสนปมสมใจให้เปล่าเปล่า
 อธิษฐานแล้วเก็บให้สมใจจ้ง
 วอนทวยเทพนำหุนผลบุญเกิด
 เสวยแล้วนวนลงค้ให้ทรงครรรค์
 แล้วก็ไปตามฤทธิ์อธิษฐาน
 ท่านพ่อเมืองเคืองขัดห้ทยา
 นี้ใครหนอแอบมากินปลาอย่าง
 เป็นเชื้อชาติพงศ์เผ่าเหล่าผู้ใด
 ให้สืบสาวราวเรื่องถึงที่สุด

อยากรู้จริงเชิญนั่งฟังนิทาน
 พ่อแม่หนักหนายใจในสังขาร
 ผิดวงศ้วานจับปล่อยลอยแพมา
 แพล่องไปตามน้ำตามวาสนา
 ใจจึงกล้าผู้กรรมไม่จ้านน
 ชายแดนเขตไทรตรึงษ์ด้วยกุศล
 บุกพเนลฝากกายอยู่ท้ายเมือง
 ที่ดกเหลือมะเขือกรอบทั้งเขียวเหลือง
 ไม่แค้นเคือง โชคชะตาผาสุกคิ
 ใช้ชีวิตปานว่าข้าฯเศรษฐี
 เสี่ยงคนตรีนกมาบรรเลง
 ปีศาจวะระดมะเขือไซ้ข่มเหง
 บัญทำเองสูตรแสนปมนิยมกัน
 มีเจ้าเมืองเรื่องเดชครองเขตชั้นท์
 ชาวเมืองนั้นเคารพอบอุ้นใจ
 งามผุดผาดชื่ออุทยาน่าพิสมัย
 มอบสาวใช้เวดล้อมระวังนาง
 นางครุ่นคิดครวญหาจนฟ้าสาาง
 เข้าขึ้นนางบอกกำนัลไปสรรมา
 เงินจนจบท้ายไร่ไทรตรึงษา
 ผู้ราคาขอหมาเอาหมดเลย
 พระธิดาบันมากอยากเสวย
 ตะวันเอ๋ยจวนลับต้องกลับวัง
 ถวายเข้านฤมลคลให้ขลัง
 แม้นร้อยซ้งเสวยแล้วอย่าแคล้วกัน
 หากงามฉิดโฉมตรูเนื้อคู่ฉัน
 มะเขือฉันจงแผลงเดชเจตนา
 เจ้านงคราญเกิดตั้งครรรค์สร้างปัญหา
 ลูกอุษาช่างทำได้หน้าใจ
 เหลือแต่ก้างชั่วช้าไอ้หน้าไหน
 แอบมาไซ้ไม่รับอ้ประมาณ
 ไม่พบจุดความจริงยิ่งกังขา

ท้องใหญ่ขึ้นคนรู้อันเขานินทา
 เหตุเสวยผลมะเขือเหลืองอมรับ
 พุศเท่าไรไม่เชื่อเมื่อจะฟัง
 ครั้นเพลายามปลอดตลอดโอรส
 เหมือนเกลียดตัวกินไข่กระไรเลย
 ช่างสวยสมคมสันผิวพรรณผ่อง
 นึกถึงพ่อก่อนกวชวนรำคาญ
 ให้โหราผูกดวงของหลานรัก
 บารมีสร้างมาอย่าดูแคลน
 ยังครุ่นคิดวางแผนแก่นลูกเขย
 เจ้าตัวเสบแอบไขให้เราฟัง
 บอกผู้ใดใครเล่าเขาจะเชื่อ
 จะวางแผนจับคู่ว่าผู้ใด
 ประกาศกล่าวป่าวร้องทุกท้องถิ่น
 นำขนมต้มส้มเข้ามาให้พอ
 ให้เป็นเขยครองนุชสุดสาวท
 ขอเชิญมาประชุม ณ ที่นี้
 ได้เวลาเกณฑ์ชายทั้งหลายหลาก
 ก้อนข้าวเย็นห่อมาคาดผ้าเอา
 เขาให้พี่เลี้ยงอุ้มออกมาแล้ว
 ผ่านของดีสี่สวไม้นำพา
 ปมตั้งจิตอธิษฐานกุมารเอ๋ย
 แม้นเป็นลูกจงรับจับเอาไป
 กุมารโผกอดคอเรียกพ่อล้น
 ต่างตะลึงหลากใจเมื่อได้ยิน
 ให้จับไล่ลูกสาวที่จาวโฉ
 เรื่องลูกพ่อขาดกันฉันเหลือทน
 ถูกพ่อขับจากวังดังใจขาด
 อุ้มลูกน้อยเดินวนสู่หนใด
 กระท่อมน้อยของพี่พ้อมีอยู่
 พอสบายคล้ายเสรำเจ้าคงเพลิน
 พรหมลิขิตหรือกรรมเราทำไว้

ยิ่งขายหน้าทุกวัน ไปแค้นใจจั้ง
 เรื่องที่อับอายนี้มีเบื้องหลัง
 อย่าให้พลังจับได้ไม่ว่ายเลย
 ดวงมงดหลานตาเจ้าข้าเอ๋ย
 เผ่าชมเซยหยอกเข้าเจ้ากุมาร
 ลืมขุนซ้องอุ้มชูเอ็นดูหลาน
 กลับเดือดดาลไม่หายไม่คลายแค้น
 ทำนายหักบุญญาว่าเหลือแสน
 จะครองแคว้นเบื้องหน้าเก่งกล้านัก
 ใครกันเหวยปานนี้ไม่ประจักษ์
 เราก็รักด้วยหลานบันดาลใจ
 กินมะเขือแล้วท้องมีที่ไหน
 หลานเริ่มใหญ่รู้ภาษาว่าเอออ
 ทั่วแผ่นดินนายไพรไม่เกียงหนอ
 หลานร้องขอของใครจะได้ดี
 ทั้งอำนาจพร้อมพริกเป็นศักดิ์ศรี
 ร่วมพิธีเสียงทายหลานชายเรา
 ปมก็อยากมาครู้เรื่องเขา
 รอคอยเจ้ากุมารจะผ่านมา
 ต่างเข้าแถวส่งของทั้งนั้นหนา
 กุมารไม่จับรับของใคร
 เจ้าทรมเซยบุตรเราหรือโฉน
 ยื่นข้าวให้แก้วตามาหยิบกิน
 ปมตัวสั้นป้อนข้าวไปใจฉวิล
 พ่อเมืองผินหน้าหงายอายุผู้คน
 อย่าได้โผล่เสนอหน้าข้าไม่สน
 หมดกั้วลกันที่แต่นี้ไป
 โอ้อนาจสุครุจะอยู่ไหน
 ปมเข้าไปปลอบนวลแล้วชวนเชิญ
 จะเลี้ยงคุณางไปไม่ขัดเงิน
 เรื่องหาเงินหากินไม่สิ้นทาง
 ขอรับใช้นุ้ณมลออย่าหม่นหมาง

จะรักดีดวงใจสไปบวง
 มีสามปากสามท้องปมต้องสู้
 ทั้งสถานลอบหลายใบได้คักปลา
 น่าน้อยใจสิ้นท่าปลาไม่ได้
 ก้อนกลมๆ ปมที่ฝังนที
 แพบทุกวันกลับเรือนต้องเบือนหน้า
 บอกเล่าความตามจริงทุกสิ่งไป
 นางปลอบว่าอย่าท้อพ่อเพื่อนยาก
 ใช้ทาตัวลูกยาประสาจน
 ไม่ได้ปลาสักตัวยิ่งหัวเสีย
 พอมาถึงจึงวางนางคว่ำคู
 นำไปขายแลกของต้องใช้สอย
 ขนานนามตามอุที่อ้างอิง
 อมรินทร์ปิ่น ไทให้ประหลาด
 ต้องสอดส่องทิพย์เนตรว่าเหตุใด
 พระธิดากุมารน้อยพลอยลำบาก
 สำแดงเป็นลึงเผือกช่างเลือกมุก
 ปมโค่นไม้ทำฟืนและเผาถ่าน
 เสียง โหม่ง โหม่งดั้นไม้ตั้งได้พลัน
 อุตสาหะมานะถางทำไร่
 โคนเท่าไรกลับตั้งช่างเวรกรรม
 อารมณ์โกรธ โลดจับเจ้าลึงเผือก
 ขอมให้ปมจับไว้ด้วยไมตรี
 ปมก้มกราบจึงบอกเข้าหอกว่า
 หวังมอบหม้อของดีให้เป็นทาน
 ก่อนจะตั้งตั้งจิตอธิษฐาน
 แต่ขอได้สามครั้งจงฟังดิน
 ปมได้หม้อสนใจในครั้งนี้
 เปลี่ยนแสนปมเป็นบุรุษสุดโสกา
 อธิษฐานหนที่สองหม้อศักดิ์สิทธิ์
 ศิริชัยเซียงแสนผู้ยิ่งยง
 ด้วยเดชะบารมีที่เคยสร้าง

ปมกับนางครองกันแต่นั้นมา
 หาปลาปูปลุกผัน วุ่นหนักหนา
 กู้ขึ้นมาเจ็บปวดชาวทุกที่
 กู้ที่ไรได้ขมื่นให้หมองศรี
 ปลาไม่มีฝากเมียยิ่งเสียใจ
 พระธิดาถามสุปลาอยู่ไหน
 ฟังจนใจอยู่อยู่คูพิกล
 ขมื่นมากเอามาฆ่าจะฝน
 สุริยนเยี่ยมฟ้ารีบมาดู
 ห่อขมื่นให้เมียแสนอดสู
 แล้วจู่จู่กลายเป็นทองของแท้จริง
 ทองไม่น้อยทำอุทองเรื่องรองยิ่ง
 เป็นยอดยิ่งเจ้าอุทองของชาวไทย
 ประทับอาสน์ร้อนรันทนไม่ไหว
 พ่อมองไปเห็นแสนปมระทมทุกข์
 เขาคดขากพอรู้ยังไม่สุข
 ถือน้องบุคตีไปในไพรวัลย์
 พอถึงผ่านหน้าไปให้ขบขัน
 อัจฉรย์ยังจริงด้วยลึงทำ
 หวังปลุกผักหักฟืนให้ขึ้นฉ่ำ
 ลึงยังทำก่อกวนชวนให้ดี
 ลึงกลับเลือกโพรงไม้เข้าซุกหนี
 คินอินทรีย์เปลี่ยนเป็นมัจฉาน
 เราแปลงมาเพื่อช่วยด้วยสงสาร
 ปาฏิหาริย์มากมายอย่าขายกิน
 แม้นต้องการสิ่งใดได้ทั้งสิ้น
 คงสมจินต์ตามเหตุเจตนา
 ก่อนจะตั้งจิตปรารถนา
 กลับเกหานำเรื่องวอกบอกองงค์
 เนรมิตเทพนครดั่งประสงค์
 ตั้งตามพงศ์คนหลังไหลฟุ้งไอบุญ
 มีโง่งข้างมากเหลือมาเกื้อหนุน

ให้ชาวเมืองปลูกอ้อยคอยค้าจุน	ช้างคู่บุญตกเขินเล่นธารา
อุจจาระของช้างต่างลอยน้ำ	จนลวงล้ำเข้าไปไครตริงยา
ช้างลูกเขยจี่ลื้อยไปให้พ่อตา	ทั้งคงคาค้ำไม่ได้ใช้ไม่ได้
พ่อตาเคืองด้วยคนเขามาฟ้อง	อย่างนี้ต้องจัดทัพจับเสียดิ
เทพนครเมืองไอล่มทำอวดดี	ตั้งโจมตีสับปล้นทันเหตุการณ์
ฝ่ายแสนปมตีฆ้องครั้งที่สาม	ทั่วเขตคามสับสนพลทหาร
ทั้งแม่ทัพนายกองประจำการ	ล้วนฮึกหาญก็ก้องร้องไชโย
จัดทัพเสร็จส่งทูตเจรจา	ยอมพ้อต่างายค้ายหายโมโห
แสนปมชวนลูกเมียขบวนโต	ทองอักโขรื้อยหาบมากราบกราน
ท่านเจ้าเมืองไครตริงยั้งจี้ดรัส	ให้ทรงฉัตรเป็นหลักอัครฐาน
มอบไครตริงยั้งตามวงศ์พงศัโบราณ	เป็นทางการยกย่องครองแผ่นดิน
หม้อจี้เต้าเจ้าอุทองของศักดิ์สิทธิ์	ไปรยตามอิฐดินต้องเป็นทองสิ้น
คู่กับฆ้องฝ่งไว้อยู่ใต้ดิน	มาเยี่ยมถิ่นวังพระธาตุดอกพอบเอย ”

วิเคราะห์นิทานเรื่องท้าวแสนปม

นิทานเรื่องท้าวแสนปม เป็นนิทานพื้นบ้าน ไครตริงยั้งที่แพร่หลาย เป็นที่รู้จักกัน โดยทั่วไป มีผู้นำไป เสนอในรูปแบบนิทานภาพการ์ตูน นิทานภาพระบายสี มีเนื้อเรื่องแตกต่างกันไปบ้าง แต่ที่แตกต่างมากคือ บทละครเรื่องท้าวแสนปม ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรง ตัดเรื่องเกี่ยวกับ อิทธิปาฏิหาริย์ออก ให้ท้าวแสนปมเป็นพระชายแสนปมดัวมา ชุ่มกองทัพไว้ ลอบขึ้นหานางอุษา ภายหลังได้ล้าง จี้เต้าปุมปมออก และตีกลองสัญญาณให้ทหารยึดเมือง นิทานเรื่องท้าวแสนปมฉบับเมืองไครตริงยั้ง ที่ชาวบ้านเล่า สืบต่อกันมาสามารถวิเคราะห์ที่มา รูปแบบและเนื้อหา แนวคิด และคุณค่าได้ดังนี้

ที่มาของเรื่อง

เป็นเรื่องเล่าในท้องถิ่น โดยตัวแสนปมเอง ไม่ใช่คนในท้องถิ่น แต่ถูกลอยแพมาจากเมืองระแหง จังหวัด ตากเพราะความเกียจคร้าน อ้างอิงถึงสถานที่ทางภูมิศาสตร์ เมือง และบุคคลในประวัติศาสตร์ ได้แก่ แม่น้ำปิง เกาะ ปม คลองขมิ้น เมืองไครตริงยั้ง เมืองเทพนคร พระเจ้าศิริชัยเชียงแสน พระเจ้าอุทอง

รูปแบบและเนื้อหา

เป็นนิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ มีอิทธิปาฏิหาริย์ ตัวละครเอกประสบเคราะห์กรรมในตอนกลางเรื่อง แต่พระอินทร์มาช่วยให้พ้นจากเคราะห์กรรมในตอนท้าย แล้วจบอย่างมีความสุข

แนวคิดสำคัญ

แนวคิดที่แฝงอยู่ในนิทานเรื่องท้าวแสนปม ได้แก่ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเรื่องกรรม (ท้าวแสนปมเกิดมาอัปลักษณ์) ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว (ท้าวแสนปมกลับตัวเป็นคนขยันเลยได้รับผลตอบแทนที่ดี) แนวคิดในเรื่องความรับผิดชอบต่อกบฏ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น

คุณค่า

แม้จะเป็นเพียงนิทาน แต่ก็มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ในการเชื่อมโยงตำนานสิงหนวัติเกี่ยวกับการสร้างเมืองไตรตรึงษ์ของพระเจ้าไชยศิริเชียงแสน กับการครองเมืองเทพนครของ พระเจ้าศิริชัยเชียงแสน และการสร้างพระนครศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทอง คุณค่าอีกด้านหนึ่งคือ การสอดแทรกคุณธรรมดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ท้าวแสนปมฉบับที่ถอดความจากการเล่าของชาวบ้าน ยังได้อรรถรสในด้านความสนุกสนาน ได้ความรู้และเพลิดเพลินกับสำนวนภาษาถิ่นอีกด้วย

เรื่อง ดงต่าจู้ย ดงต่าจันท์

ต่าจู้ยกับต่าจันท์เป็นชาวบ้านหนองปรือ ทั้งสองคนเป็นเพื่อนรักกันมากเป็นคนขี้อายและ คิดฝันด้วยกัน สมัยนั้นเป็นป่าดิบดงดำ วันหนึ่งต่าจู้ยกับต่าจันท์ชวนกันมาตัดหวายที่ชายดง ต่าจู้ยตัดหวายได้เส้นหนึ่ง ยาวสวยมาก ขากลับบ้านต่าจู้ยเดินลากหวายตามทางมา ต่าจันท์กะหยอกเพื่อนเล่น จึงแกล้งใช้มีดฟันหวายผิด ๆ ต่าจู้ยบอกว่า “ถ้ามีฟันหวายขนาด กูฟันหัวมึงขาด” เผอิญต่าจันท์ฟัน โคนหวายขาดจริง ๆ เกิดการทะเลาะกัน ต่าจู้ยฟันต่าจันท์ ต่าจันท์ก็ฟันต่าจู้ย ต่อสู้กันอย่างดุเดือด ปรากฏว่า ฟันกันตายทั้งคู่ ชาวบ้านเลยตั้งชื่อบริเวณนี้ว่าบ้านดงต่าจู้ยดงต่าจันท์ แต่ทุกวันนี้เรียกว่า “บ้านดงต่าจันท์” อย่างเดียว

ผู้เล่า นายชูชีพ อ่วมสอาด

2. นิทานอธิบายเหตุ

เรื่อง ดาวลูกไก่

ณ. เชียงเขาแห่งหนึ่ง มีกระท่อมอยู่หลังหนึ่ง ซึ่งมีตากับยายอาศัยอยู่ 2 คน มีอาชีพทำไร่ทำนาอยู่บนเชียงเขา อยู่มาวันหนึ่งมีพระชุกงค์ได้มาปักกลดอยู่ใกล้บ้านตากับยาย ตากับยายเลยคิดว่าจะทำอะไรให้ พระฉันดี ยายก็คิดว่าผลไม้บนเชียงเขาก็ไม่ค่อยมี กลัวพระจะฉันไม่อิ่ม ก็เลยคิดว่าที่บ้านมีไก่อยู่ 1 ตัว และแม่ไก่ตัวนี้ได้มีลูกอีก 7 ตัว ยายจึงคิดจะทำแกงไก่ถวายพระ แม่ไก่ได้ยินเข้าจึงร้องไห้ แล้วเอาปีกโอบลูกไก่ทั้ง 7 ตัวไว้ แล้วบอกกับลูกว่า ลูกเอ๋ยพรุ่งนี้เช้าแม่ต้องตายแล้ว แล้วแม่ไก่ได้สอนลูกไก่ทั้ง 7 ตัว ว่าให้รักกันให้มากๆ พรุ่งนี้เช้ามาตาก็ก่อไฟไว้เพื่อที่เตรียมจะแกงไก่ พอลูกไก่เห็นตากำลังเชือดคอแม่ไก่ ลูกไก่เห็นดังนั้นจึงเสียใจกระโดดเข้ากองไฟตายตามแม่ไก่ทั้ง 7 ตัว ต่าจู้ยได้ทำแกงไก่ถวายพระด้วยความที่ลูกไก่มีใจประเสริฐนี้ถึงแม่ตัวเองตลอดเวลา จึงไปเกิดเป็นดาวลูกไก่ทั้ง 7 จนถึงปัจจุบันนี้

ผู้เล่า นางชะอ้อน ปานมี

3. นิทานชีวิต

เรื่อง ซากอ้อยนำทาง

มีครอบครัวหนึ่งมีพ่อแม่และลูกสี่คน พ่อกับแม่ไปทำงานหาของกินมาได้ก็ไม่พอให้ลูก ๆ ทั้งสี่คนกิน เพราะทั้งสี่คนกินจุ แม่จึงให้พ่อพาลูก ๆ ไปปล่อยเพราะเลี้ยงไม่ไหว คนแรกให้นำไปกินแล้ว ก็ทิ้งไว้ คนที่สองให้ผลไม้ คนที่สามให้ข้าว คนที่สี่นั่งสุดท้องให้อ้อย คนที่สี่เป็นคนที่กินจุที่สุด จึงเริ่มกินอ้อยตั้งแต่ออกเดินทาง แล้วคายทิ้งไปตามทาง พอถึงที่หมายพ่อบอกว่าให้รออยู่แล้วจะกลับมารับ รอจนเช้าพ่อก็ไม่มารับ จึงเดินตามซากอ้อยที่คายไว้ตามทางลูกคนสุดท้องจึงกลับบ้านถูก

ผู้เล่า นางบาง เอี่ยมท่า

เรื่อง พระกับเด็กขี้มูกมาก

มีครอบครัวอยู่ครอบครัวหนึ่ง แม่เป็นคนชอบทำบุญ จะใส่บาตรตอนเช้าทุกวัน อยู่มาวันหนึ่ง แม่ไม่ว่างออกมาใส่บาตร จึงบอกให้ลูกสาวไปใส่บาตรแทนลูกสาวยังเด็กตื่นมาไม่ทันล้างหน้าล้างตาที่รีบไปใส่บาตร จี๋มูกขี้ตาเกรอะกรัง พอพระเห็นเข้าก็รังเกียจเอาฝ่าบาตรเคาะหัวจนเป็นรอยแผลเป็นที่หน้าผาก ผ่านมาหลายปีพระก็สึก ส่วนเด็กคนนั้นก็โตเป็นสาวสวย เลยมาชอบกันอดีตพระเห็นแฟนสาวมีแผลเป็นที่หน้าผากก็ถามว่าหน้าผากน้องเป็นอะไร แฟนสาวบอกว่าไม่รู้ไอ้พระบ้าที่เหมายเอาฝ่าบาตรมาเคาะหัว อดีตพระก็เลยจำได้ ขำกันทั้งคู่อย่างนี้แหละเขาเรียกว่าจูดได้คำต่อ

ผู้เล่า นางลูกอินทร์ สมัคชัญการ

4. นิทานตลก

เรื่อง การเอาเปรียบ

พ่อกับลูกสาวต่อเรือไปด้วยกัน พ่อเป็นคนต่อ ลูกเป็นคนถือท้ายเรือ กลับถึงบ้านบ่นให้แม่ฟังว่า “แม่มีงเอ๊ย ไข่แต่พ่อต่อเรือคนเดียว มันไม่ช่วยมั้งเลย ” แม่ก็ถามลูกสาวว่า “มีงไม่ช่วยพ่อต่อเรือมั้งอะไร ” ลูกสาวตอบว่า “ทำไมจะไม่ช่วยละแม่ พ่อต่อฉันก็ถือท้าย พ่อฉันถือท้ายพ่อก็ต่อแล้วจะเอาอย่างไรอีกล่ะ”

ผู้เล่า นายวัน โน เกิดพันธ์

เรื่อง ตาทอง

ตาทองอาศัยอยู่กับภรรยาเพียงลำพัง ตาทองชอบเล่นการพนันเป็นชีวิตจิตใจ เล่นที่ไรก็เสียเงินหมดแล้ว แก่ก็ขอเมียแก ขอแล้วขออีก แต่ก็ไม่เคยเหลือกลับมา คราวนี้ตาทองก็บอกเมียอีกว่า “แม่มีงขอเงินอีก เงินไม่พอเรียนหมอ” เมียแกเอ่ยว่า “อ้า แกเอาเงินไปเรียนหมอรึ เข้าฟังรู้” แล้วก็ส่งเงินให้ ตาทองก็เอาไป วันต่อมาตาทองมาขอเงินอีก แต่เมียบอกว่าไม่มีเหลือควาย 2 ตัวเอาไปขายซะ แล้วตาทอง ก็ถามว่า “เมื่อไรจะเอะเรียนหมอบจบล่ะ ” “เดี๋ยวก็จบแล้ว ตาทองตอบ แล้วตาทองก็เอาเงินไปเล่นการพนันอีกตามเคย เวลาผ่านไป เมียก็ถามว่า “พ่อมีงเรียนจบยังล่ะ หมอน่ะ” ตาทองตอบว่า “วันนี้ก็จบแล้วแม่มีง” ตาทองเล่นการพนันจนเงินหมดก็กลับบ้าน ระหว่างเดินกลับบ้านก็แอบเห็นคนขโมยควายอยู่ใต้ต้นไม้ หยุดแอบดูแล้วก็กลับบ้านเพราะไม่ได้เกี่ยวอะไรกับตนเอง เวลาต่อมามีชายคนหนึ่งตะโกนว่าควายหาย ถูกลักไป มีคนบอกว่าไปหาตาทองซิ แก่ไปเรียนดูหมอมมา

ชายผู้นี้ก็ไปหาตาทองให้ดูว่าควายที่ถูกขโมยไปอยู่ที่ไหน บังเอิญตาทองรู้ว่าควายอยู่ตรงไหนก็แอบยิ้มในใจ ทำท่าหยิบไม้มาเขย่า แล้วบอกว่า “อ้อ ควายเจ้าหายหรือ เจ้าไปได้ตั้งไหนใหญ่ท้ายหมู่บ้านสิ แล้วจะเจอควายของเจ้า ชายคนนั้นก็เดินไปแล้วพบควาย ที่หายไปถึงจริง ๆ จึงพูดชมเชยว่าตาทองเป็นหมอคูที่แม่นยำจริง ๆ ข่าตาทองลือไปจนถึงพระราชวัง จนวันหนึ่งทองในพระราชวังหายไป พระราชาจึงให้คนมารับไปพระราชวัง เพื่อดูว่าใครบังอาจลักหีบทองไประหว่างทางตาทองนึกกลัวว่าจะรู้ได้ยังไงว่าทองอยู่ที่ไหน จึงพิมพ์ว่า “ตายตายแน่ตาทอง หัวขาดแน่” บังเอิญคนที่ลักทองก็คือคนที่มารับตาทองแล้วก็ชื่อทองเหมือนกัน นายทองได้ยื่นตาทองพูดว่า ตายแน่ตาทอง ก็นึกว่าตาทองรู้ว่าลักทองไปจึงกลัวหัวขาด สารภาพกับตาทองว่าเป็นคนขโมยไปเอง แล้วบอกที่ซ่อนทอง เมื่อถึงวัง พระราชาก็ถามตาทองว่า “เจ้ารู้หรือไม่ว่าใครขโมยทองข้า และนำไปไว้ที่ไหน ” ตาทองก็รีบตอบทันทีว่า ทองของท่านถูกขโมยไปฝังอยู่ข้างบ่อน้ำท้ายวัง พระราชาก็รับสั่งให้ทหารไปขุด ก็พบทองที่หายไปถึงจริง ๆ พระราชาชอบตาทองมากเพราะเก่งคู่มือแม่นยำ จึงเลื่อนให้เป็นมหาดเล็ก เย็นต่อมาพระราชาได้จัดเลี้ยงใหญ่โต อาหารการกินมากมาย ตาทองเป็นคนตะกละกินไปอย่างไม่ระวัง กระดุกไปติดคอจึงสำลักพริกหน้าไปมา แล้วมองไปทางพระราชาก็จะบอกว่ากระดุกไปติดคอ แต่พูดไม่ได้ พระราชานึกว่าตาทองเรียกก็เลยลงมาจากบัลลังก์ ทนได้นั่นเองพริกผ่าลงมาที่บัลลังก์ดังเปรี้ยง โดยไม่มีสาเหตุ พระราชารอดตายเดินมากอดตาทองและขอใจที่ช่วยชีวิต ตาทองนั่งงงนึกในใจว่ามัน จะบังเอิญอะไรขนาดนี้ พระราชาชื่นชมตาทองเป็นอย่างมากบำเหน็จของรางวัลให้มากมาย

ผู้เล่า นายสมนึก งามเจริญ

เรื่อง พ่อตากับลูกเขย

พ่อตากับลูกเขยคู่นี้ไม่ค่อยถูกกัน ลูกเขยคนนี้ชอบเอาเปรียบพ่อตาอยู่เสมอวันหนึ่งพ่อตากับลูกเขยไปเกี่ยวข้าวที่ในนา พอเย็นลูกเขยก็จะรีบกลับบ้านก่อน แล้วบอกว่า “พ่อ พ่อ ฉันกลับแล้วนะ ” แล้วเข้าไปอยู่ในตาแข่งให้พ่อตาทาบกลับบ้าน ทำอย่างนี้บ่อย ๆ เข้าจนพ่อตาจับได้จึงเอามั่ง “เข้ากลับบ้านก่อนนะ เก็บข้าวของให้หมดด้วย” แล้วก็แอบเข้าไปอยู่ในตาแข่ง ลูกเขยหอบกลับก็รู้ว่าพ่อตาแกล้งแค้น จึงพูด ลอย ๆ ขึ้นว่า “ร้อนจัง เดี่ยวหยุดอาบน้ำก่อนดีกว่า” เอาตาแข่งวางแล้วพูดว่า “ข้างมา ข้างมา อย่าเหยียบตาแข่งข้างนะ พ่อตาไม่รู้นี่กว่าข้างมาจริง ๆ จึงลุกจากตาแข่งขึ้นมา ลูกเขยจึงจับได้

ผู้เล่า นายมะนัด ศรีน้ำเงิน

เรื่อง พ่อตากับลูกเขย

มีพ่อตากับลูกเขยอยู่บ้านด้วยกัน วันหนึ่งลูกเขยไปหาปลามาได้ เอาไปปิ้ง แล้วก็กินแต่หนังปลา เหลือเนื้อปลาไว้ให้พ่อตา พอพ่อตาก็กลับมาก็กินว่า “ทำไมเหลือแต่เนื้อปลาไม่มีหนัง ” ลูกเขยบอกว่า “กินหนังหมดแล้ว ” พ่อตาก็เลยบอกว่า “วันหลังอย่ากินหนังนะเดี๋ยวพ่อมากิน” วันต่อมาลูกเขยได้เนื้อปลา จึงเอามาต้ม แล้วกินเนื้อหมด เหลือแต่หนังไว้ให้พ่อตากิน

ผู้เล่า นายสมนึก งามเจริญ

เรื่อง สามเกลอ

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีเด็กอยู่สามคน มีชื่อว่า ขี้มูกมาก ตูดแหลม และสามมือปาม วันหนึ่งสามคนนี้ชวนกันไปทอดแห พอถึงที่มาสามคนนี้ก็เก้งก้างทอดแห สามมือปามก็เลยทอดเอง ความที่เป็นคนมือใหญ่จึงจับปลาได้เต็มลำเรือ จากลับชาวบ้านเห็นได้ปลามาเยอะก็ขอปลาบ้างสามเกลอก็ก็เกี่ยวกับเป็นผู้หยิบปลาให้อีก สามมือปามเลยหยิบปลาให้เอง ปลาอุบไปเยอะเลยพอพายเรือไปสักพักก็เจอชาวบ้านขออีก แล้วก็เก้งก้างอีก สามมือปามเลยหยิบปลาให้จนหมดเรือเจ้าตูดแหลมโมโหที่ปลาหมดจึงนั่งลงอย่างแรง เรือก็เลยรั่ว สามเกลอตกใจมาก เจ้าขี้มูกมากนึกได้จึงสั่งขี้มูกมาอุดเรือ เรือก็เลยหายรั่ว สามเกลอดีใจมาก แล้วจึงบอกว่า “เราจะเป็นเพื่อนรักกันจะไม่เกี่ยวกับทำอีกแล้ว จะสามัคคีกัน” แล้วสามเกลอก็พายเรือกลับบ้านอย่างมีความสุข

3.เรื่องเกี่ยวกับสัตว์

เรื่อง อีกากับนกยูง

อีกากับนกยูงเป็นเพื่อนเกลอกัน วันหนึ่งอีกากับนกยูงผลัดกันลงรักปิดทอง อีกาลงรักให้กับนกยูงก่อน โดยปิดทองลงไปด้วย ทำให้นกยูงมีลวดลายสวยงามจนถึงปัจจุบัน ก็มาถึงตานกยูงทำให้อีกาบ้าง พอลงรักจนสีดำสนิทแล้ว ถึงขั้นจะปิดทอง อีกาแลเห็นหมาเฝ้าลอมมาในแม่น้ำ ก็เลยรีบไปกินตามสัญชาติญาณชอบกินของเน่า นกยูงเห็นเข้าเลยไม่ยอมปิดทองให้กับอีกา อีกาเลยมีสีดำสนิทมาจนทุกวันนี้

จะลงรักให้กับนกกา	หวังปีกทองให้ดูเจ็ดฉาย
สกุลกาลามกไม่มีอาย	ไปกินกายสุนัขเฝ้าในสายชล
มยุราเห็นนกการังเกียจนัก	จึงทิ้งรักไว้ให้แห้งไม่เขียนขน
เห็นนกการาร่ายออกอวดตน	จะเท็จจริงอยู่ที่คนเขาเล่ามา

ผู้เล่า นางสายบัว สว่างวงศ์

เรื่อง เหตุที่งูเหลือมไม่มีพิษ

เดิมทีงูเหลือมเป็นสัตว์เพียงชนิดเดียวที่มีพิษมาก อาศัยอยู่ใกล้กอไผ่ วางไข่เป็นจำนวนมาก และที่หวงไข่ของตนเองเป็นที่สุด ใครเดินผ่านจะต้องฉกตายทุกคน มีชายคนหนึ่งคิดจะลองดีกับงูเหลือม จึงเอากระทะครอบหัวเป็นหมวก แล้วเดินผ่านบริเวณที่งูเหลือมอาศัยอยู่ งูเหลือมเห็นคนเดินผ่านมาก็ ฉกอย่างแรงไปโดนกระทะ ชายคนนั้นก็วิ่งหนีไป งูเหลือมเคยกัดคนตาย เห็นตาคนนี้ไม่ตายก็เลยนึกว่าตนเองไม่มีพิษสงอีกต่อไป โมโหตัวเองคายพิษออกมากองไว้สัตว์เลื้อยคลานต่างๆ ได้ข่าวว่างูเหลือม คายพิษทิ้ง ก็อยากจะมีพิษกับเขาบ้าง รีบเดินทางมาเอาพิษกันแน่นขนัด ใครมาเร็วก็ได้ไปมาก อย่างเช่น งูเห่าไฟเอาตัวคลุกพิษจนแดงไปทั้งตัว งูจาง งูแมวเซา งูที่ปัจจุบันมีพิษทั้งหลายมาเร็วก็ได้ไปมาก เจ้าแมงป่องมาซำเบียคเข้าไปไม่ถึง หันหลังเข้าไปได้แค่หางจุ่ม

ก็เลยมีพิชที่หาง ส่วนเจ้ามดตะนอยอยากได้กะเขาบ้าง เบียดเข้าไปเลยถูกหนีบจนเอาคอด เหตุการณ์ครั้งนี้เลยทำให้สัตว์ต่าง ๆ มีพิช และงูเหลือมไม่มีพิช ตั้งแต่นั้นมา

ผู้เล่า นางคำรงค์ ทองน้อย

นิทานเรื่องอื่น ๆ ที่ยกตัวอย่างมานี้ นอกจากจะให้คุณค่าในด้านการสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้ฟังนิทานแล้ว ยังแสดงถึงสติปัญญาของผู้เล่าในการผูกเรื่องให้สนุกสนานน่าติดตาม การผูกเรื่องให้เชื่อมโยงกับธรรมชาติ และยังสอดแทรกคุณธรรมไว้อีกด้วย

เพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้าน หมายถึง เพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลงของตนไปตามความนิยมและสำเนียงภาษาพูดที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป เพลงแบบนี้มักจะนิยมร้องกันในเวลาเทศกาล หรืองานที่มีการชุมนุมผู้คน ในหมู่บ้านมารื่นเร่กันชั่วคราว เช่น ตรุษสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และในการลงแขกเอาแรงกันในกิจอันเป็นอาชีพ เช่น เกี่ยวข้าว นวดข้าว

เพลงพื้นบ้านของชาวล้านนา ไตรตรึงษ์ มีเพลงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของสองกลุ่มชน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านวังพระธาตุ ซึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิม และหมู่ที่ 8 บ้านปากคอง ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เพลงพื้นบ้านที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือเพลงรำวง ตัวอย่างเพลงพื้นบ้านที่รวบรวมได้มีดังนี้

เพลงพื้นบ้านของชาววังพระธาตุ

ได้แก่ เพลงระบำก.ไก่ เพลงคล้องช้าง เพลงระบำกลางบ้าน และเพลงรำวง มีเนื้อเพลงและ การวิเคราะห์ในด้านภาษาและเนื้อหา ดังนี้

1. เพลงระบำก.ไก่

นางเสนา สิริ และคณะ ชาวบ้านวังพระธาตุได้ให้ข้อมูลว่า มีการละเล่นเพลงระบำก.ไก่ มานานนับร้อยปีแล้ว แต่เดิมเนื้อหาของบทร้องเป็นการโต้ตอบเชิงเกี่ยวพาราสิกันธรรมดา ไม่มีการเล่นคำและอักษรดังเช่นทุกวันนี้ จนเมื่อมีการเรียนการสอนในโรงเรียนจึงนำอักษร ก-ฮ มาเล่นคำและสัมผัสอย่าง มีชั้นเชิงมากขึ้นเมื่อราว 80 ปีที่ผ่านมา

วิธีการและโอกาสในการเล่น

1. ผู้เล่น ประกอบด้วย ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จำนวนเท่าๆกัน แบ่งเป็นพ่อเพลงแม่เพลงและลูกคู่
2. การแต่งกาย แต่งกายด้วยชุดไทยพื้นบ้าน คือ นุ่งโจงกระเบนทั้งชายและหญิง ฝ่ายชายใส่เสื้อคอกลม มีผ้าขาวม้าคาดเอว ฝ่ายหญิงใส่เสื้อแขนกระบอก หรือเสื้อผ้าลูกไม้มีผ้าคาดเอว
3. วิธีการเล่น เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูร้องสลับกันระหว่างชายหญิง ลูกคู่รับด้วยคำสร้อยที่ว่า “เอื้อระเหย ลอยมา หงส์เอ๋ยลอยมาลอยไป” จากนั้นจึงเริ่มด้วยพद्यชนะ ก.ไก่ ข.ไข่ ข.ขวด แก่กันระหว่างชายหญิง ลูกคู่รับด้วยสร้อยทุกบาท จนถึง ฮ.นกดุ๊ก จึงจบด้วยบทส่งท้าย ระหว่างการร้องนั้น ใช้จังหวะปรบมือกำกับเช่นเดียวเพลงน้อย และขณะร้องพ่อเพลงกับแม่เพลง จะใช้ทำรำสอดสร้อยมาลาเปล่ง ประกอบการร้องตลอด

4. โอกาสในการเล่น จะเล่นในงานรื่นเริงต่างๆ ของท้องถิ่น ได้แก่ วันตรุษ และสงกรานต์
ต้น

เป็น

บทร้องของเพลงระบำ ก.ไก่

บทไหว้ครู

(สร้อย) เอ้อระเหยลอมมา หงส์เอี้ยลอมมาลอมไป (ร้องรับทุกบาท)ก่อนเล่นระบำ ก.ไก่ นั้นจะต้องไหว้ครูก่อน เพราะจะต้องมีครูฝึกสอน จึงจะมาเล่นได้ขอไหว้ขอพระครูสูงสุด คือองค์พระพุทธ พระธรรม อีกพระสงฆ์ชี้นำ ทางสกลไส ทั้งครูร้องครุฑา ที่ท่านดังมาก่อน ลูกขอกราบไหว้วอน ซึ่งพระคุณทั้งหลาย ลูกจะร้องจะรำ ขออย่าให้ขัดข้อง ขอให้พระคุณทั้งผอง จงช่วยอวยชัย

บทเกริ่น (ร้องสร้อยรับทุกบาท)

เรื่องระบำ ก.ไก่ นั้นเป็นของเก่า มาช่วยกันขัดเกลา ให้มันเกิดกลับกลายเดี๋ยวนี้ระบำ ก.ไก่ มันไม่มีเหมือนแต่ก่อน เพราะจะเป็นเพียงบทกลอน เป็นเพลงน้อยกลายๆ เพราะมันเป็นของเก่าๆ เราจึง เอามาเกริ่น ให้รุ่งเรื่องจำเริญ ช่วยอนุรักษ์กันเอาไว้

บทร้อง

(สร้อย) เอ้อระเหยลอมมา หงส์เอี้ยลอมมาลอมไป (ร้องรับทุกบาท)

(ชาย) แม่ ก.ไก่งามเกิน พี่ร้องเกริ่นทำไมไม่กลับ แม่กระแจะช่อนกาบ ช่างส่งกลิ่นหอมไกล

(หญิง) พ่อ ก.ไก่งามเกิน เห็นจะไม่ได้เกลี้ยกล่อม อย่าทำหน้าเก้อกรอม ไปเลยพ่อหนุ่มบ้านไกล

(ชาย) แม่ ข.ไข่งามจำ นื่องอย่าทำขัดข้อง จงหาคู่ไว้ประคอง เสียเมื่อยามเจ็บไข้

(หญิง) พ่อ ข.ไข่งามจำ เห็นจะไม่ได้คลึงเคล้า พอเห็นกกขาขาวๆ ประเดี๋ยวจะนอนเป็นไข่

(ชาย) แม่ ข.ขวดขวยเงิน ขอให้พี่ชื่อกขา ถ้าได้เป็นเขยอยู่คา แล้วพี่ไม่คิดซื้อขาย

(หญิง) พ่อ ข.ขวดขวยเงิน ถ้ารักน้องให้มาขอ จะเฝ้ากอดเคลียคลอ แม่แก้มขาวกลัวจะขาย

(ชาย) แม่ ค.ควายน่าจี ให้เอาตัวพี่ไปเป็นเจ้าของ จะจีควายลงคลอง ค่อยๆ คลึง ค่อยๆ ไคล

(หญิง) พ่อ ค.ควายน่าจี ไม่เอาตัวพี่ไปเป็นเจ้าของ มันไม่ได้กอดประคอง ละพ่อหน้าขนเป็นควาย

(ชาย) แม่ ฅ.ระฆังดังเคร่ง หรือจะไม่ได้ประคอง แม่นมคัดเหมือนปุ่มข้อง หรือรักคาอยู่กับใคร

(หญิง) พ่อ ฅ.ระฆังดังเคร่ง เห็นจะไม่ได้ประคอง พี่อย่ามาพูดคล่องๆ คงจะไม่ได้คลึงไคล

(ชาย) แม่ ง.รูปร่างงาม เสียแรงที่ตามมาจ้อ อย่าทำเสนางอนหน้าจ้อ เลยแม่เงาเดือนหงาย

(หญิง) พ่อ ง.รูปร่างงาม พี่อย่าตามมาจ้อ นื่องไม่หลงมหน้าจ้อ ยอมรับผู้ชายง่าย ๆ

(ชาย) แม่ จ.งานค่าจุน บุญมาประจวบกันจิง ถ้าได้ประจำเรือจ้าง ด้วยการแจวนั้นพี่เข้าใจ

(หญิง) พ่อ จ.งานงามจริง อย่ามารักน้องเลยนะจ้ะ อย่ามาพูดจ้อเจรจา เพราะนื่องมันจอนเอ๋ยใจ

(ชาย) แม่ ฉ.ถึงงามโฉม มันทำให้ชอบตาฉัน พี่อยากกระชิดกระช้าน กับแม่ช่อจันทร์ฉาย

(หญิง) พ่อ ฉ.ถึงของฉัน พอเห็นน้ำเชื่อมกระถ่อน พอได้ชิมเพียงหนึ่งช้อน ก็ลืมแม่ช่อจันทร์ฉาย

(ชาย) แม่ ช.ช้างเซซม พี่ขอเชิญชวนพี่สาว มาค้าช่องเอี้ยวชี หัวงิงเชิงเอาชัย

- (หญิง) พ่อ ข.ข้างเขยชวน ออย่ามาแอบชมร้อยชั่ง ออย่ามาผูกกรักผูกขัง ให้เป็นเช่นเลขหนอ ชาย
- (ชาย) แม่ช.โซ่เคินเช่อ ถ้าได้เธอเข้ามาช้อน จะปักข้อมเอาไปช้อน อยู่ในข้อมเชิงไทร
- (หญิง) พ่อ ช.โซ่เคินเช่อ ออย่าทำกระเซอเสียดลี ออย่ามาทำเซ้าเซี้ เดียวจะ โคนสั้นดินซ้าย
- (ชาย) แม่ฉ.กระเฉอเขยชม ขอให้พี่ชิมสักชาม พี่ไม่กระโงกให้จ้ำ ดอกนะแม่ชื่นใจชาย
- (หญิง) พ่อ ฉ.กระเฉอต้นไม้ มันไม่ได้เขยชม แล้วจะไม่ได้ลองชิม หรือกะนะพี่หนุ่มลอยชาย
- (ชาย) แม่ญ.หญิงเคินย่าง ให้คู่ไว้ขยำ เสียเมื่อตัวยังเยาว์ ประเดี้ยวจะแก่คราวยาย
- (หญิง) พ่อ ญ.หญิงเคินย่าง ออย่าขึ้นตอข่ม จะให้ญ.หญิงเจานิยม เขียวหรือพอลำไย
- (ชาย) แม่ฎ.ชฎาเคินคง ถ้าได้น้องเอามาดู จะพาเคินคงคู่ ไม่ทิ้งน้องให้เดียวดาย
- (หญิง) พ่อ ฎ.ชฎาเคินคง พี่ได้ดมคอมมามาดม มาเห็นดอกดินดำดำ แล้วพี่จะทิ้งดูตาย
- (ชาย) แม่ฎ.ปลูกตัวตัน ที่มาหลงตนนั้นตอง พี่อยากจะตะเตต้อง กับแม่มนมต่งเป็นไต
- (หญิง) พ่อ ฎ.ปลูกตัวตัน ให้หันหลังไปตรอง มันไม่ได้ตะได้ต้อง จะพาตัวมาตาย
- (ชาย) แม่ฐ.ฐานถี้ถ้วน อีแม่สวนกระถิน นานไปจะมีมลทิน สมควรถ่ายก็ถ่าย
- (หญิง) พ่อ ฐ.ฐานถี้ถ้วน ออย่ามาถามถึงดอกกระถิน น้องกลัวมีมลทิน ไม่ต้องมาถามได้
- (ชาย) แม่ท.มณโฑนั่งแท่น พี่อยากจะทับแทนที่ ถ้าไม่ได้ทับสักที จะสู้กะทิกกระทาย
- (หญิง) พ่อ ท.มณโฑนั่งแท่น มันไม่ได้แทนทับที่ แต่พอได้ทับเข้าไปสักที เดียวพี่ก็ท้อพระทัย
- (ชาย) แม่ต.ผู้เฒ่าเคินเกร่อ พี่รักเธอเต็มที จนทนกระทิกให้ถี้ๆ น้องอย่าเพิ่งท้อพระทัย
- (หญิง) ต.เอี้ยพ่อต.ผู้เฒ่า แม้กายเรายังเป็นทุกข์ ความรักยังทยไม่ถุก น้องกลัวไม่สมฤทัย
- (ชาย) แม่ฉ.เนรหน้านวล พี่อยากได้น้องมานอนน้าว แม่มนเหมือนหน้าวงมะนาว
พี่อยากสนิทเนื้อใน
- (หญิง) พ่อ ฉ.เนรตัวน้อย มันไม่ใช่วาสนา มันไม่ใช่รจนา เสียแล้วพ่อแก้วเจียรระโน
- (ชาย) แม่ค.เด็กสวยเด็ด สงสารไอ้โง่โง่เดียว ที่ได้มาคั่นคั้นมาเที่ยว คนเดียวเอี้ยคมคาย
- (หญิง) พ่อ ค.เด็กคนดี น้องมันมีปมค้อย พอเค็ดคมเข้าสักหน่อย แล้วพี่ก็ทิ้งให้เดียวเอี้ยตาย
- (ชาย) แม่ต.เอี้ยต.เต่า แลดูสองเต้าน้องต่ง เหมือนทองขึ้นตาตั่ง พี่หลงตนลืมตาย
- (หญิง) พ่อ ต.เต่าตีนดำ พี่อย่ามาทำอวดโต ประเดี้ยวจะ โคนมิดโต ถ้าไม่รักตัวกลัวตาย
- (ชาย) แม่ถ.เอี้ยถ.ถุง เปรียบเหมือนนาทุ่งสองแถว ใสนาทุ่งสองแถว นั้นน้องจะให้ใครไถ
- (หญิง) พ่อ ถ.เอี้ยถ.ถุง น้องมีนาทุ่งสองแถว แต่นาทุ่งสองแถว นั้นน้องจะไม่ให้ใครไถ
- (ชาย) แม่ช.รงสีทอง พี่เที่ยวท่องมาหลายเที่ยว เมื่อมีหนทางพี่ก็ต้องมาเที่ยว มาหาแม่แสงอุทัย
- (หญิง) พ่อ ช.รงชาติไทย น้องกลัวรักไม่ซื่อตรง ให้พี่ไปยกเสาธง เอาไว้สำหรับเสี้ยงทาย
- (ชาย) แม่ น.หนูเนื้อนิ่ม พี่อยากเจอหน้าวงน้อ แม่ดอกโสนในหนอง พี่อยากแนบเนื้อนางใน
- (หญิง) พ่อ น.หนูหน้าวง นมันไม่ได้น้องไปนอนน้าว จะต้องไปนอนหนาว ก็เพราะไม่ได้นางใน
- (ชาย) แม่บ.โบไม้โบบาง ออย่าทำเป็นใบ้บ่าบ่น ให้หาคู่เทินบนเสียดเถิด แม่บัวบังโบ
- (หญิง) พ่อ บ.โบบัวบาง ออย่าทำเหมือนคนบ้า ออย่ามาหลงรักบุษบา เลยนะพ่อบ่อทองโบ

- (ชาย) แม่ป.ปลานมปั่น โคนใครปั่นมาบ้างหรือเปล่า แม่ป.ป็นยิงเป้า จงว่าความเป็นไป
- (หญิง) พ่อป.ปลางามป้อ มันไม่ได้แม่ป้อสุกปลั่ง ให้กลับไปทำนาปรัง ไปเถอะไปพี่ไป
- (ชาย) แม่ผ.ผึ้งโผผิน พี่มาประสบพบผ่าน จะพาตัวน้องผายผัน เข้าไปในพุ่มป่าไผ่
- (หญิง) พ่อผ.ผึ้งบินผ่าน น้องไม่เอาทำตัว อย่ามาหลงพันพัว มันไม่ได้ต่อมดอกไม้
- (ชาย) แม่ฝ.ฝาน้ำฝน ถึงอยู่คนละฟาก พี่จะเอารักมาฝาก กับแม่แก้วเป็นไฟ
- (หญิง) พ่อฝ.ฝาน้ำฝน อย่าพันเป็นผอยน้องไม้ฝืนฝืน ถึงแม่จะฆ่าจะฟัน ก็ไม่ได้แก้วเป็นไฟ
- (ชาย) แม่พ.พานงามพร้อม เสียงช่างเพราะเหมือนพิณ พี่อุตสำหรับโผผิน มาหาแม่ต้องอำไพ
- (หญิง) พ่อพ.พานเสเพล น้องหวังจะเป็นที่พี่ พี่อย่าให้น้องนอนรำพึง เสียเล่าพ่อพระอภัย
- (ชาย) แม่ฟ.ฟันทอมฟุ้ง ถึงอยู่กันคนละฟาก พี่ร้องเอารักมาฝาก เพราะอกพี่ร้อนเป็นไฟ
- (หญิง) พ่อฟ.ฟันทอมฟุ้ง น้องไม่ใช่คนใจฟาง บอกแล้วไม่เชื่อฟัง ยังมาทำใจร้อนเป็นไฟ
- (ชาย) แม่ภ.ภ.สาภาลมพา มาพบแม่ผ้าแพรพรรณ พี่ร่ำเพื่อแฟนพาน มาหาแม่แพรสีไพร
- (หญิง) พ่อภ.ภ.สาภาทางใบ พอถูกสายลมพัดพา พี่ได้กินกึ่งปลา มาลิมปลับปลิงกลางไพร
- (ชาย) แม่ม.ม.้าหน้ามน มาพบแม่หม่นสโม เหมือนคนไข้มมาพบหมอ จะหมางเมินกันทำไม
- (หญิง) พ่อม.ม.้าหน้ามน มันไม่ได้นอนเคียงเกาะ ม.้ามันไม่เหมาะ จะหลงรักน้องไปทำไม
- (ชาย) แม่ข.ข.กษณ์เนื้อเย็น พี่อยากเป็นคู่ยาก พี่ไม่ย่อหย่อนขยัก หรอกนะแม่พวงลำไย
- (หญิง) พ่อข.ข.กษณ์เนื้อเย็น มันไม่ได้เป็นคู่ยาง ถึงน้ำตาหยดเป็นยาง ก็ไม่ได้พวงลำไย
- (ชาย) แม่ร.เรื่อลอยล้า อยู่ในแม่น้ำไหลรอน พี่ไม่หลอกหลอน เล่นลั่นหรอกนะแม่หรีงเรไร
- (หญิง) พ่อร.เรื่อพายเล่น แต่พอเหหัวล่อง อย่ามาเที่ยวจอดตล่อง เลยนะพ่อหรีงเรไร
- (ชาย) แม่ล.ล.ิงใต้ราว พี่ปวดร้าวเพราะรัก จะหลักหลอมเป็นหลัก ไม่ยอมให้รักลึ้มละลาย
- (หญิง) พ่อล.ล.ิงหลุดหลัก อย่าทำเป็นรักหลอกหลอน ซาติผู้ชายกะล่อน อย่ามาวาดลวดลาย
- (ชาย) แม่ว.แหวนสุกาว พี่อยากจะเว้ากับน้องสักวัน แม่การเวกเสียงหวาน พี่ร้องวอนไม่วาย
- (หญิง) พ่อว.แหวนสุกาว อย่ามาหลอกกินลูกหัว เดี่ยวน้องจะนอนผวา ในเมื่อลูกหัวน้องวาย
- (ชาย) แม่ศ.ศ.าลาน่าสน ได้มาประสบพบสาว พี่ต้องโศกซิมเศร้า เพราะอยากจะทำอาศัย
- (หญิง) พ่อศ.ศ.าลาน้ำใส อย่ามาทำไถลน้องสาว น้องกลัวจะต้องโศกเศร้า เดียวพี่คิดผลักใส
- (ชาย) แม่ส.ส.ื่อศรีงาม ทั้งอินทรีข่มขึง พี่อยากจะเป็นคู่สร้าง กับแม่สาวแก้วใส
- (หญิง) พ่อส.ส.ื่ออย่าเสือก น้องไม่ใช่คนลำสอน ไม่มีใครสั่งใครสอน สัญชาติคนเสียนิสัย
- (ชาย) แม่ห.ห.ีบห่างเหิน พี่นี้เอาหมูมาให้หั้น น้องจะหั้นก็หั้น พี่หิวห้อมมาให้
- (หญิง) พ่อห.ห.ีบคนเห่อ อย่ามาเหยอของหอม ถ้าน้องสาวเขาไม่ยอม จะต้องคิดค่าเสียหาย
- (ชาย) แม่พ.พ.จุพาลอยลม พี่หลงรักตัวหล่อน พี่ไม่เล่นลั่นหลอกหลอน หรอกนะแม่พวงมาลัย
- (หญิง) พ่อพ.พ.จุพาวใจลอย อย่ามาทำเป็นร้อน พี่ไปประเหเรร้อน ไม่รรมเย็นบ้างหรือไร
- (ชาย) แม่อ.อ.่างเอออาย เหมือนน้ำเอ่อปากอ่าว ถ้าน้องจะเอาก็เอา อย่าทำเป็นคนขี้อาย
- (หญิง) พ่ออ.อ.่างไอ้อวด พี่อย่ามาทำอวดอ่อน น้องไม่ใช่คนใจอ่อน หรอกนะคนหน้าไม่อาย

(ชาย) แม่ ส.นกสุกสาเฮ สวยเหมือนแม่นางสองเสา จะพาไปนอนทาวน์เฮาส์ ที่นครเชียงใหม่
(หญิง) พ่อ ส.นกสุกตาโต พ่อปลากะโห้ไหล่สุบ มีปากแต่ไม่ยอมหุบ เหมือนกับไอ้ตูบเชียงใหม่

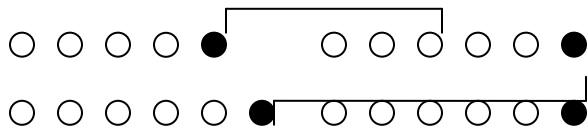
บทส่งท้าย

จบแล้วระบำ ก.ไก่ เป็นอย่างไรท่านผู้ชม ถ้าท่านเห็นเหมาะสม ช่วยอนุรักษ์เพลงไทย ครบตัวอักษร 44
พวกผมต้องหนีลาจาก ท่านผู้ชมทั้งหลายลาก ขอให้มีความสุข

การวิเคราะห์ด้านรูปแบบเนื้อหา และคุณค่า

1. รูปแบบคำประพันธ์ เพลงระบำ ก.ไก่ มีรูปแบบและลักษณะคำประพันธ์ดังนี้
(สร้อย) เอ้อระเหยลอมมา หงส์เอ๋ยลอมลอมไป

จำนวนคำและสัมผัส

หมายเหตุ วงกลมทึบคือจุดบังคับของสัมผัสอักษร

จำนวนคำและสัมผัสสระ

วรรคแรกมี 5-6 คำ ขึ้นต้นด้วยแม่หรือพ่อ และตามด้วยตัวอักษรต่อด้วยคำอีก 2 คำ เช่น

- แม่ ก.ไก่งามเกิน
- พ่อ ข.ขวดขวดเงิน
- แม่ ซ.โซ่เดินเซ่อ
- พ่อ ห.หีบคนเห่อ

วรรคที่ 2 มีประมาณ 6 คำ อาจสัมผัสกับวรรคที่ 1 หรือไม่ก็ได้ หากสัมผัส

ส่วนใหญ่จะลงคำที่ 3 หรือ 4

วรรคที่ 3 มีประมาณ 6 คำ คำสุดท้ายของวรรคจะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2

วรรคที่ 4 มีประมาณ 6 คำ ไม่ต้องรับสัมผัสกับวรรคที่ 3

ตัวอย่างจำนวนคำและสัมผัสสระ

(ชาย)	แม่ ง.งูรูป <u>งาม</u>	เสียแรงที่ <u>ตามมาจ้อ</u>
	อย่าทำแสนงอนหน้า <u>งอ</u>	เลยแม่เงาเดือนหงาย
(หญิง)	พ่อ ง.งูรูป <u>งาม</u>	พื่อยามา <u>ตามจ้อ</u>
	น้องไม่หลงงมหน้า <u>งอ</u>	ขอมรักผู้ชายง่าๆ

การเล่นสัมผัสอักษร

เป็นจุดเด่นที่สุดของเพลงระบำ ก.ไก่ ก็จะเล่นเสียงพยัญชนะในบทเดียวกันให้มากที่สุด จุดบึงคับของสัมผัสอักษรคือ คำสุดท้ายของทุกวรรค แต่คำสุดท้ายเป็นของบทจะเป็นกลอน ไอ คือคำที่ลงเสียงสระ ไอ หรือ สระอา สะกดด้วย ข เช่น กลาย ไทร ไร่ คาย วาย ยิ่งหาคำสัมผัสอักษรได้มากเท่าไรก็ยิ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้ร้องมากเท่านั้น

ตัวอย่างสัมผัสอักษร

(ชาย) แม่	ช.โซ่เดินเชอ	ถ้าได้เธอเข้ามาช้อน
	จะปักชும்เอาไปช้อน	อยู่ในชும்เชิงไพร
(หญิง) พ่อ	ช.โซ่เดินเชอ	อย่ามาทำกระเชอเสียดลี
	อย่ามาทำเข้าชี้	เดี๋ยวจะโดน สันดินซ้าย

2. เนื้อหาของเพลง

เพลงระบำ ก.ไก่ นอกจากจะแสดงถึงภูมิปัญญาในการเล่นสัมผัส และอักษรแล้วเนื้อหา ของบท ร้องยังแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายประการ ได้แก่

1. การประกอบอาชีพการเกษตร เช่น บทร้องที่ว่า

- แม่ ค.ควายน่าขี้ ไม่เอาน่าตัวพืมาเป็นเจ้าของ จะขี้ควายลงคลอง
- แม่ ค.เด็กสวยเค็ด สงสารไอ้โคไถเดี่ยว
- แม่ ค.เอ๊ย ค.ลุง เปรียบเหมือนนาทุ่งสองแถว
- พ่อ ป.ปลางามป้อ มันไม่ได้แม่ป้อสุกปลั่ง
- พ่อ ฟ.พินหอมฟุ้ง น่องไม่ใช่คนใจฟาง

2. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ หมู่บ้านวังพระธาตุตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำปิง ซึ่งปรากฏข้อความ ในบท ร้องหลายบท เช่น

- แม่ฝ.ฝาน้ำฝน ถึงอยู่คนละฟาก
ที่ต้องเอารักมาฝาก กับแม่แก้มเป็นไฟ
- แม่ ฟ.พินหอมฟุ้ง ถึงอยู่กันคนละฟาก
ที่ต้องเอารักมาฝาก เพราะอกพี่ร้อนเป็นไฟ
- พ่อ ร.เรือพายแล่น แต่พอเห็นหัวล่อง
อย่ามาเที่ยวจอดทอดลอง เลยนะพ่อหรั่งเรไร

3. สภาพอาหารการกินและความเป็นอยู่ เช่น

- พ่อ ฉ.ฉิ่งของฉัน พอเห็นน้ำเชื่อมกระถอน
พอได้ชิมเพียงหนึ่งช้อน ก็ลืมแม่ช่อจันทร์ฉาย
- แม่ น.หนูเนื้อนุ่ม พี่อยากเจอหน้าवलน้อง

(หญิง) พ่อ ฮ.น.ก.ส.ก.ตา.โต พ่อปลากระโทงไล่สูบ
มีปากแต่ไม่ยอมหุบ เหมือนกับไอ้ตูดเชียงไฮ้

คุณค่าด้านเนื้อหา

สะท้อนให้เห็นสภาพสิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่ แนวคิด และความเชื่อต่างๆ เช่น อาหารการกิน สถาปัตยกรรมศาสตร์ การติดต่อคมนาคม แนวคิดความเชื่อในด้านความรักและการหาคู่ครอง ตลอดจนการถ่ายทอดวัฒนธรรมสมัยใหม่ และวัฒนธรรมของต่างชาติ เข้ามาในบทเพลง

คุณค่าด้านจิตใจ

มีคุณค่าต่อจิตใจของชาวบ้านวังพระธาตุ ที่ได้มีโอกาสสนุกสนานรื่นเริงร่วมกันพบปะพูดคุยระหว่างหญิงชาย โดยไม่มีผู้ใหญ่กีดกัน เพราะเป็นงานรื่นเริงสงกรานต์ ซึ่งนานๆจะมีสักครั้ง ทำให้หนุ่มสาวแสดงออกได้อย่างเต็มที่

2. รำคล้องช้าง

เป็นการเล่นพื้นบ้านของชาวบ้านวังพระธาตุ วิธีรำฝ่ายชายจะนำผ้าไปคล้องคอฝ่ายหญิงออกมารำกลางวง เป็นคู่ ๆ เมื่อจบเพลงฝ่ายหญิงจะเอาผ้านั้นไปคล้องผู้ชายคนอื่นออกมาสลับกันไปเรื่อย ๆ เมื่อฝ่ายชายคล้องจะร้องว่า “คล้องเถิดหนาพ่อคล้อง” ถ้าเป็นฝ่ายหญิงคล้องจะร้องว่า “คล้องเถิดหนาแม่คล้อง ” เนื้อร้องแสดงถึงวัฒนธรรมการคล้องช้างป่ามาฝึกเพื่อใช้งานในสมัยก่อน เนื้อร้องมี 2 ช่วง คือร้องเกริ่น โดยนำเนื้อเพลงกล่อมเด็ก “เพลงคล้องช้าง” มาใส่จังหวะและทำนองเดียวกัน ใช้ร้องช่วงเกริ่น เพื่อให้รำเดินหาคู่คล้อง เมื่อขึ้น “คล้องเถิดหนา..ผู้เล่นก็จะคล้องคู่ออก มารำ

ร้องเกริ่น

วันเฮยวันนี้	ตัวพี่จะไปคล้องช้าง
ข้ามห้วยบึงบาง	ข้ามเขาพนมทอง

คล้อยข้างมาได้	เก็บเอาไว้ในจำลอง
เกี่ยวหญ้าเอามากอง	ข้างน้อยหรือก็ไม่กิน
ยกวงฟาดงา	น้ำตาไหลริน
ข้างน้อยไม่กิน	เพราะคิดถึงถิ่นมารดา

ร้องประกอบการรำเป็นคู่

คล้อยเสียดแม่ (พ่อ) คล้อย อย่าจดย่าจ้อง คล้อยเอาตัวงามเอย คล้อยข้างมาได้ แล้วหวย
คล้อยข้างมาได้แล้วว้า มัดไว้ที่ต้นขยอ ซ้างเถื่อนเข้ามาเกย เลยเอาข้างต่อ ต้นขยอเล็กน้อย ระวังจะหักโพงเอย

วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าของรำคล้อยข้างรูปแบบ

รำคล้อยข้าง ของชาวบ้านวังพระธาตุ ตำบลไทรตรงรัมย์ มีความแตกต่างจากรำคล้อยข้างของกลุ่มชนอื่นตรงที่ร้องเกริ่นด้วยเนื้อเพลงกล่อมเด็กแต่ปรับจังหวะให้กระชับสนุกสนานเพื่อเพิ่มความยาวของเพลง และให้มีช่วงเวลาดนินหาคูรามากขึ้น ลักษณะคำประพันธ์ของบทเกริ่นคล้ายกลอน แต่จำนวนคำไม่ตายตัว ส่วนบทร้องใช้คำง่ายๆ ตรงไปตรงมา มีสัมผัสคล้องจองบ้างเล็กน้อย ไม่มีแบบแผน

เนื้อหา

เป็นการพรรณนาถึงวิธีการคล้อยข้างเพื่อนำมาใช้งานในอดีต โดยการใช้ข้างต่อล่อให้ข้างป่ามาติด แล้วจับมาฝึกเพื่อใช้งาน

คุณค่า

เป็นเพลงที่สนุกสนาน หนุ่มสาวได้รำวงใกล้ชิดกัน ด้วยทำรำที่สวยงาม นุ่มนวลให้เกียรติซึ่งกัน และกัน เหมาะกับการนำไปเป็นแบบอย่าง และยังสอดแทรกความรู้ และสภาพความเป็นอยู่และการทำมาหากินในสมัยก่อนด้วย

3. เพลงระบำกลางบ้าน

เป็นการแสดงที่เป็นต้นกำเนิดของระบำ ก.ไก่ มีลักษณะคำประพันธ์ในด้านจำนวนคำและสัมผัสเหมือนกัน แต่ต่างกันด้านการเล่นเสียงของคำ มีวิธีการร้องและรำเช่นเดียวกับเพลงระบำ ก.ไก่ เนื้อหาเป็นการเกี่ยว อ่อนวอนขอความรักของฝ่ายชาย และการตัดพ้อต่อว่าของฝ่ายหญิงมีการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบกับเชิงอุปมา เช่น “พีนุกนำมาตั้งเพียงนม” “น้องจะตัดกิเลสเหมือนพระเวสสันดร” ตัวอย่างบทเพลงมีดังนี้

(สร้อย) เออระเหยลอมมา หงส์เหยลอมมาลอมไป (ร้องรับทุกบท)

	เดี๋ยวนี้พ็อยู่เอ๊ก	เอยเปล่ากาย
(หญิง)	เห็นนั่งเท้าแขน	กระไรแอนแต่
	นั่นเมียหรือแม่	เล่าพี่ชาย

4. เพลงร่ำวง

เพลงร่ำวงพื้นบ้าน ไตรตรีงษ์ เป็นเพลงที่ใช้ประกอบการเล่นร่ำวงในงานรื่นเริงต่าง ๆ ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากส่วนกลาง ในยุคของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ให้มีการฟื้นฟูการร่ำวง และมี การกำหนดทำร่ำให้มีแบบแผน โดยจัดให้มีร่ำวงมาตรฐานขึ้น แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมีนโยบายจากส่วนกลาง แต่การร้องและทำร่ำของร่ำวงพื้นบ้านก็เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเนื้อร้องจะสอดแทรกวิถีชีวิต แนวคิด และธรรมชาติของท้องถิ่นเอาไว้ ร่ำวงพื้นบ้าน ไตรตรีงษ์ไม่มีทำร่ำที่เป็นแบบแผน เครื่องดนตรีจะใช้กลอง ฉิ่ง ฉาบ และการปรบมือประกอบเนื้อเพลงอาววิเคราะห์ภาพสะท้อน ได้ดังนี้

4.1 เพลงที่มีเนื้อหาถึงการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น เพลง
อานันท์มหิดล

เพลงอานันท์มหิดล

พอสองสี่แปดเก้า	ไทยเราร่วงเหงากันหมดทุกคน
สมเด็จพระอานันท์มหิดล (เจ้า)	สิ้นพระชนม์เสียยังเยาว์เยาว์

4.2 เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิด “เชื่อผู้นำ” เช่น เพลงควง อภัยวงศ์ และเพลงร่ำวงกันให้เปลิดเปลิน

เพลงควง อภัยวงศ์

ควง อภัยวงศ์	ท่านดำรงเป็นนายกใหม่
พวกเราชาวไทย	พร้อมใจกันให้ไฟบุญ
ป. พิบูลสงคราม	ท่านผู้นำคนก่อน
ท่านได้ลาพักผ่อน	ราษฎรอย่าได้ร้อนใจ (เจ้า)

เพลงร่ำวงให้เปลิดเปลิน

ร่ำวงกันให้เปลิดเปลิน	จะร้องเพลงเดินกันให้เปลิดใจ
คูใครก็รำกันไป	เพื่อนรำแบบใหม่จะวัฒนา
ไอ้สุขาเข้าเมือง	สำเร็จรุ่งเรืองในการร่ำวง
วัฒนธรรมเรามี	ร้อยวันพันปีจะไม่เสื่อมลง
หญิงรำไม่สวยชายช่วยเสริมส่ง	ประดับทรวดทรงสวยอย่างน่าดู

4.3 เพลงที่มีเนื้อหากล่าวอ้างถึงวรรณกรรมหรือวรรณคดี เช่น เพลงร่ำวงพระเวสสันดร โมรานารี พระอภัยมณี

เพลงร่ำวงพระเวสสันดร

ไอ้พระเวสสันดร	ทรงพระ โทษิญาณ
ยกเอาสองกุมาร	ให้ตาพรานตีไป
ฝ่ายมัทรีเสียใจ	เอ๋ยสลดลง
ไม่มียามาแก้	ตายแน่แล้วคู่รักฉัน
หากแม่ไม่มีรางวัล	คู่รักฉันไม่ได้ร่ำวง (ซ้ำ)

เพลงโอรานารี

(ชาย) โมรา โมรา โมรา	โอรานารีเมื่อก่อนรักพี่เดี๋ยวนี้ไปรักใคร
ส่งพระขรรค์ไปให้โจรไพร (ซ้ำ)	จะฆ่าพี่ชายหรือน้ำใจโมรา
เมื่อแรกรักน้อง	หวังประคองตลอดชีวา
ฉันทกลัวจะเป็นเหมือนดั่งเช่น โจรป่า	จะวายชีวาไปเสียกลางดง (ซ้ำ)
(หญิง) โอรานารี	เมื่อก่อนรักพี่เดี๋ยวนี้รักใคร
ยื่นพระขรรค์ให้แก่โจรป่า	เอาชีโอรามาฆ่าพี่เสียให้ตาย
พี่จำโอราผิดไป (ซ้ำ)	ขออภัยให้แก่โอรา

เพลงพระอภัยมณี

จะกล่าวฝ่ายพระอภัยมณี	เป็นนักดนตรีที่โสภีโสภา
เป่าปี่เรื่องวิชา	พระบิดาจึงขับไล่ไสส่ง
ร้อนเร่พเนจรไป (ซ้ำ)	เป่าปี่ที่ไรทำให้หญิงไหลหลง
เป่าปี่ไปตามพระองค์	ตกเป็นพัวโฉมของผีเสื้อสมุทรเอ๋ย

4.4 เพลงที่มีเนื้อหากล่าวถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำปิงที่เชื่อมความสัมพันธ์ชาวบ้านของสองฟากฝั่ง คือ ชาวบ้านวังพระธาตุ และชาวตำบลเทพนคร ประกอบด้วย เพลงร่ำวงแม่ปิง ฝั่งคะนี้ฝั่งคะโน้น และหน่อละนอน้องเอ๋ย และเพลงที่กล่าวถึงวัฒนธรรมของจังหวัดใกล้เคียง เช่น เพลงร่ำวงสิงโต

เพลงร่ำวงแม่ปิง

แม่ปิงไหลมา	ยังไม่เท่าวาจาสาว (หนุ่ม)เอ๋ย
ไม่รักแล้วยังมาออกอ้อน (ซ้ำ)	ดวงสมรริมฝั่งปิง
ไย่น ๆ ทิง ไย่นทิง ไย่นทิง	

เพลงฝั่งคะนี้ฝั่งคะโน้น

ฝั่งคะนี้ ฝั่งคะโน้น	อยู่คนละฝั่งแม่น้ำ
รักกันต้องหมั่นใจจำ	ทุก ๆ คำต้องจำใส่ใจ
แม่น้ำกั้นกลางขวางอยู่	มองดูเห็นอยู่แต่ไกล
ยิ่งมองยิ่งแสนเศร้าใจ	ไปไม่ได้สายตาแลมอง (ซ้ำ)

เพลงหน่อละนอยน้องเอ๋ย

หน่อละนอยน้องเอ๋ย	สาวน้อยมาลอยเรือเล่น
สายลมก็พัดเชือกเย็น	มาลอยเรือเล่นที่ชายหาด
น้ำก็สาดเรือกระเซ็น	เรือติดที่จะตามไปเซ็น (ซ้ำ)
สาวน้อยไม่เห็นใจพี่บ้างเลย	

เพลงรำวงสิงโต

ทิม ทิม ทิม	อย่ามาลืมนกันเสียเลย
รับรักเอาไว้เถิดแหวย	เราไม่เคยรักใคร
เอ้า ทิม ทิม ทิม	อย่ามาลืมนล้าตัดสิงโต
สิงโตมันเป็นสัตว์ร้าย	มันกัดคนตายที่ปากน้ำโพ
กินข้าวที่เมืองกำแพง (ซ้ำ)	ไปชนน้ำแกงที่ปากน้ำโพ

4.5 เพลงที่มีเนื้อหากล่าวถึงการเล่นรำวงในงานรื่นเริง ที่แสดงถึงค่านิยมของหนุ่มสาวในยุคก่อนที่จะมาพบปะกันได้อย่างถูกต้อง แต่ต้องรักษาวลสงวนตัวและอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ หากชอบพอกันก็ต้องเข้าตามตรอกออกตามประตู เช่น เพลงขอมะปรางปิง สวัสดิ์เชิญชิมาร่า นารีอาขุสิปห่า และ สาวรูปสวย เป็นต้น

เพลงขอมะปรางปิง

เจ้าขอมะปรางปิง	สวยจริงกำลังจะหล่อ
รูปสวยแต่หนอ	เจ้าขอมะปรางปิง
นั่นดอกอะไร	เสียตายว่าอยู่ปลายกิ่ง
ถ้ารักน้องจริง	ทุกสิ่งที่ได้แลมอง
มองไปมองมา	สายตาของเราเป็นสื่อ
ความรักนั้นหรือ	เป็นสื่อกันด้วยสายตา

เพลงสวัสดิ์เชิญชิมาร่า

สวัสดิ์เชิญชิมาร่า	ทุกคำฉันได้มาร้องเชิญ
ฉันมองเธอแล้วอย่าเมิน	ฉันร้องเชิญเธอไม่อย่ากร่า (ซ้ำ)

ราหน่อยพอได้เป็นขวัญตา	ฉัน ได้มาอ่อนนอนแต่หัวค่ำ
ขวัญใจสั่งไว้ไม่ให้รำ	เธอมาทำกระบิกระบวน
สวัสดิ์เธอจำ	ฉันมาด้วยความรักน้อ
จิตใจหมายปอง	รักน้อฉันจึงได้มา
การร้องการรำ	โอ๊ยอย่าทำซีให้เป็นอื่น
คืนนี้ทั้งคืน	ทั้งคืนสว่างคตา
มีด ๆ คำ ๆ	โอ๊ยอย่ารำซีเข้ามาใกล้
หากพี่พอใจ	ผู้ใหญ่ท่านไม่พอตา
ไม่เป็นไรหรอกนงน้อ	รับรองไม่ให้ชอกช้ำ
พี่มีศีลธรรม	ศีลธรรมประจำกายา (ซ้ำ)

เพลงนารีอายุสิบห้า

นารีอายุสิบห้า	หนีมารดามาเล่นรำวง
พ่อแม่เขาตามมาตี (ซ้ำ)	ลูกสาวรำดีเขาก็ตีไม่ลง

เพลงสาวรูปสวย

สาวรูปสวย	รูปร่างสำรวยเอวกลมสมหน้า
ถ้าได้อย่างนี้มาราคู่	จะเก็บใส่ตู้ใส่พานบูชา
ขาขึ้นขึ้นตามเขาโค้ง	ขาตกลงตามเขาชัน
ตามน้อ ตามน้อไม่ทัน	ชะเออเอย สุดปัญญา

เพลงรักก็ลาไม่รักก็ลา

รักก็ลาไม่รักก็ลา	ลาก่อนพ่อเกสรดอกสัก (ซ้ำ)
ไม่เต็มใจรักก็ต้องขอลา	

เพลงลาก่อนแล้วนะเธอ

ลาก่อนแล้วนะเธอ	วันหน้าค่อยเจอกันใหม่
อยู่ด้วยไม่ได้	อยู่ได้ฉันจะขอยู่
เป็นเวรเป็นกรรม	โอ๊ยต้องจำจากคู่
อยู่ได้ฉันจะอยู่	จะอยู่เป็นคู่เพื่อนรำ

วิเคราะห์ด้านรูปแบบคำประพันธ์และคุณค่าของเพลงรำวง

ในด้านรูปแบบคำประพันธ์ ส่วนใหญ่มีจำนวนวรรคและสัมผัสคล้ายแต่จำนวนคำในแต่ละวรรคไม่แน่นอน และมีน้อยกว่ากลอนสุภาพ บางเพลงมีสัมผัสต้องจองไปเรื่อย ๆ คล้ายราย คุณค่า ของเพลงอยู่ที่การเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคีของกลุ่มชน

3. เพลงแห่ภาค

ใช้ร้องตอนแห่ภาค โดยนาคอยู่บนคานหาม เนื้อหากล่าวถึงการบวชแทนคุณบิดามารดา ปลอดภัยว่าอย่าพะวงห่วงคนรัก ให้ตั้งใจบวชเรียน มีแหกรบพตลกเพื่อความครึกครื้น เนื้อเพลงมีดังนี้

“บวชเสียเถิดพ่อนาคขา พ่อนาคขา อย่าได้พะวงพะวง ในเรื่องสี่กงสี่กา ไม่ได้เลี้ยงพ่อนาคมา เอ๊ยเลย
ใครเป็นคู่รักของพ่อนาคบ้าง ให้มาร้องเพลงสั่ง เสียเนื้อ พ่อนาคขวัญอ่อน จะมากอดหอมอนละเมอ
เอ๊ยเลย

ฉันจะสงวนสวนอ้อย ไม่ให้เป็นรอยควายใคร ฉันจะสงวนสวนพริก ไม่ให้หนักจิกนกไซ เอ๊ยเลย
เอ๊ยเลย (ซ้ำ)

บายหน้าเข้าวัด นมพลัดนมไพล่ มาเปิดนมล่อ โดเท่าห่มมือเท่าไห แล้วใครจะบวชกันได้ เอ๊ยเลย
บวชเสียเถิดพ่อนาคขา บวชได้บวชไปหลาย ๆ พรรษา อย่ามัวพะวงละเจ้าสี่กงสี่กา ไม่ได้เลี้ยง พ่อนาค
มา เอ๊ยเลย

พ่อแม่เขาหมดเขาหนี้ แทนคุณเสียก่อนเป็นไร สีกาไอ้ที่นาครัก ฉันจะไปชักไว้เท่า พ่อนาค คิ้วโก่ง
พ่อย่างทรงโสกา เอ๊ยเลย

พ่อแม่เขามีเขาก็แก่กันเกรียว สงสารนาคกำพร้า ของข้างองค์เดียว เอ๊ยเลย”

รูปแบบ

การสัมผัสต้องจองส่วนใหญ่คล้ายกับกลอนลิลีหรือกลอนลำตัด คือ ถ้าเป็นกลอนอา
ท้ายวรรคก็จะลงอา ถ้าเป็นกลอนไอ ก็จะลงไอ เช่น “ฉันจะสงวนสวนอ้อย ไม่ให้เป็นรอยควายใครฉัน จะสงวน
สวนพริก ไม่ให้หนักจิกนกไซ”

เนื้อหา

เน้นคุณธรรมเรื่องของความกตัญญูทดแทนที่ ให้บวชแทนคุณพ่อแม่อย่าห่วงคนรัก
มากกว่าการแทนคุณพ่อแม่ มีสอดแทรกบทตลกล้อเลียนบ้าง

คุณค่า

นอกจากมีคุณค่าในด้านการสอนนาคแล้ว ยังร้องเพื่อความสนุกสนานในขณะที่แห่ภาคก่อนเข้าโบสถ์ และ
สอดแทรกค่านิยมของสังคมไทยสมัยก่อน ในเรื่องของ การ “บวชก่อนเบียด ” คือบวชก่อนแต่งงาน และรักษา
พรหมจรรย์ของหญิงสาวไว้จนถึงวันแต่งงาน จากเนื้อเพลงที่ร้องว่า “ฉันจะสงวน สวนอ้อย ไม่ให้เป็นรอย
ควายใคร ฉันจะสงวนสวนพริก ไม่ให้หนักจิกนกไซ”

เพลงพื้นบ้านของชาวเขาทอง

ชาวเขาทอง หมู่ที่ 8 ตำบลไทรตรีงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นกลุ่มชนที่อพยพ มาจาก ตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อ พ.ศ. 2511 ได้นำการแสดงพื้นบ้านมาเผยแพร่และสืบทอด จนถึงทุกวันนี้ได้แก่

1. รำโทน

เป็นรำวงพื้นบ้านที่เล่นกันรอบกองไฟเมื่อมีงานรื่นเริงต่าง ๆ เพลงที่ร้องส่วนใหญ่เป็นเพลงสั้น ๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการชมธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปรียบเทียบกับความรักเป็นการร้องเกี่ยว พากันระหว่าง ชายหญิง คล้ายกับเพลงรำวงทั่วไป แต่มีท่าทำที่โดดเด่นและแตกต่างจากที่อื่นคือ การซืบทหรือทำท่าทาง ประกอบการรำตามเนื้อเพลง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นรำโทน ได้แก่ กลองรำมะนา ฉิ่ง กรับ (ข้อมูลจาก นางนาม เผือกคล้าย และคณะ) ตัวอย่างเพลง มีดังนี้

1.1 เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการชมธรรมชาติเปรียบเทียบกับความรัก

ยามเย็นเดินเล่นชายเขา

ยามเย็นเดินเล่นชายเขา สองคนเราชมเขาพรรณนา โน่นแน่ะนก นกสาธิตา ๆ ส่งเสียงมาเจรจ่าน่าดู
ไก่อ่าบินมาเป็นคู่ เอาละว่า ไก่อ่าบินมาเป็นคู่ น่ารักน่าดูละเดินคู่เคียงกัน

อยู่ในดง

อยู่ในดงหลงชมแต่ดอกไม้ ๆ สัญญาว่าไว้ว่าจะไม่ลืมกัน พบรักคนใหม่ละชื่นใจก็ใหม่เล่า ๆ มาลืมรัก
เก่าละเสียเมื่อความเคียงเดือน เอ๊ยความเคียงเดือน เดือนละหัวใจหม่นหมอง เจ็บใจยิ่งนักเมื่อคู่รักใจสอง ๆ ฝ้าแต่
แลมองไม่รู้ว่ามีใคร

ไทรย้อย

ไทรย้อยห้อยระย้า ลมพัดมาถลาลอยล้า

(ข) โน่นแน่ะต้นพยอม เอื้อเอื้อ สูงลิ่ว ๆ เอื้อ เอื้อ เอื้อ เป็นทิวมา

สองคนเดินเล่นชมสวน เต็มดอกกลิ่นหวานและกระดังงา

(ญ) โน่นแน่ะดอกกะไร เอื้อเอื้อ เธอจำ ๆ

(ช) กระดังงามาร้อยพวงมาลัย

(ญ) ตักกะใจเสื่อใหญ่เดินมา

(ช) ไหน ไหน ไหน ไหน

(ญ) โน่น ฝั่งเธอจำ

(ช) หนูจะหนีไปไหน

(ญ) หนูจะไปกับพี่

(ช) เร็วเร็วเข้าชิงน้ำไหลบัก

(ญ) ตักกะใจอะไรว่าขู่

(ช) ตะเข้หนูตัวมันล่ะใหญ่จัง

หนีเสื่อพบจะเข้ เอาละว่า หนีเสื่อพบจะเข้ หัวใจร้อนเร่ อยู่ในวงเพื่อนรำ

ภูเขา

ภูเขาลำเนาไพรโยค น้ำเย็นไหลโกรกกระเด็นเป็นฟองฝอย หม่อมจกาก็พากันล่องลอย ๆ ตัวฉันหลงคอย
คอยแม่คารา

เปรียบเหมือนชีวิตของหนุ่มสาว มาพบกันเข้าต้องมีมารยา น้ำใจผู้ชาย(หญิง) ละกลอกกลิ้งไปมา น้ำใจ
ผู้ชาย(หญิง) ละกลอกกลิ้งไปมา โธ่เอ๊ยอนิจจา รักกันไม่แน่นอน

นกน้อย

นกน้อยมาบินล่องลม สวยสมคู่อีกกระสัน คูหิมู่แสงจันทร์ ๆ ติดตานั้นละติดตาเตือนใจ โน่นแน่ะ โน่นแน่ะ
ดาวไกล ดาวลูกไก่ เร่หัวเคียงกัน คูหิมู่แสงจันทร์ ๆ ติดตานั้นละติดตาเตือนใจ แขนงคูดาวจะเข้ กำลังจะเร่หัว
มา ดึกคืนขึ้นอุรา ๆ สุดสายตา ยังมีเมฆบัง

เพลงขอฉันชมสักข้อ

ขอฉันชมสักข้อ อย่าทรมานฉันเลย ปลูกรักเอาไว้ชมเชย โธ่เอ๊ย อย่ามาคว่นตัดรอน ๆ เอื้อเอื้อเจ้า กล้าขี้ไม้เอื้อ
ทำไมช่างสวยเสียจริง เอาละว่า ชะ โอ้อ้อกล้าขี้ไม้เอื้อ ทำไมหอมเสียจริง เอื้อเอื้อเอื้อ ชะ โอ้อ้อเจ้ากล้าขี้ไม้เอื้อ ทำไมจะได้
ซักกึ่ง น้อยนอย น้อยนอย น้อยหน้อย เอาละว่า น้อยนอย น้อยนอย น้อยหน้อย รักจริงจะไม่ทิ้งเธอเลย ๆ

ฝนตกฟ้าขาว

ฝนตกฟ้าขาว สาวเจ้ามาเล่นเพื่อนรำ จะมาเต้นละครจะมาเพื่อนระบำ ๑ จะรักคนรำเสียแล้วเสีย

มองดูฟ้า

มองดูฟ้า ฟ้าเทียมดาวเอ่อเอียงเอย แลดูขาวสะอาด คิดถึงคิดถึงแต่ความหลัง ๑ เป็นห่วงน้ำค้าง เคยได้
ร่วมรักกัน ความรักมาหักสะบั้น ต้องเลิกร้างห่างกัน ไม่มีวันจะลืมเลย

ดอกไม้

ดอกไม้มีกลิ่นหอม แผลงไต่ตอม เกสรร่วงโรย คิดไปหัวใจหัวใจจะโหวย สายลมโชยช่างหนาวเย็น จันทร
ข้างแรมฟ้าก็แจ่ม เหมือนอย่างจันทรฉาย โอ้อ้อไออกเอ๋ย ยามหนาวเสียเมื่อคราวลมโชย

มองดูน้ำทะเล

มองดูน้ำทะเล เป็นระลอกสีเขียว ฉันทินคนคนเดียว ไม่มีคู่เกลียดกลอ นันเหมือนใจ ปลิ้นรัก
เอ๋ย เมียงสละใจรำ เอ๋ยช่อระกำ เอ๋ย เอ๋ยช่อระกำ ฉันมองดูน้ำในทะเล ๑

กุหลาบงาม

กุหลาบงาม หนามคม จะเด็ดมาดม ฉันกลัวไม่สมอร่า เปลี่ยวใจหวังจะได้คู่รำ เอาละว่า เปลี่ยวใจ หวังจะได้
คู่รำ ถ้าน้ำไม่งามเสียแล้วกุหลาบหนามคม

กุหลาบของใครเล่าหนอ

กุหลาบของใครเล่าหนอ แดกกอเหลือแต่กิ่งแซมใบ จะขอจงกุหลาบใคร ๑ มิให้ใครละเขาเข้ามาเข้ายวนยี่ ดาว
เดือนคล้อยเลื่อนอยู่บนนภา ส่งเสียงมาเพลิตน่าน่าชม ดอกกุหลาบหอมทวนลม ๑ อย่าไปให้ใครชมฉันจะเข้า
ยวนยี่

เพลงหน้าไม้เป็นหน้าหนาว

หน้าไม้เป็นหน้าหนาว มีสูงมีต่ำมีแต่น้ำไหลนอง น้ำใส่ไหลลอลยลล่อง เอาละว่า น้ำใส่ไหลลอลยลล่อง ฟัน
หนอเป็นคู่ยามหนาว ลมทะเลพาหัวใจฉันเศร้า ๑ ไปหลงรักเขาอยู่ในห้องทะเล หน้ามลทำไมเป็นคนหลายใจ เอา

ละว่า หน้ามกลทำไมเป็นคนหลายใจ รักรักไม่ได้ รักใหม่เขามี นอละนอยน้อยนอยนอยน้อย นอยน้อยนอยนอย
รักใหม่เขามี

เพลงหอมดอกกลอย

หอมดอกกลอย หอมลอยมาตามสายลม หอมหวานหอมชวนนำชมเอาละว่า หอมหวานหอมชวน
นำชม มาลอยตามลม จะไปเสียบเป่าล่อยๆ

เพลงสายลมหวาน

สายลมหวานเมื่อจวนจะรุ่ง น้ำค้างพร่างพรู ยามรุ่งสายทอง สุดชะแง้เอ้อเอยแลหา ๑ สุริยาจากฟ้าเรืองรอง ยาม
หนาวใครเล่าจะประคอง โถ ยามหนาวใครเล่าจะประคอง ต้องพิชฌ์องประคองสิหนาว

เพลงบัวบังใบ

บัวบังใบ โต้ลมฉันทกลัวจะซ้ำ อยู่ในวงพื่อนรำ สุดจะฝันกลิ่นน้ำตา ๑ อยู่ที่นี่ก็ว่ารักกัน กลับไปบ้านก็มีรักใหม่
สุดเสียดอกเสียดใจ ไม่มีใครเขาเมียมองมา ๑

เพลงกระต่ายจำ

กระต่ายจำมั่นนำรักจริง พระจันทร์ทอดทิ้ง เรรวนเศร้าใจ ไอ้พระจันทร์นั้นล่อยไปไกล เอาละว่า
ไอ้พระจันทร์นั้นล่อยไปไกล ซักเมื่อไรจะได้ชมจันทร์ ๑

เพลงเดือนจำ

เดือนจำเดือน สาวน้อยล่อยเดือน เหมือนเดือนจากฟ้า ยามเย็นไม่เห็นเธอมา เอาละว่า ยามเย็น ไม่เห็น
เธอมา ในอุราของน้องสะท้อน ที่จริงจะมาหยุดพัก มาฝากรักกันเสียดก่อน สาวงาม อย่าทำเป็นแง
งอน เอาละว่า สาวงามอย่าทำเป็นแงงอน จะพาน้องจรไปตอนเที่ยงคืน

เพลงพระอาทิตย์

พระอาทิตย์ดวงเดียวลอยเด่น พี่อยากให้เห็นแม่ดวงจันทร์ธา น้อละหน้อย ล่องล่อยระยับตา
เอาละว่า น้อละหน้อย ล่องล่อยระยับตา ที่เธอสัญญาไว้ว่าจะมาราวง ๑

เพลงแสงจันทร์

แสงจันทร์วันเพ็ญเด่นนวล จะมาล่อลวงกระต่ายน้อย กระต่ายมุ่งหมายมารอคอย เอาละว่า กระต่ายมุ่งหมายมารอ
คอย พระจันทร์ล่อย เมื่อไรจะล่อยลม

เพลงกาเหว่า

กาเหว่าบินมาล่อยล่อง กา กาเหว่าบินมาล่อยล่อง ไม่ใช่คู่น้องจันละมอละเมอ ยื่นเลยใครเลยจะไม่เก้อ
๑ ไม่ใช่คู่เธอจันละเมอแลมอ กาลงบินเข้าคางกาฝาก กา กาลงบินเข้าคางกาฝาก ไม่ใช่คู่รัก ชะแล้วแม่
กาลงเอ๋ย นุ่งแดงร่าเนาไปเลย ไล่เขี้ยวราเปรี้ยวไปเลย แม่กาลงเอ๋ย บินเข้าคางกาฝาก

เพลงดาวเดือน

ดาวเดือนก็เคลื่อนก็คล้อย สาวน้อย มาแล้วหรือยัง จะแลทางซ้ายก็ให้เป่าตา จะแลทางขวาให้ละล้าละลั้ง ฉันทเดิน
เที่ยวคันเที่ยวหา คู่รักไม่มาหรือเธอไม่เต็มใจรำ

เพลงดาวล้อมเดือน

ดาวก็ล้อมเดือน ลอยเลื่อนกลับหลัง กระทบก็ยังอยู่บนฝั่งฟากฟ้า สาวน้อยลอยเด่น
ยังไม่เห็นเธอมา ลอยเด่น ลอยเด่น ก็ยังไม่เห็นเธอมา หนาวอร่า พารักหมดหวัง

เพลงน้ำกลิ้ง

น้ำกลิ้งอยู่บนใบบัว เคล้ากลิ้งไปทั่ว ยังไม่แน่นอน พุดไม่จริง ผู้ชายแสนงอน เอาละว่า พุดไม่จริงผู้ชายแสนงอน
ไม่แน่นอนเสียแล้วละเธอ

เพลงปลับปลิง

ปลับปลิงกำลังข่อยใหม่ ปลุกเอาไว้จะได้เซซเซม อยากจะเด็ดมาดม มะยมหวานเย็น เออเอิงเอย ไม่ใกล้ไม่
ไกล สวยกระไรจริงเอย

1.2 เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ แนวคิดและค่านิยมในเรื่องความรัก

ชักชวนสาวงาม

ชักชวนสาวงาม มาเล่นฟ้อนรำถวายเจ้าพ่อ อนิจจารูปหล่อ รูปหล่อยักคิ้วข้างเดียว
พายเรือเข้าไปรับ ขากลับกระไรน้ำเซียว รักเธอคนเดียว น้ำเซียวก็ต้องพายไป ๑

สาวน้อยเอวกลม

สาวน้อยเอวกลม ไผ่มัดดัดลอนดัดคลื่น ใสน้ำมันหอมริน สวมแต่หมวกใบลาน แต่งตัวทันสมัย สาว
ไทยแบบหลวงพิบูล หัวกระเป๋าจันทบูร แม่คุณจะไปไหนกัน

(ช) ละฉันจะไปคูโชน (ญ) ละฉันจะไปคูหนัง มะจันรรางไปด้วยกัน

เชิญเถิด

เชิญเถิด เชิญมาราวง ขอเชิญโถมขงมาสู่วงรำ อย่าเอียงอย่าอวย อย่าหน่ายอย่าแหง ๑ อย่า กลั่นอย่า
แกลิ่งให้ฉันชอกช้ำ คนสวยขอเชิญมารำ เอาละว่า คนสวยขอเชิญมารำ โอ้แมงมาฆ่าละ อย่าให้ฉันอ่อนวอน
(ฆ่าทั้งท่อน)

เชิญรำก็ เชิญรำขอเชิญมารำ อย่ามาทำละอย่ามาทำเอียงอวย สุขใจฉันยังไม่ขึ้นเท่าคีนีรวง อุตสาห์มาโค้ง
อย่าทำเป็นอวย เชิญรำมาเชิญรำขอเชิญมารำ อย่ามาทำละอย่ามาทำเอียงอวย

เชิญชี่

เชิญชี่ เชิญชี่ เชิญมาทางนี้รำโทนด้วยกัน วันนี้นะเป็นวันสำคัญ วันนี้นะเป็นวันสำคัญ
เอ้อ เอ้อ เอ้อ พบกันรำโทน

รักกันยังไม่ทันถึงปี

รักกันยังไม่ทันจะถึงปี เหตุไฉนนารีรักมากกลายเป็นอื่น ถ้าไม่รักก็ขอรักฉันกลับคืน ๑
ถ้ารักคนอื่นระวังตัวให้ดี

ธงไตรรงค์

ไตรรงค์เป็นธงชาติไทย ถ้าแม่ชาติใดใครมาข่มขี่ ชาติใดใครมาขี้ ถ้าชีวิตเรามีรักษากันไว้
รักกัน มารักกัน รักให้มั่นอย่าเป็นสองใจ เลือดเนื้อเป็นเชื้อของไทย รักษากันไปให้วัฒนาถาวร

มารักกัน มา

กุหลาบบานเย็น

กุหลาบบานเย็น สวยเด่นเขาพากันมา พอมาถึงน้องยา น้องยาไม่พาที (ช) เสียแรงฉันรัก
มา (ซ้ำ) ไม่เวทนาขอลาไปที เอ้อ เอ็ง เอย

(ญ) ใครใช้ให้

แล

แล แล แล แล แล ใจก็ละล้าละล้ง คู่รักฉันมารีซัง ๆ ช่วยบอกฉันบ้างละฉันจะตั้งตาแล

ทำไมจึงมายืนร้องไห้

ทำไมจึงมายืนร้องไห้ มารักกันใหม่เสียจะดีกว่า ลงลายมือเขียนหนังสือสัญญา เอาละว่า
ลงลายมือเขียนหนังสือสัญญา วันนี้แหละหนา รักกันจนวันตาย

ทิงนองนอย หน้อยนอย น้อย หน้อย ทิงนองนอย น้อย นอย หน้อย นอย

ทิงนองนอย หน้อยน้อย หน้อยนอย หน้อยน้อย หน้อยนอย น้อยนอย หน้อย

รำกับใคร

รำกับใคร มันไม่ชื่นใจเหมือนรำกับหล่อน คนสวยเชิญมารำพ็อน ๆ โอ้แม่หางตางอน

เชิญมารำวงไพร โอ้เธอจำ จงจำหน้าฉันไว้ มาหมุนเวียนเปลี่ยนไป มารำวงไพรกับแม่หางตางอน

เพลงบ้านเหนือบ้านใต้

บ้านเหนือกับบ้านใต้ หนทางมัน ไกล แต่หัวใจใกล้กัน คิดถึงรำพึงรำพัน เอาละว่า คิดถึงรำพึงรำพันจะคิดถึงฉันบ้าง
ไหมละเธอ ทำไมละจะไม่คิดถึง เอาละว่า ทำไมจะไม่คิดถึง ฉันนอนคะนึ่งคิดถึง แต่เธอ

เพลงช่อมะยม

ช่อมะยมหวานชื่นใจนัก เอ๊ย สุดที่รักกลิ่น ได้จะกลิ่น เสียดายรักมากกลายเป็นอื่น ๆ มะยมหวานชื่นไปให้คนอื่นเขา
ชม

พ็อนรำ

พ็อนรำ ๆ กัน อยู่ที่นี่ ฉันรู้ได้ดีว่าเธอมีคู่ครอง คิดคังอยู่บนฟ้าคะนอง ๆ ผู้ชายใจสอง
มาเล็กจอกันเสียที ๆ

รำเถิดแม่งามงอน

รำเถิดแม่งามงอน ฉันพ็อนออกมารำ มายืนคอยใคร เล่าเธอจำ ๆ คู่รักไม่มาเธอไม่เต็มใจรำ

ฉันเที่ยวเดินหาคู่

ฉันเที่ยวเดินหาคู่ แต่ไม่รู้อยู่ที่ไหน เห็นแต่คู่ของใคร ฉันมองไปพาให้เพลิดเพลิด ๆ

เพลงตากแดด

ตากแดดเสียนอ่อนใจ เอ๊ย ตากแดดเสียนอ่อนใจ มาลงเรือพายกันตั้งแต่ในทะเล เสียงคลื่นกระทบฝั่ง เอาละว่า เสียงคลื่นกระทบฝั่ง ฉันมาเหลือवलัง พาหัวใจ ว่าแห้ว เรือลำน้อยล่องลอยอยู่ในทะเล ๆ เธอจำลงเปล นื่องจะเป็นคนไกว ๆ ตากแดดเสียนอ่อนใจ ๆ มาลงเรือพาย ตั้งแต่ในทะเล

เพลงยามเย็นเดินเล่นสนทนา

ยามเย็นเดินเล่นสนทนา สนทนาเวลาค่ำคืน ตัวน้องไม่ขัดละ นึกให้มาเจอ ๆ ยังงั้นสิเออ
อยากเจอก็เสียดัง อยากเจอตัวน้อง ต้องการอะไร ๆ ที่พุดกันไว้ยังงั้นละเธอ ๆ

เพลงสาวน้อยอยู่ในสระแก้ว

สาวน้อยล่องอยู่ในสระแก้ว แน่แล้วช่างงามเลิศฉัน เรืองงามเหมือนดอกไม้ นั่น ทุกคืนวัน
ฉันเฝ้าแต่หลง ยามหลับนอน กอดหอมอนพะว้าพะวัง เอาละว่า ขอเชิญมารักฉันบ้าง ๆ ถึงเธอไม่ได้สั่ง ฉันยัง
อุตส่าห์มา

ลา

วันนี้ราว จะไม่มารักก็ไม่ได้ อุตส่าห์ตั้งใจมาสมานไมตรี ฉันเป็นราวขาวไร ไรได้ไม่ค่อยจะดี คุณกิริยาริจะวาง
ท่าที คุณกิริยาริจะวางท่าที ฉันรำไม่คิดละฉันต้องขออภัย

วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าของเพลงรำโทน

รูปแบบ

เพลงรำโทน เป็นเพลงที่แต่งขึ้นง่าย ๆ สั้น โดยใช้ปฏิภาณไหวพริบของผู้แต่ง ลักษณะคำประพันธ์มี
สัมผัสคล้องจองคล้ายกลอน หรือกาพย์ แต่ไม่กำหนดจำนวนคำแน่นอนอนตายตัว

เนื้อหา

มีความโดดเด่นด้านเนื้อหา ในแง่ของการถ่ายทอดความสมบูรณ์ของธรรมชาติ นกกา ป่าเขา ดอกไม้
มีการนำธรรมชาติมาเปรียบเทียบกับความรัก เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ ฟ้า ดาว ฝน นอกจากนี้ยังมีการ
สอดแทรกในด้านวัฒนธรรมด้านความเป็นอยู่ เช่น การแต่งกาย งานมหรสพรื่นเริง การเล่นราว เป็นต้น

คุณค่า

เพลงรำโทนมีคุณค่าเต็มเปี่ยมในด้านการสร้างความบันเทิงใจและความสามัคคีของหมู่คณะ ส่วน
คุณค่าที่แฝงอยู่คือการแสดงถึงภาพสะท้อนของชนบทในยุคหนึ่งเมื่อ 60 – 70 ปีที่แล้ว ที่มีวัฒนธรรมด้านจิตใจ มี
ความอ่อนโยน สนุกสนาน รื่นเริง และเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน สะท้อนถึงความสมบูรณ์ทางธรรมชาติที่ยังไม่ถูก
ทำลาย ภาพสะท้อนดังกล่าวจะสามารถใช้เป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้ ความคิด และความสำนึกตระหนักแก่คน
รุ่นหลังสืบไป

2. เต็มกำรำเคียว

เป็นการละเล่นพื้นบ้าน หลังการเก็บเกี่ยวข้าว กำเนิดครั้งแรกที่บ้านสระทะเล ตำบลสระทะเล อำเภอ พุทธิศรี จังหวัดนครสวรรค์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 การละเล่นเต็มกำรำเคียวของชาวเขาทอง ต. ไตรตรังษ์ อ.เมือง จ.กำแพงเพชร ในปัจจุบัน มีการดัดแปลงรูปแบบการเล่นไปบ้าง ดังนี้

อุปกรณ์ การแต่งกาย และวิธีการเล่น

อุปกรณ์การเล่นใช้เกี่ยวกับรวงข้าว การแต่งกายใส่เสื้อแขนกระบอก นุ่งโจงกระเบน วิธีการเล่น ฝ่ายชาย และฝ่ายหญิงจะขึ้นเป็นคู่เรียงเป็นแถว หรือยืนเป็นวงก็ได้ แต่ละคนถือเกี่ยวเกี่ยวข้าวและรวงข้าวไว้คนละมือ การละเล่นเริ่มขึ้นด้วยเพลงเกี่ยวข้าว 2 ท่อน เมื่อจบแล้วฝ่ายชายที่เป็นพ่อเพลงเป็นผู้ร้องออกไปข้างหน้า ตามจังหวะ ปรบมือของลูกคู่ มีการใช้รับเกาะประกอบเพื่อให้จังหวะชัดเจนขึ้น และร้องเพลงเชิญฝ่ายหญิงด้วยเพลงมา ก่อนที่ ฝ่ายหญิงจะได้ตอบ ลูกคู่จะร้องสร้อยว่า “เอ้อเอยวงเอย.....”แล้วซ้ำ 2 วรรคสุดท้ายของเพลง ตามด้วยการเร่งจังหวะ ว่า “เอาละว่า โหหยๆ โหหยๆ โหหยๆ เฮ้ยควับ ตะลาลา” จากนั้นจึงเป็นฝ่ายหญิงร้องตอบตามด้วยสร้อยอีกครั้ง ชายและหญิงจะเดินรำคู่กัน ไป ผู้ยืนอยู่รอบๆ วงจะเป็นลูกคู่ร้องรับปรบมือไปตามจังหวะเพลงแล้วเปลี่ยนคู่ใหม่ เช่นนี้เรื่อยไป บทเพลงที่ร้องมีหลายบท เช่น เพลงมา เพลงเดิน เพลงบิน เพลงร้อน เพลงแถมเป็นต้น ใครร้อง เพลงอะไรก็ทำตามเพลงนั้น

เพลงเกี่ยวข้าว

เกี่ยวเถิดนะแม่เกี่ยว โย้น ๆ เกี่ยวเถิดนะแม่เกี่ยว

อย่ามัวชะงัดแลเหลียว เดี่ยวเกี่ยวจะเกี่ยวก้อยเอย

เพลงมา

ชาย มากันเถิดนางเอย เอ้รา แม่มามารีมา แม่มา พี่ชวนน้องก็อย่ามัวเงิน พี่ เชิญ น้องก็อย่ามัวช้า
จวนเวไล ได้เวลา ให้ลูกขึ้นมาวงเอย

สร้อย เอ้อ เอย วง เอย จวนเวไล ได้เวลา ให้ลูกขึ้นมาวงเอย เอาละว่า โหหยๆ โหหยๆ โหหยๆ เฮ้ย
ควับ ตะลาลา

หญิง มากันเถิดนายเอย เอ้รา พ่อมามารีมา พี่ อมา ผมคคนกกระทา น้องก็มาแล้วเอย (สร้อย)

เพลงเดิน

ชาย เดินกันเถิดนางเอย เอัยราแม่เดินเดินรีเดิน แม่เดิน ที่ลุ่มกระไรชุมบ่อ ตัวน้องอย่าท้อตื่นเดิน
จะพานวลน้องไปท่องพะเนิน ชมเล่นให้เพลินใจเอย (สร้อย)

หญิง เดินกันเถิดนายเอย เอัยรา พ่อเดินเดินรีเดิน พ่อเดิน หนทางก็ระกระหกระเหิน
ต่างคนต่างเดินไปเอย (สร้อย)

เพลงบิน

ชาย บินกันเถิดนางเอย เอัยรา แม่บิน บินรีบิน แม่บิน โฉ๊ะทิงทิง กระทั่งทิงทิง วัวชีควาย
กระต่ายชีลิง บินก็รีบิน แม่บิน สองตีนกระที่บดิน ใครเลยจะบิน ไปได้อย่างเจ้า
ใส่อบขาวๆ ไร่กังามเอย (สร้อย)

หญิง บินกันเถิดนายเอย เอัยรา พ่อบิน บินรีบิน พ่อบิน ไม่มีเหล่าให้เจ้ากิน
แล้วเจ้าจะบินไม่ไหวเอย (สร้อย)

เพลงร้อน

ชาย ร้อนกันเถิดนางเอย เอัยรา แม่ร้อนร้อนรีร้อน แม่แม่สาวบ้านเหนือเชื้อละคร
แม่ช่างร้อนดีเอย (สร้อย)

หญิง ร้อนกันเถิดนายเอย เอัยรา พ่อร้อนร้อนรีร้อน พ่อร้อน พ่อเล็บมือยาวขาวชะอ่อน
พ่อช่างร้อนดีเอย (สร้อย)

เพลงแถ

ชาย แถกันเถิดนางเอย เอัยรา แม่แถแถรีแถ แม่แถ จะลงหนองไหน พี่จะไปหนองนั้นแน่
แม่นกกระสาปลากระแห เอ้า แถให้ตัดคินเอย (สร้อย)

หญิง แถกันเถิดนายเอย เอัยรา พ่อแถแถรีแถ พ่อแถ จะลงหนองไหน น้องจะไปหนองนั้นแน่
นกกระสาปลากระแห แถให้ลงหนองเอย (สร้อย)

เพลงทอง

ชาย ทองกันเถิดคนางเอย เอัยราแม่ทองทองรีทอง แม่ทอง ถัด ถัด ฉะฉัด ซาซา (ซ้ำ)

ค่อยซบจับจ้อง เอ้าทองให้ถุกนมเอย (สร้อย)

หญิง ทองกันเถิดคนายเอย เอัยราพ่อทองทองรีทอง พ่อทอง กล้าดีก็เข้ามาทอง

จะโดนกระบองตีเอย (สร้อย)

วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าของเพลงต้นกำเนิดของชาวเขาทอง

รูปแบบ

เพลงต้นกำเนิดของชาวเขาทอง ตำบลไทรตรังย์ มีความแตกต่างจากเพลงต้นกำเนิดของกลุ่มชนอื่นตรงที่ร้องเกริ่นด้วยเพลงเกี่ยวข้าว และสร้อยของเพลงที่เร่งจังหวะให้กระชับ สนุกสนานขึ้น ที่ร้องว่า “เออละว่า โหยยๆ โหยยๆ โหยยๆ เอัยควับ ตะลาลา ” คั่นระหว่างการร้องของชาย และหญิง นอกนั้นก็เหมือนกับการต้นกำเนิดของชาวภาคกลางทั่วไป

เนื้อหา

เป็นการร้องตอบโต้ระหว่างชายหญิง ในทำนองกระเซ้าเย้าแหย่เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ประกอบด้วย เพลงมา เพลงเดิน เพลงบิน เพลงร่อน เพลงแถ และเพลงทองเพื่อให้หญิงชายทำท่า เกี่ยวพาราสิ ไกล่ชิดกัน ตามเนื้อเพลง

คุณค่า

ในแง่ของคุณค่าของเพลง จะช่วยให้ผู้ที่กำลังทำนา เกี่ยวข้าว หรือนวดข้าว เกิดความสนุกสนานบันเทิงใจ คลายความเหนื่อยล้าจากการทำงาน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้หญิงชายได้มีโอกาสใกล้ชิดกันอีกด้วย การต้นกำเนิดในปัจุบันเป็นเพียงการสาธิตการแสดงเท่านั้น เพราะสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีการเกษตรเข้ามาแทนที่แรงงานคน จึงไม่มีการลงแขกเกี่ยวข้าวให้เห็นกันอีก เพลงต้นกำเนิดจึงเหลือให้เยาวชนได้ศึกษาและสืบสานในแง่ของความงดงามของวัฒนธรรมในอดีตเท่านั้น

เพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็ก เป็นเพลงที่ใช้ร้องเพื่อกล่อมให้เด็กนอนหลับหรือหายกวนโยเย โดยปรกติ จะมีท่วงทำนองหรือลีลาซ้ำๆ เนิบๆ ช่วยให้เด็กเกิดความอบอุ่น และอารมณ์หายขุ่นมัวได้ (บุปผา ทวีสุข. 2528 : 134-135) นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งช่วยผ่อนคลายความเหนื่อยหน่ายของผู้เลี้ยง เพราะผู้เลี้ยงได้เพลิดเพลินกับเสียงของตัวเอง หากมีความในใจที่จะพูด ก็นำเรื่องมาผูกขึ้นเป็นเพลงกล่อมเด็ก และได้ระบายความอัดอั้นตันใจของตนอีกด้วย (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2512 : 76) อาจแบ่งย่อยๆ เป็นเพลงปลอบเด็ก เพลงกล่อมเด็ก เพลงขู่เด็ก หรือแบ่งตามเนื้อหาของเพลงก็ได้

ในด้านคุณค่าของเพลงกล่อมเด็ก สะอบบ โปษะกฤษณะ ได้สรุปไว้ว่า มีคุณค่าด้านศิลปะ การประพันธ์ การยกระดับจิตใจของเด็ก จัดระเบียบสังคม สอนคติธรรม วิชาความรู้ และฝึกให้มีปฏิภาณไหวพริบ (2527 : 127 – 130)

เพลงกล่อมเด็กของชาวไตรตรังมีจำนวนมากพอสมควร ทั้งเพลงปลอบเด็ก เพลงกล่อมเด็ก และเพลงขู่เด็ก จำแนกตามเนื้อหาได้ดังนี้

1. เพลงที่กล่าวถึงวรรณกรรม หรือนิทาน เช่น

เพลงลิ้นทอง

เอเฮ้ แม่จะกล่าวถึงเรื่องราวลิ้นทองเอ
 ชายมีเมียสอง รักเมียเอ๋ยไม่เท่ากัน
 เมียหลวงจะดีด้วยท่อนอ้อย
 เอย ส่วนเมียน้อยจะดีด้วยท่อนจันทร์ ฮือ
 รักเมียไม่เท่ากัน เอย
 บาบลิ้นนั้น เอา มาถึงตัว

เพลงนางชะนี

ไอ้ชะนีมือเหนียวเอย มือเหนียวกึ่งพฤษยา พบเพื่อนแล้วก็พากันมากินผลเอ๋ย
 บ้างก็ห้อยโหน โยนราวแสวงหาลูกไม้ ฤาเอามาต้องกินลูกไม้ป่าเอย
 ไม่ได้ทำอะไรทำนาก็เป็นเหมือนคน บ้างก็ขึ้นต้นไม้ ไกวตัวเองเอย
 ร้องเรียกหาฟัวอยู่ลวน ฮือ มุนีฤาษีท่านประทาน ฮือ เอย
 ให้เขวามาลัยมากับฟัวตน นางได้มากับฟัวเองเอย
 นางมาคิดชั่วชาติที่แสนกล คิดฆ่าฟัวตัวเสียเองเอย
 หล่อนจะยอมเป็นเมียพวกโจร พอฟัวสิ้นชีวิต คิดแล้วทางนี้เอย
 ไอ้โจรมันก็หนี ทิ้งไปกลางหน

เลยเขาสาปตัวแม่นาง โมรา เสรีโสกาอยู่กระลับกระสน
เห็นพระอาทิตย์ระบายสีเขียว สำคัญว่าเลือดสามี
นางก็รำพันตัวของแม่ชะนีเอ๋ย ว่าเดิมทีเอ๋ยเป็นคน

เพลงวัดโบสถ์

เอ เอ๋ย ฮา วัดเอ๋ยวัดโบสถ์เอ๋ย	มีต้น โคนคอยู่เจ็ดต้น ฮือ
พ่อขุนทองไปปล้นเอ๋ย	ปานจะนี่แล้วไม่เห็นมา
เขาร่ำลือมาเอ๋ย	ว่าขุนทองเอ๋ยตายแล้ว
เหลือแต่กระดุกให้ลูกแก้วเอ๋ย	เมียรักเอ๋ยจะไปปลง ฮือ
ศพเอ๋ยพ่อขุนทอง	คดข้าวใส่ห่อ เอ๋ย ถ่อเอ๋ยเรือมา ฮือ
ลูกอินนี่ถือถาดเอ๋ย	ยกกระบัตร์เอ๋ยท่านถือธง
ถือท้ายเรือหงส์เอ๋ย	ปลงศพเอ๋ยพ่อขุนทอง
เรือไปล่มที่ท่าสิงห์เอ๋ย	ไปปีนขึ้นได้เอ๋ยที่ท่าทอง
เสียข้าวเสียของเอ๋ย	เสียเงินเสียทอง เอ๋ยก็ไม่คิด
เสียปลาสดเอ๋ย	ติดท้ายเรือไป

เพลงนางประทุม

เอ๋ยเรื่องราวเอ๋ยนางประทุม	รูปสวยหนอรวยรูปเอ๋ย
เจ้าเกิดมาในพุ่มเอ๋ยบุษบา	ฤทธิก็เลี้ยงไว้เอ๋ย
เติบโตใหญ่เอ๋ยขึ้นมา	ฤทธิก็ไปป่าเอ๋ย
นางก็ร้อยแต่พวงมาลัย	ร้อยเอ๋ยหนอร้อยแล้วเอ๋ย
นางแก้วก็พิชฐานไป	เนื้อคู่อยู่ไหนเอ๋ย
ให้พวงมาลัยเอ๋ยมาสวมกร	ให้มาร่วมอยู่ร่วมวอนเอ๋ย
มาร่วมที่นอนนะเอ๋ยแม่นาง	โอเฮ้ ๆ

2. เนื้อหาเกี่ยวกับความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก เช่น

เพลงเนื้ออ่อน

เนื้อเอ๋ยเนื้ออ่อนเอ๋ย ไม่หลับไม่นอนหรือจะคอยใคร
ญาติวงศ์หรือพงศาเอ๋ย ของแม่จะมาหนอทางไหน เอ๋ย คอยใครเล่าแม่คุณ

เพลงบุญชู

โอะละเห้ เอ๋ย เห้ เจ้าร้อยชั่ง หนอบุญชูเอ๋ย บุญแม่ยังอยู่ลูกเอ๋ย
จะครั้นเครง ฮือ สิ้นบุญน้อยของแม่หนอหาไม่
มีแต่เด็กเลี้ยงควาย มันจะหนอ กุมแห่ง เอ๋ย จะครั้นเครงเอ๋ย ก็ไม่มี

เพลงแม่เนื้ออ่อน

แม่เนื้ออ่อน เอย อ่อนแม่ เธอจะนอน สือ วันสือ นอนหลับนอนไหลเอย
นอนไปนอนาน ๆ ตื่นขึ้นมา แม่จะรับขวัญ เอย เอย นอนวัน สือ นะ แม่คุณ

เพลงเจ้างาม

งามเอย เจ้างาม นะประเสริฐเอย ขวัญเจ้าแม่เถิดนะแม่ยามยาก
น้ำอ้อยหรือน้ำตาล เอย แม่มิได้พาน สือ หนอพบปะ เอย ความยากนะ แม่คุณ

เพลงเจ้าร้อยชั่ง

เจ้าร้อยชั่งเอย แม่จะชั่งเจ้าด้วยน้ำรัก เอย ชั่งเอย เงิน หนอชั่งทอง มาสักสอง สามรับเอย
ยังไม่เท่าลูกรักเอย ของแม่คนเดียว เอ เห่ โอ้ละเห่เอย เห่ เห่

3. เนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ เช่น

เพลงคล้องช้าง

เอ เฮย วันเอยวันนี้เอย แม่จะไปคล้องช้าง
คล้องช้างนี้มาได้เอย ไล่ไว้เอยที่ในช่อง
เกี่ยวหญ้านี้มากองเอย ช้างน้อยเอยก็ไม่กิน
ยกเองวงจันพาดงาเอย น้ำตาก็ไหลย้อยอยู่รินริน
ช้างน้อยก็ไม่กินเอย ทั้งคิดถึงถิ่นเอยมารดา

เพลงวัดนอก

วัดเอยวัดนอกเอย มีแต่ดอกเอยแคแดง ตกคำก็ยิ่งแพง เอย
สาวน้อยจะห่มเอย สีชมพู เจ้าก็มีผัวแล้ว เอย จะแต่งไปให้ เออ ใครดู
แต่งตัวไปต่อชู้ เอย เขารู้กันเสียเต็มใจ เอ เฮย

เพลงสาเก

สาเกเอยต้นดก เก็บไว้แถมพก พ่อหนุ่มน้อยจะยกเป็นขวัญเมีย
แค้นใจไอ้กระรอก มันมากัดดอกมะพร้าวเสีย ออกได้เป็นเมียแทนจะกินยาตาย
กินข้าวเหนียวหนึ่ง กินน้ำผึ้งกับนมควาย กินให้หนอมันตาย แสนเสียคาย เจ้าแม่คุณ

เพลงไปทะเล

เอ เฮ เอย โอ เห่ ไปทะเลเอยคับช้อน ปลาตะเพียน หนอเนื้ออ่อน เอย
จะไปเข้าช้อนที่ไหนเล่าหว่า เอ เฮ เอย โอ เห่

เพลงโยทิง

โยทิง โยนเข้า ทำนาหนองไหน ทำนาหนองบอน ใ้อ้เข้จั้นซอน อิมอญจั้นไข่อิหุนปลาไหลไปขายครึน ๆ
สาว ๆ บ้านบึงมาเก็บไข่นก

เพลงขนมหม้อแกง

ไอ้ละเห่ เอ้ยเห่ โอละทีก ฮือ ลูกแต่คึก ฮือ เอย ทำขนมหม้อแกง ไอ้ผัวก็ดำ นางเมียก็แข่ง เอิงเอย ขนมก็คา
หม้อแกง

เพลงฝน

วันเอยวันนี้ เอิง เอย แม่จะไป เอิง เอย ท่อม่วง ไปพบแม่นางนมพวง เอย จะตักเอาน้ำ เอยไปรดพลู ฝนฟ้า
เจ้าข้าเอย ตกลงมาเอยให้ชูซ่า เย็นถึงนี้รากพลู เอิง เอย เย็นชนวนเอย นะแม่นาง

เพลงกล่อม

เอ เฮ้ เล เล เล อ้ายเลขุนปลัด ขนทรายเข้าวัด นัดกันเล่นควาย ควายมิ่งควายกู เข้าสู่ด้วยกัน ควายใครแพ้ ค่า
แม่เจ้าของมัน เอ เฮ เอ้ย

เพลงวัดโบสถ์

วัดเอยนะวัดโบสถ์เอย มีแต่ข้าวโพด เอย สาลีเห็นลูกเขยตกยาก เอย
แม่ยายก็พรากลูกสาว อา หนี่ เหลือแต่ข้าวโพดสาลีเอย ตั้งแต่นี้ก็โรย ฮือ รา

4. เนื้อหาเกี่ยวกับการสั่งสอน เช่น

เพลงระลอก

เอ ระลอกเอยพัดมา คังจ็อกเอย ระลอกก็ซัดเอย ให้แรง พัดพ่อ พัดแม่เอย
ยังจะไวยเอย เอานูญใหญ่หน้าถ้ำแข็งเอย มีเรียว มีแรง เอย จะแทนคุณ
ยังไม่ไวยเอานูญเอย แทนคุณเอย แม่เอย เอ เฮ้

เพลงแม่เนื้ออุ่น

เนื้อเอย หนอ เนื้ออุ่น เอย เมื่อไรเจ้าจะมีบุญหนอ แม่จะได้ฟัง ฮือ เมื่อเจ้าตกยาก ฮือ
ลงไป ไม่มีใครจะครวญถึง เอย เอวกลิ่งนะแม่คุณ เอ เฮ้ เอย โอ เห่

เพลงเจ้าเนื้อเย็น

เอยหนอ เจ้าเนื้อเย็นเอย แม่มีให้ลูกไปเล่น เอย
ในท้องคลองน้ำมันมากนะ ไม่มีม้า มันจะพาเจ้าลอยล่อง เอย
ท้องคลองนะแม่คุณ เอ เฮ้ เอ้ย โอ เห่

เพลงเนื้อเย็น

เนื้อเอ๋ยเนื้อเอ็นเอ๋ย ไม่น่าให้ไปเล่นเอ๋ยในน้ำ
จะเข้เหร่า มันจะพาเข้าถ้ำเอ๋ย มันจะพาจะกำเอ๋ยแม่คุณ

5. เนื้อหาเกี่ยวกับการล้อเลียน ตลก ขบขัน เช่น

เพลงกล่อมกลางคืน

โยน โย้น โย้น ขนมลูกโยน โยนเข้ากอไผ่ ช้างงาเล็กเจ๊กงาใหญ่ เก็บดอกไม้ชูชบา
ฝั้วทำงานเมียเล่นซู้ จับไม้กระทู้อ้อมรางเปิด ไปล้อมรางไก่ แม้อีโหลง แม้อีไหล
ตะพายข้าวแซ่ ไม่บอกกับแม่ว่าจะไปเมืองไหน ไปเมืองพลับ ลูกเขยเลยจับไปรับพ่อตา
พ่อตาขูมาแล้วห่วย ลูกเขยขูมาแล้วหว่า อ้ายแก้วกังกา กอดเมียกลางวัน
ลูกจิ้น ไก่จิ้น ตะวันแดงแจ๋

เพลงจิงโจ้

จิงโจ้มาโย้สำเภา หมาน้อยไล่เห่า สำเภาโคคหนี
ได้กล้วยสองหวี ได้กระเทียมสองหัว ชนพระชนเจ้า เสียดลิ้งข้าวม่า ไปใส่เรือหลวง
ไปเก็บผักขวงมาใส่เรื่อน้อย อีแม่จ้อยๆ อีแม่ยับๆ
ไปซื้อตลับมาให้ลูกขำเล่น ลูกขำไม่เล่น เข่งเก็งกอย

เพลงโยทิง

โยทิง โยนซ้ำ ทำนาหนองไหน ทำนาหนองไ้อ้เข้าไ้อ้ จี่ช้างงาโตไปชดหญ้าก่อง
ลูกโตเต็มท้อง ออกลูกเป็นพัน ขนมหอดมันขายอันละสิบเบี้ย
ไปซื้อไก่เตี้ยมาแลกตุ๋นโพ ขโมยไอ้ก้อักโลกูไป กูจับตัวได้เสียเมืองพริกที่
หน้าแข็งเป็นผี จมูกเป็นไฟ ไปตัดห่อไม้หน่อไม้ไม่กลัว
ไปหักสายบัว เป็นหัวระประกาย ไ้อ้ชิงมันลาย จมูกมันงอน
ไ้อ้เมื่อมันนอน มันนอนได้ไม้ ไ้อ้เมื่อมันไปไม่รู้ได้ไม่รู้เหนือ

6. เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น

เพลงนกขมิ้น

นกขมิ้นเหลืองอ่อนเอ๋ย คำแล้วเจ้าจะนอนที่ไหนเอ๋ย
นอนไหนก็นอนได้ สุมทุมพุ่มไม้ก็เคยนอน

เพลงนกเขา

นกเขาเอ๋ย ขันตะเช้า เอ๋ยจนเย็น ขันให้มันหนอดัง ดัง เอ๋ย
แม่จะฟังแต่เสียงเล่น เอ๋ยเสียงเย็นนะ แม่ (พ่อ) คุณ

เพลงนกเขา

นกเขาฝอยเอย ข้ามมาห้อยเียนาหลัง
 นกเขาคั้งเอย แม่จะขังเจ้าเข้าไว้ หนอในกรง
 เก็บแต่ดอกจำปี หนอจำปา กาหลงเอ๋ยมาแซมผมเอย เจ้านอน เอเฮ้

เพลงนกเขา

นกเขาคางเอย พัดคว้างเวง เสียงเอย ฟ่าก็ร้องอยู่ครืนเครงเอย
 ใฝ่ฝนก็ตกเอย อยู่พรำพรำ ข้าวเช้าเป็นข้าวค่ำ เอย ตาคำเอย แม่คุณ

เพลงนกระจิบ

นกระจิบเอย หัวเหลืองมากินข้างนางเมือง เอย ย่อยยับ
 นางเมืองคนจน ไม่มีคนจะร้องจับ เอย ย่อยยับนะแม่คุณ

เพลงนก

โอดระเห่ เอย นกระจิบ นกระจาบ เอย นกพิราบเอย นางนวล จับเอ๋ยอยู่ที่หลังสวน เอย ป่าไม้หรือโมกมัน
 อือ พ่อแม่เขาก็ไม่ให้ เอย เว้นแต่น้ำใจเอ๋ย ก็รักกัน ป่าไม้โมกมันเอย เป็นทิพยานที่เถิดเจ้าพ่อคุณ เอ เฮ้

เพลงนกน้อย

นกเอย นกน้อยเอย นกระต้อยเอ๋ย นางนวล บินมาจับที่หลังสวน เอย
 ฟุ้งก็กว้าง เอย มโนสัตว์ ไม้ไร่วางจัดเอย แม้ว่าจะตัดเอ๋ยทางไป

เพลงไอ้ยาว

ยาว ชั่ว ยาว ไอ้ยาวกินกล้วย มารับน้องด้วย จะช่วยโยนยาว

เพลงค่างคาว

โยนยาวเอ๋ย ค่างคาวกินกล้วย มารับน้องไปด้วย ไปช่วยกัน โยนยาวเอ๋ย เอ เฮ้

เพลงแมวเหมียว

เอ เอ้ แมวเอ๋ยแมวเหมียว แยกเขี้ยวขึงฟัน เสือปลาหน้าสั้น กัดกินเอย เอ เฮ้

เพลงตุ๊กแก

ตุ๊กแกเอ๋ย นอนไม่หลับ ตุ๊กแกกินตับ เสียทีหว่า เอ เฮ้ย

เพลงนกกาเหว่า

นกเอี้ยงนกกาเหว่าเอย	ไข่ให้เอ๋ยแม่กาฟัก
แม่เอ๋ยกาหลงรักเอย	ฟักไข่เอ๋ยในอุทร
คาบเอ๋ยเอาข้าวมาเผื่อเอย	แม่คาบเอาเหยื่อเอ๋ยมาป้อน
ซ้อนน้ำมาให้ลูกกินเอย	สอนบินเอยนะแม่คุณ
ปีกหางเจ้าก็ไม่กล้าแข่งเอย	อย่าเพิ่งท้อแม่จะสอนบิน
พาลูกไปหากินเอย	ตามฝั่งเอ๋ยแม่คงคา
ปีกบินก็เหยียบแต่ปลายไร่เอย	ปากเจ้าก็ไซ้เอ๋ยจะหาปลา

นายพรานก็ยกปืนขึ้นส่องเอย ค้อมมองเอ๋ยจะยิงแม่กา
ยิงไปก็ตายคว่ำเอย มาตายตรงน้ำเสียแล้วนะแม่กา

วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าของเพลงกล่อมเด็ก

รูปแบบ

ไม่มีรูปแบบคำประพันธ์ตายตัว มีสัมผัสคล้องจองมากบ้างน้อยบ้าง บางเพลงมีลักษณะคล้ายร้อยคือคล้องจองกันไปทุกวรรค ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ มีคำห่กล่อมแทรกเป็นระยะ เช่น เอย เอ๋ย เอเอ๋ โอเอ้

เนื้อหา

บางเพลงเรียบเรียงเป็นเรื่องราว จากเรื่องเล่าหรือวรรณคดี วรรณกรรม เช่น เพลงชะนี มาจากเรื่อง จันทโครพ หรือเพลงวัดโบสถ์ที่อ้างอิงถึงเจ้าขุนทองในประวัติศาสตร์ บางเพลงพร่ำรำพันถึงความรักที่มีต่อลูก หรือความเหนื่อยยาก ความคับแค้นใจ เช่น เพลงร้อยซึ้ง เจ้างาม หลายเพลงให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ เช่น กาเหว่า แมวเหมียว เนื้อหาของเพลงมีทั้งปลอบใจ กล่อมให้นอนหลับสบาย และขู่ให้กลัวในกรณีที่ไม่ยอมนอนเสียที ปลอบใจเช่นเพลงเนื้ออ่อน กล่อมให้นอนคือเพลงที่เป็นเรื่องราวต่าง ๆ และขู่เช่นเพลงตุ๊กแก เป็นต้น

คุณค่า

การใช้ถ้อยคำที่อ่อนโยน จังหวะการร้องและเอื้อนที่ซ้ำเนิบนาบ ทำให้เด็กจะได้รับ ความเพลิดเพลิดใจ จิตใจสบาย อบอุ่น ไม่วิตกกังวล และเมื่อฟังบ่อย ๆ ก็จะซึมซับเข้าไปในจิตใจเป็นการกล่อมเกลานิรันดร์เด็กให้อ่อนโยนไปด้วย การกล่อมเด็กจะทำให้แม่ใกล้ชิดกับลูก เกิดความรักความอบอุ่น และสามารถกระตุ้นความสามารถในการใช้ภาษาและการสื่อสารอีกด้วย การศึกษาเพลงกล่อมเด็ก จะทำให้มองเห็นภาพสะท้อนทางสังคม วัฒนธรรมและค่านิยมของคนในยุคหนึ่ง เช่น เพลงวัดนอก แสดงถึง ค่านิยมว่า ผู้หญิงที่มีสามีแล้วไม่ควรแต่งกายด้วยสีสันสดใส เพลงขนมหม้อแกง ทำให้มองเห็นภาพการกินอยู่ของชาวบ้าน เป็นต้น

สุภาษิต คำพังเพย

สุภาษิต หมายถึง คำกล่าวที่ดีหรือคำพูดที่เป็นคติ เป็นถ้อยคำที่แสดงหลักความจริงมุ่งแนะนำสั่งสอนหรือเตือนสติให้คิด

ส่วนใหญ่มาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย มีลักษณะที่กล่าวเป็นคำคล้องจองได้ดังนี้ “เป็นคำกล่าวที่ดี มีคติสอนใจ ให้หลักความจริง ดึงหรือมุ่งแนะสั่งสอน วิงวอนเตือนสติให้คิด ประดิษฐ์เป็นข้อความคล้องจองแยกคาย มีความหมายลึกซึ้ง” ส่วนคำพังเพย เป็นถ้อยคำที่กล่าวแสดงความเป็นจริง ความคิดเห็น หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งไว้เป็นกลาง ๆ เพื่อนำไปใช้ประกอบการพูดให้ได้ความดียิ่งขึ้น ส่วนมากเป็นข้อคิดและมีความหมายลึกซึ้ง

สุภาษิตและคำพังเพย หากจะแบ่งตามที่มาของข้อมูล จะมีที่มาหลากหลาย ได้แก่ เกิดจากการสังเกตธรรมชาติ เช่น น้ำนิ่งไหลลึก เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น แกวงแก

หาเสียง เกิดจากอาชีพ เช่น ตีวัวกระทบคราด เกิดจากการละเล่น เช่น จนนมเกิดจากศาสนา

เช่น ตักบาตรถามพระ เป็นต้น

สุภาษิตคำพังเพยที่รวบรวมจากชาวบ้านไตรตรีงษ์ ส่วนใหญ่ใช้กันอย่างเคยชิน
ในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่มีความหมายในเชิงสั่งสอน ตัดใจ เปรียบเปรย ให้อุบายกระมังระวังตนให้สามารถ
ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ได้แก่

1. สอนให้เป็นคนดี ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ยึดมั่นในกฎแห่งกรรม
มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เพราะเชื่อว่าผลแห่งการทำดีนั้นจะคุ้มครองผู้ที่ทำดี และคนที่ทำไม่ดี ก็จะได้รับ
ผลตอบแทนอย่างแสนสาหัส สุภาษิตคำพังเพยที่มุ่งสอนในข้อนี้ เช่น

- กงเกวียนกำเกวียน หมายถึง สิ่งที่เกิดตามกันมา ทำดีต้องได้รับผลดี ทำชั่วต้องได้รับ
ผลชั่ว

- กินบนเรือน จีบบนหลังคา หมายถึง ไม่ควรเนรคุณ อาศัยเขาแล้วยังทำให้เขาเดือดร้อน
- ขนทรายเข้าวัด หมายถึง ควรหาประโยชน์ให้ส่วนรวม
- ข้าวแดงแกงร้อน หมายถึง ให้อุบายอันบุญคุณคน
- คนดีผีคุ้ม หมายถึง คนทำดีมักไม่มีภัย
- ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน หมายถึง ให้ทำใจว่าทุกข์สุขย่อมเกิดขึ้นสลับกันไป
- เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด หมายถึง ประพฤติตามอย่างผู้มีประสบการณ์ย่อมปลอดภัย
- ดคนรทังเป็น หมายถึง ได้รับความลำบากแสนสาหัสจากผลการกระทำของตนเอง
- ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ หมายถึง คนดีตกอยู่ในที่คับขันอย่างไรก็ไม่เป็นอันตราย
- บ้านเมืองมีข้อมีแป หมายถึง ให้รักษากฎระเบียบของบ้านเมืองเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย
- แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร หมายถึง การยอมแพ้ทำให้เรื่องสงบ การพยายามเอาชนะทำให้เกิดความ

วุ่นวาย

2. สอนเรื่องการสั่งสอนอบรมให้ความรู้ เน้นการสอนตั้งแต่ยังเล็ก และต้องเข้มงวด
กวดขัน เมื่อมีโอกาสแล้วให้ศึกษาหาความรู้ให้เต็มที่ รู้ให้จริง และนำความรู้มาใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น

- กบในกะลาครอบ หมายถึง คนที่ขาดวิสัยทัศน์ มองเห็นแต่สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเท่านั้น
- ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด หมายถึง มีความรู้มากแต่เมื่อมีปัญหาที่ไม่มีปัญญาแก้ไขให้รอดพ้นได้
- ไม้อ่อนคดง่าย ไม้แก่คดยาก หมายถึง อบรมสั่งสอนเด็กให้เป็นคนดี ทำได้ง่ายกว่าสั่งสอนผู้ใหญ่
- รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี หมายถึง จะเลี้ยงลูกให้ดีต้องดูแลใกล้ชิด ไม่ปล่อยปละละเลย
- รู้ไว้ไว้ว่าใส่บาแบกห้าม หมายถึง เรียนรู้ไว้ไม่หนักแรงหรือเสียหายอะไร

3. สอนเรื่องการใช้จ่ายให้พอดีกับกำลังทรัพย์ของตนเอง ไม่ตระหนี่ หรือฟุ่มเฟือย
เกินไป ถ้ามีโอกาสดี ๆ ที่จะได้มาซึ่งทรัพย์สินทองก็ควรรับทำ แต่ต้องไม่เอาเปรียบผู้อื่น เช่น

- กระเชอกันร้ว หมายถึง สรุ่ยสร่าย ไม่รู้จักเก็บหอมรอมริบ
- กำพืดีกว่ากำตด หมายถึง ได้มาแม้จะเล็กน้อยหรือไม่สู้คืนก็ยังคงดีกว่าไม่ได้อะไรเลย
- ขนหน้าแข่งไม่ร่วง หมายถึง สิ่งที่ต้องเสียไปเป็นของเล็กน้อย ใช้เดือนสตติคนรวย
- ซ้าวยากหมากแพง หมายถึง ให้ระวังสภาวะขาดแคลน เกิดความอดอยาก
- จี้ไม่ให้หมากิน หมายถึง ตระหนี่เหนียวแน่นไม่ยอมให้ใครได้ไปเลย
- คนตายขายคนเป็น หมายถึง จัดงานศพอย่างฟุ่มเฟือยจนเกิดเป็นหนี้สิน
- ซักหน้าไม่ถึงหลัง หมายถึง มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย
- ซุบมือเปิบ หมายถึง ฉวยประโยชน์จากที่คนอื่นทำไว้แล้ว โดยไม่ได้ลงทุนลงแรง
- เตี้ยอุ้มค่อม หมายถึง ไม่ควรรับภาระผู้อื่นหรือรับทำงานอื่นจนเกินกำลังของตน
- น้ำขึ้นให้รีบตัก หมายถึง มีโอกาสดีควรรีบทำ
- เบี้ยน้อยหยอน้อย หมายถึง มีเงินน้อย ก็ควรใช้น้อย
- ผ้าจี้ร้วห่อทอง หมายถึง บางคนรวยแต่แต่งตัวซอมซ่อ อย่าวัดกันที่ภายนอก
- ยื่นหมูยื่นแมว หมายถึง ควรแลกเปลี่ยนโดยไม่ให้เสียเปรียบกัน
- เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย หมายถึง เสียขายไม่ยอมขายสิ่งเล็กน้อย แต่กลับต้องเสียมากขึ้น

4. สอนเรื่องกิริยามารยาทที่แสดงต่อหน้าผู้อื่น ที่เน้นมากคือเรื่องของการสื่อสารในด้านการพูด นอกจากนี้ยังมีเรื่องของการวางตัว และสอนให้ระมัดระวังอย่าไว้ใจคนอื่นมากเกินไป เช่น

- กระจี้ไต้่น้ำ หมายถึง อย่าแสดงความตื่นเต้นดื้ออกดีใจจนตัวลั่น
- กระจ่าตั้นตุม หมายถึง อย่าตื่นกลัวเกินกว่าเหตุ
- ขวานผ่าซาก หมายถึง พูดตรงเกินไปโดยไม่เลือกกาลเทศะและบุคคลอาจเกิดผลเสีย
- ซักไปให้เรือเสีย หมายถึง พูดหรือทำให้คนอื่นเขวออกไปนอกเรื่อง
- ดอกพิกลุร่ว่ง หมายถึง คนที่พูดน้อยหรือนิ่งไม่ยอมพูดเมื่อมีผู้ถาม
- ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก หมายถึง ต่อหน้าพูดหรือทำดีด้วย แต่ลับหลังพูด หรือทำ อีกอย่าง

หนึ่ง

- ตักน้ำใส่กะโหลกชะงักดูเงา หมายถึง ให้รู้จักฐานะของตนและเจียมตัว
- เถียงคำไม่ตกปาก หมายถึง พูดคำเถียงคำ ไม่หยุดปาก
- บำน้ำลาย หมายถึง ชอบพูดเพื่อจ้อ พูดพาล่าม
- ปากบอน หมายถึง คนที่ชอบพูดชอบฟ้องเรื่องของคนอื่น
- ปากหวานกันเบรี้ยว หมายถึง พูดจาอ่อนหวานแต่ไม่จริงใจ
- ผักชีโรยหน้า หมายถึง ทำดีฉาบหน้าเพื่อลวงให้เห็นว่าเรียบร้อยสมบูรณ์
- พูดจนลึงหลับ หมายถึง พูดมากจนผู้ฟังเบื่อ
- ฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียด หมายถึง ฟังเรื่องราวไม่ชัดเจน แล้วนำไปพูดหรือทำอย่างผิดพลาด

- ฟืนผ้อยหาคะเข็บ หมายถึง รื้อฟื้นเรื่องไม่ดีที่เกิดขึ้นนานมาแล้วมาพูดให้เสียใจ
- มะนาวไม่มีน้ำ หมายถึง พูดเสียงแข็งกระด้างอย่างไม่มีน้ำใจไมตรี
- ม้าดีคคะโหลก หมายถึง มีกิริยาท่าทางกระโดดกระเดกถูกลนไม่เรียบร้อย
- แมวไม่อยู่หนูร่าเริง หมายถึง ผู้ใหญ่ไม่อยู่ ผู้น้อยก็หลงกึกคะนอง
- หมากขี้ไม่มีใครยกหาง หมายถึง คนที่ชอบโอ้อวดยกตัวเอง
- หวานเป็นลมขมเป็นยา หมายถึง คำพูดหวานฟังเพราะแต่เป็นโทษ คำพูดตรงไปตรงมาฟังไม่เพราะแต่เป็นคุณ

5. สอนในเรื่องของการหาคู่ครอง ให้ระมัดระวังคนที่ไม่จริงใจ เมื่อได้คนที่ถูกใจแล้วต้องทำให้ถูกต้องตามประเพณี มีความอดทน และใช้กลวิธีต่าง ๆ เช่น ฝึมือการทำอาหาร การถนอมน้ำใจกัน รวมทั้งการรู้เท่าทันคู่ครอง หรือคนอื่นที่จะเข้ามาแทรกเพื่อครองชีวิตคู่ให้ยืนยาว ตัวอย่างเช่น

- กั้นหม้อไม่พันด้า หมายถึง อยู่กินกันฉันสามีภรรยาไม่นานก็ทะเลาะหรือหย่าร้างกัน
 - กระดังกาลนไฟ หมายถึง หญิงที่เคยแต่งงานหรือผ่านผู้ชายมามากแล้ว ย่อมรู้จักชั้นเชิง ทางประณินบิตีและเอาอกเอาใจชายได้ดีกว่าหญิงที่ยังไม่เคยแต่งงาน
- กินน้ำได้สอก หมายถึง ไม่ควรเป็นรอง คอยรับเดินคนอื่น
- จิงก็ร่าข่าก็แรง หมายถึง ต่างก็อวดคือดีดีพอๆ กัน ไม่มีใครยอมใคร
- ขึ้นคาน หมายถึง หญิงที่มีอายุมากแล้วแต่ยังไม่หาคู่
- เข้าตามตรอกออกตามประตู หมายถึง ทำตามธรรมเนียมประเพณี
- คนในอยากออก คนนอกอยากเข้า หมายถึง ไม่พอใจสิ่งๆ ที่ตนเองมีหรือทำ ขณะที่คนอื่น อยากจะมาลองทำ
- คลุมถุงชุน หมายถึง การแต่งงานที่ผู้ใหญ่จัดให้ โดยที่คู่แต่งงานไม่เคยรู้จักกัน
- โคนแก่ชอบกินหญ้าอ่อน หมายถึง ชายแก่ที่ชอบผู้หญิงรุ่นสาว หรือชายแก่ที่มีภรรยาสาว
- ชายสามโบสถ์ หญิงสามผัว หมายถึง คนที่ไม่น่าคบ
- จิงสุกก่อนห้าม หมายถึง ด่วนทำสิ่งที่ยังไม่สมควรแก่วัยหรือยังไม่ถึงเวลา ย่อมไม่เหมาะสม ห้ามใช้กับผลไม้ หมายถึง จวนสุก

- ดีท้ายคริว หมายถึง เข้าติดต่อดีสนิททางฐู่สาวกับภรรยาผู้อื่น
- เต่าหัวงู หมายถึง ชายแก่เจ้าเล่ห์ ชอบหลอกเด็กสาว ๆ
- ถ่านไฟเก่า หมายถึง ความรักความผูกพันที่เคยมีแต่ครั้งก่อน กลับเกิดขึ้นมาอีก
- น้ำตาลโกล้มค หมายถึง ชายหญิงใกล้ชิดกันมากยอมห้ามใจไม่ให้รักกันได้ยาก
- ปล่อยเนื้อปล่อยตัว หมายถึง ไม่สนใจจะแต่งตัว หรือไม่สงวนตัว
- ปลุกเรื่อนตามใจผู้อยู่ หมายถึง ทำตามความพอใจของผู้ที่จะได้รับผลโดยตรง
- เรือล่มในหนอง ทองจะไปไหน หมายถึง คนในเครือญาติแต่งงานกัน ทำให้ทรัพย์สินมรดก ไม่ตกไปอยู่กับผู้อื่น

- คีกร้านาง หมายถึง การวิวาทหรือต่อสู้กันต่อหน้าหญิงที่ตนหมายปอง
- เสน่ห์ปลายจวัก หมายถึง มีฝีมือปรุงอาหารได้อร่อย
- ใส่ตะกร้าล้างน้ำ หมายถึง ทำให้หมดมลทิน ทำให้หมดคราบน้ำ
- หมาหยอกไก่ หมายถึง ชายที่ชอบหยอกล้อหญิงสาวในเชิงผู้สาวเป็นที่เล่นที่จริง
- หนูดกถึงข้าวสาร หมายถึง ผู้ชายที่มีฐานะไม่ค่อยดี ได้แต่งงานกับผู้หญิงที่ร่ำรวย

สุภาษิตคำพังเพยอื่น ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันบ่อย ๆ บางอย่างสอนให้ทำเพราะจะเกิดผลดี บางอย่างสอนว่าไม่ควรทำเพราะจะเกิดผลไม่ดี บางอย่างกล่าวเป็นกลาง ๆ ในเชิงเปรียบเทียบ เช่น

สอนให้ทำ

- กันดีกว่าแก้ หมายถึง วางแผนเตรียมการป้องกันไว้ก่อนจะเกิดเรื่องเสียหายร้ายแรงขึ้น
- จับให้มันคั้นให้ตาย หมายถึง ทำสิ่งใดควรทำอย่างจริงจังจนสำเร็จ

ซ้ำๆ ได้พริ้วสองเล่มงาม หมายถึง ค่อยๆ คิด ค่อยๆ ทำจึงจะสำเร็จด้วยดี

- ตัดไฟแต่ต้นลม หมายถึง ตัดต้นเหตุเพื่อไม่ให้เหตุการณ์ลุกลามต่อไป

สอนว่าไม่ควรทำ

- คดในข้องอในกระดูก หมายถึง มีสันดานคดโกง คิดแต่สิ่งชั่ว
- ชักน้ำเข้าลึก ชักศึกเข้าบ้าน หมายถึง นำสิ่งที่เป็นอันตรายหรือศัตรูเข้าถึงตัว
- ดินพอกหางหมู หมายถึง การงานหรือธุระใดๆ ที่ปล่อยให้ค้างค้ำ ก็จะเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ

ทำให้ลำบากหรือเดือดร้อน

- ตักบาตรอย่าถามพระ หมายถึง จะให้อะไรแก่ผู้เต็มใจรับอยู่แล้ว ไม่ควรถาม
- นอนกินบ้านกินเมือง หมายถึง เอาแต่นอน เกียจคร้านไม่ทำงาน
- ปล่อยตามบุญตามกรรม หมายถึง ปล่อยให้เหตุการณ์เป็นไปเอง โดยที่ไม่แก้ไข

จน
ไม่เข้าไป

ยุ่งเกี่ยว หรือไม่รับผิดชอบ

- ผัดวันประกันพรุ่ง หมายถึง เลื่อนเวลาที่จะทำออกไปครั้งแล้วครั้งเล่า
- ไม้หลักปักเลน หมายถึง คนที่โหล่เชื่อถือไม่ได้
- รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง หมายถึง รู้จักเอาตัวรอดหรือปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์
- ล้วงคองูเห่า หมายถึง อุกอาจล้วงล้ำหรือกล้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่รู้ว่าเป็นผู้มีอำนาจ
- วิวสันหลังหว่า หมายถึง คนที่มีความผิติดตัว ทำให้มีความหวาดระแวง
- ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง หมายถึง คำหนิคนอื่นว่าอย่างไร ตนเองก็ทำอย่างนั้น
- หาหาใส่หัว หมายถึง หาความลำบากหรือความเดือดร้อนใส่ตัวเอง
- เขียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ หมายถึง หยิบหย่ง ทำอะไรไม่จริงจัง ไม่เอาการเอางาน

สุภาษิตคำพังเพยอื่น ๆ ที่กล่าวเป็นกลาง ๆ เช่น

- กลืนไม่เข้าคายไม่ออก หมายถึง อยู่ในฐานะลำบากที่จะรับหรือปฏิเสธ หรือไม่รู้จะทำอย่างไรดี
- กินปูนร้อนท้อง หมายถึง ทำอาหารมีพิษขึ้นเอง หรือแสดงอาการเดือดร้อนขึ้นเอง
- ขมื่นกับปูน หมายถึง ไม่ถูกกัน เข้ากันไม่ได้ ทะเลาะกันอยู่เป็นประจำ
- จี๋หมาจู จี๋หมาแห้ง หมายถึง เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ไร้สาระ ไม่น่าสนใจ
- เข้าค่ายเข้าเขมร หมายถึง เวลาคับขันหรือสำคัญยิ่ง หากทำผิดพลาดหรือถูกขัดจังหวะเพียง นิด

เดี๋ยวก็ทำให้เสียการได้

- ไขในหิน หมายถึง ของที่ต้องระมัดระวัง ทะนุถนอมอย่างยิ่ง
- จับได้คาหนังคาเขา หมายถึง จับได้ในขณะที่ทำผิดพร้อมกับของกลาง ทำให้แก้ตัวไม่ได้
- จับมือใครคมไม่ได้ หมายถึง ไม่มีหลักฐานที่จะหาตัวคนทำผิดได้
- จุดได้คำตอ หมายถึง บังเอิญไปพูดหรือทำสิ่งใดกับบุคคลที่เป็นเจ้าของเรื่องนั้น โดยผู้พูดหรือผู้ทำไม่รู้
- ตกกระไดพลอยโจน หมายถึง จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อไม่มีทางเลือก
- ตัดหางปล่อยัด หมายถึง ตัดขาด ไม่เกี่ยวข้อง ไม่เอาเป็นธุระต่อไป
- น้ำท่วมปาก หมายถึง พูดไม่ได้เพราะความจำเป็นบังคับ
- เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองนั่ง กระจุกแขวนคอ หมายถึง ไม่มีส่วนได้ผลประโยชน์
- บ้านแตกสาแหรกขาด หมายถึง เหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวหรือในบ้านเมือง ทำให้

ต้องกระจัดกระจายพลัดพรากกัน

- ผีซ้ำด้าพลอย หมายถึง ถูกซ้ำเติมเมื่อพลาดพลั้งหรือเมื่อคราวเคราะห์ร้าย
- ขกฐเขาออกจากอก หมายถึง โลงอก หมดวิตกกังวล
- รักพี่เสียดายน้อง หมายถึง ลังเลใจ ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะเลือกอย่างไรดี
- ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น หมายถึง ลูกย่อมไม่ต่างจากพ่อแม่
- เล็กพริกขี้หนู หมายถึง เล็กแต่เก่งกล้าสามารถหรือมีพิษสง
- วันพระไม่มีหนเดียว หมายถึง วันข้างหน้ายังมีโอกาส
- สามวันดีสี่วันไข้ หมายถึง เจ็บออกๆ แอศๆ อยู่เสมอ
- หน้าสิ่วหน้าขวาน หมายถึง อยู่ในระยษอันตรายเพราะกำลังมีความขัดแย้ง
- หมองูตายเพราะงู หมายถึง เกิดอันตรายเพราะความประมาทจากงานที่ทำอยู่เป็นประจำ
- หมาหัวเน่า หมายถึง คนที่คนอื่นรังเกียจ ไม่มีใครคบหา
- หัวกระไดไม้แห้ง หมายถึง มีแขกมาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ
- หัวเดียวกระเทียมลีบ หมายถึง คนเดียวไม่มีพวก
- หัวหกกันขวิด หมายถึง ใช้ชีวิตอย่างโลดโผนเต็มที่
- อดอยากปากแห้ง หมายถึง ไม่ได้กินของที่ยากกิน อยู่อย่างลำบากยากจน

นอกจากสุภาษิตคำพังเพยจะมุ่งเน้นในด้านการสั่งสอนแล้ว ยังสะท้อนถึงค่านิยมวิถีชีวิต และ วัฒนธรรมประเพณีของคนไทยมาแต่โบราณอีกด้วย เช่น พุดไปสองไฟเบี่ยนึงเสียตำลึงทอง แสดงถึง มาตรฐาน ไทยที่ใช้ในอดีต ไม่ดูตำมาดาเรือ แสดงถึงความนิยมในการเล่นหมากรุก เป็นต้น

วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าของสุภาษิต คำพังเพย

รูปแบบ

เป็นการแสดงความสามารถในการสังเกตและเปรียบเทียบพฤติกรรมของมนุษย์กับสิ่งแวดลอมรอบตัว ทั้ง พืช สัตว์ ธรรมชาติ เครื่องมือเครื่องใช้ และชีวิตประจำวัน นำมาประคิษฐ์เป็นถ้อยคำสัมผัส คล้องจอง เพื่อใช้ สั่งสอนว่าควรทำ ไม่ควรทำ ที่เรียกว่าสุภาษิตหรือใช้เป็นถ้อยคำเชิงเปรียบเทียบให้เกิด ชั้นเชิงในการใช้ภาษา มากขึ้น ซึ่งเรียกว่าคำพังเพยจำนวนคำของสุภาษิตและคำพังเพย ที่พบมากมี 4 พยางค์ 6 พยางค์ 8 พยางค์ เป็นส่วนใหญ่เช่น หมูไปโก้ม่า มือถือสากปากถือศีล น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย นิยมเล่นคำคำ เดียวกันหรือคำศัพท์ประเภทเดียวกันในวรรคหน้ากับวรรคหลัง เช่น ฟัง หูไว้หู ฝึเข้าฝึออก ขิงก็รา ข่าก็ แรง กำแพงมีหู ประตูมีตา

เนื้อหา

สุภาษิตและคำพังเพย มีเนื้อหาในการสั่งสอนในการดำเนินชีวิตชีวิตประจำวันให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้อย่างมีความสุข เช่น สอนเรื่องการหาความรู้ การใช้จ่าย กิริยามารยาท การพูดจา การหาคู่ และประคับประคอง ชีวิตครอบครัว การประพฤติตนให้ยึดมั่นในคุณธรรมของพระพุทธศาสนา และตั้งตน อยู่ในความไม่ประมาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อจะได้นำไปกล่าวได้อย่างมี ชั้นเชิงไม่ตรงไปตรงมาเกินไป เช่น ใช้คำว่าขนมพอสมน้ำยา แทนคำว่า เลวด้วยกันทั้งคู่ เป็นต้น

คุณค่า

ได้คุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องมือสร้างความสงบสุขในสังคมอย่างหนึ่ง ที่คอยกระตุ้น เตือนแนะนำสั่งสอนให้คนในสังคมประพฤติตน อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีคุณค่าในเชิงถ้อยคำ ภาษาที่มีสัมผัสคล้องจอง สื่อความหมายในเชิงเปรียบเทียบได้อย่างคมคาย และมีการสอดแทรก ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ด้วย

ปริศนาคำทาย

ปริศนา หมายถึง การตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยผู้ถูกตั้งเป็นประโยค ที่ สัมผัสคล้องจองสั้น ๆ แบบร้อยกรอง เนื้อหาของปริศนาคำทายจะซ่อนจุดสำคัญของปัญหา ไว้ในคำ เหล่านั้น เรียกว่าซ่อนเงื่อนหรือซ่อนปมของปัญหาที่นำมาทายเพื่อให้เกิดความสนุกในการทาย หรือไขปัญหา

ปริศนาเป็นคำถามที่ผูกขึ้นจากคนหรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน (พรทิพย์ ชังธาดา, 2539 : 67) การเล่นปริศนาอาจเป็นการทายด้วยคำพูด

ปริศนาคำทายของชาวไทรตรึงษ์ แบ่งตามลักษณะคำตอบได้ดังนี้

1. คำตอบเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น

อะไรเอ๋ย มาจากเมืองแขก ทูบไม้แตกดีไม่ตาย (เงา)

อะไรเอ๋ย ทางโน้นก็ตลิ่ง ทางนี้ก็ตลิ่ง ทับจึงอยู่กลาง (เกาะกลางน้ำ)

อะไรเอ๋ย มีใบคว่ำ 15 หงาย 15 ต้นมีต้นเดียวมี 2 กิ่ง (เดือน ข้างขึ้น 15 วัน ข้างแรม 15 วัน)

อะไรเอ๋ย มีหน้าอยู่ 3 หน้า มีเขี้ยว 7 อัน มีฟัน 12ซี่ กินคนหมดฟันปฐพี (ฤดู วัน เดือน)

อะไรเอ๋ย สูงกว่าน้ำ ต่ำกว่าเรือ (ฟองน้ำ)

อะไรเอ๋ย เขียวขุ่นพุ่มไผ่ ไม่มีใบมีแต่เม็ด (ฝ่น)

อะไรเอ๋ย กกชี้ไปเมืองทวาย แต่ปลายชี้ไปเมืองแมน ใครคิดไม่ออกจะบอกให้ห้วแหวน (รุ่งกินน้ำ)

อะไรเอ๋ย ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ (เงา)

อะไรเอ๋ย ไข้วอกไปกลางนา เวลาหามาไข้วอกหายไป (คนชี้แล้วหมากิน)

อะไรเอ๋ย ตบหัวคอร่น (จี้)

อะไรเอ๋ย ขยุก ๆ น้ำเข้า เขย่า ๆ น้ำออก สำเร็จแล้วเช็ดข้างนอก (บ้วนปาก ล้างหน้า เช็ดหน้า)

2. คำตอบเกี่ยวกับพืช เช่น

อะไรเอ๋ย โทกกากคังตูม ใส่ห่มวกอีแต่ (ลูกตาล)

อะไรเอ๋ย ต้นมันสี่เหลี่ยม ชื่อเทียมบนเวหา หมดดินเก่าหายไป ถ้ามีดินใหม่เกิดมา (ต้น
สันตะวา)

อะไรเอ๋ย กลม ๆ เหมือนวงพระจันทร์ อยู่ในครรภ์มีน้อง สงสารนวลน้อง อยู่ในท้อง ก็มี
ครรภ์ (ฝักบัว)

อะไรเอ๋ย ผักแพง แกงปลาไม่รู้ลอย ใส่ส้มไม่รู้ลอย ใส่ผักไม่หลงทาง
(ตำลึง ปลาจืด มะดัน บุค)

อะไรเอ๋ย เมื่อสาวคับแจ เมื่อแก่หลวมโพรง (มะขาม)

อะไรเอ๋ย ตกเปาะ ถอกแดง (มะขาม)

อะไรเอ๋ย ก่อแก หล่นตูม (ลูกตาล)

อะไรเอ๋ย ต้นเท่าขาใบวาเดียว (กล้วย)

อะไรเอ๋ย ต้นเท่าแขน ใบเล่นเสี้ยว (อ้อย)

อะไรเอ๋ย ต้นเท่าครก ใบปกดิน (ตะไคร้)

อะไรเอ่ย ต้นเท่าเรือ ใบห่อเกลือไม่มีด (ใบมะขาม)
 อะไรเอ่ย ต้นเท่าเทียน ใบเท่าลาด (ใบบัว)
 อะไรเอ่ย เมื่อหนุ่มนุ่งขาว เมื่อสาวนุ่งเขียว แก่แล้วนุ่งแดง (พริก)
 อะไรเอ่ย วงเท่าวงรี มีตารอบตัว แต่ตานั่นถั่ว (สับปะรด)
 อะไรเอ่ย ฝนตกหรือห่า หลังกาไม่เปียก (ใบบัว)
 อะไรเอ่ย ยาวแค่นี้คคก็มี งอก็มี ตรงก็มี พอสอดเข้าหว่างขา ก็ร้องซี้ด (มะขาม)
 อะไรเอ่ย พ่อหัวล้าน แม่ขวานฉะ พ่อมีงปะ แม่มีงเปิง พ่อก็ขู่ง แม่ก็เหยิง (ลูกตาล)
 อะไรเอ่ย สูงหมาขาม ต่ำหมาคั้น (มะขาม, มะคั้น)
 อะไรเอ่ย เมื่อแก่เป็นเพื่อนนอน เมื่ออ่อนเป็นเพื่อนกิน (ไม้ไผ่)
 อะไรเอ่ย สุกก็ไม่หอม งอมก็ไม่หล่น แห้งราคาคั้น (ข้าวโพด)

3. คำตอบเกี่ยวกับสัตว์ เช่น

อะไรเอ่ย หีบน้อยใส่ผ้าเหลือง คนทั้งเมืองขายไม่ออก (ไข่)
 อะไรเอ่ย ปลายแหลม กกขน (เขาควาง)
 อะไรเอ่ย รี ๆ เหมือนใบพลู ตรงกลางมีรู น้ำไหล (หูควาย)
 อะไรเอ่ย คอเท่าครก ลูกกระโปกไม่มี (ช้าง)
 อะไรเอ่ย ต่ำกว่าซี่ไก่อ ต้องเอาไม้สอยกิน (หอยขม)
 อะไรเอ่ย แร้งก็ไม่ไช่แร้ง กาก็ไม่ไช่กา บินเข้าวัดเข้าวาได้ (ใบหูควาย)
 อะไรเอ่ย ทุ่นทุ่คูพิกล ตรงโคนมีขน ทายก่อนอยู่ข้างล่าง ทายหลังอยู่ข้างบน (เขาควาง)
 อะไรเอ่ย แผลก 2 ดับ ลูกขยับร้องเพลงได้ (ไก่ขัน)

4. คำตอบเกี่ยวกับอาชีพ เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารการกิน เช่น

อะไรเอ่ย ตัวดำมิดหมี ยิ่งตียิ่งกั๊ด ตัวดำเหมือนหมัดยิ่งกั๊ดยิ่งตี (ลิ่ว, ขวาน)
 อะไรเอ่ย แม่ข้างเอาข้างไปก่อน แม่ปลาช่อนเอาหางเกี่ยวเบ็ด แม่เปิดเอาปากไข่ แม่ไก่อ
 ตูดขัน แม่สวรรค์เอาหลังเดิน (แปล, ที่กระตุกเชือกเรือ, หอย, ตะเกียง, เรือ)
 อะไรเอ่ย ยกดินข้ามหัว (นึ่ง)
 อะไรเอ่ย พ่อขี้เถ็ด แม่เซ็ดคม (เบ็ด)
 อะไรเอ่ย ขาไปเท่าอันนา ขามาเท่ารอยช้าง (แห)
 อะไรเอ่ย ยิ่งใช้ยิ่งใหม่ ยิ่งเก็บไว้ยิ่งเก่า (ทางเดิน)
 อะไรเอ่ย แแปลดินเดินหน้า 15 รอยลบ (คราดและควาย)
 อะไรเอ่ย ตดเป็นไฟ ไปเป็นนกก ตกเป็นตายเป็นล้าน (จรวด)
 อะไรเอ่ย ลูกสัปคนเล่นกันแม่ (ลูกกัญแจ)

อะไรเอ๋ยแปดหู สองขา จะให้น้ำดู ต้องเอาขาตัดหู (ปิ่นโต)
 อะไรเอ๋ย จะมาดีจะมาต่อ จะมาต่อ จะมาชน จะมาดีค้อยู่ล่าง จะมาตั้งอยู่บน

(เตาหุงข้าว)

อะไรเอ๋ย สุกและ สุกขัง สุกกรังการู (ขนมครก ขนมห้วย ข้าวหลาม)

อะไรเอ๋ย กินทางท้อง ออกทางปาก (กบไสไม้)

อะไรเอ๋ย กินทางปาก ออกทางข้าง (ที่สีข้าว)

อะไรเอ๋ย จับหาง ชีไหล (ไถ)

อะไรเอ๋ย กดหัวท้องป่อง (สาเหฺรก)

อะไรเอ๋ย ตะลุ่มจุ่มจุ่ม มีใบหูที่ปาก (หม้อข้าว)

อะไรเอ๋ย ขาไปยังดี ขามาน้ำตาเซอะ (ทอดแห)

อะไรเอ๋ย สูงบิด สูงบัด สูงปัดชีไถโปง (ปิ่นโต)

อะไรเอ๋ย เพชรลุมมีหูข้างปาก เพชรลลามีปากข้างท้อง เพชรชะลยล่อง

มีท้องข้างหลัง (กระทะ, ฝรั่ง, เรือ)

อะไรเอ๋ย หางพันริ้ว ตัวหากิน (สอยผ้า)

อะไรเอ๋ย หอกน้อยพุ่งเข้าป่าอ้อย คนทั้งร้อยหาไม่เห็น (เข็ม)

อะไรเอ๋ย ต่ำกว่าไถ ต้องเอาไม้สอยกิน (บ่อน้ำ)

อะไรเอ๋ย นอนคว่ำเห็นลาย นอนหงายเห็นตับ นอนตะแคงเห็นเต่าจับ

(เสื้อ,

หลังคา, ประตู่)

5. คำตอบเกี่ยวกับอวัยวะในร่างกาย เช่น

อะไรเอ๋ย มาจากเมืองล่อง สองคนพี่น้อง สูงต่ำเท่ากัน (หัวเข่า)

อะไรเอ๋ย กลืนไม่เข้า คายไม่ออก (ลูกกระเดือก)

อะไรเอ๋ย หนองน้อยมีจอกมีแหน สองตาแล ปากเปี้ยว (รักแร้)

อะไรเอ๋ย ทางโน้นก็ฟ้า ทางนี้ก็ฟ้า เรือชะล่าแล่นกลาง (ลิ้น)

6. คำตอบเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี เช่น

อะไรเอ๋ย ปั่นให้แข็ง แยกเข้าหว่างขา (โจงกระเบน)

วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าของปริศนาคำทาย

รูปแบบ

เป็นการแสดงความสามารถในการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัว วิเคราะห์ลักษณะเด่นของสิ่งนั้น แล้วนำมาผูกเป็นปริศนา ส่วนใหญ่จะใช้ถ้อยคำสัมผัสคล้องจองแบบไม่กำหนดจำนวนวรรค หรือจำนวนคำตายตัว แต่มี

แบบคล้องจอง 2 วรรคมากที่สุด เช่น อะไรร้อยฝ่นร้อยห้า หลังคาไม่เปียก (ใบบัว)รองลงมาคือแบบ 4 วรรค เช่น อะไรร้อยผักแพง แงงปลาไม่รู้ลอย ไล่ส้มไม่รู้ลอย ไล่ผักไม่หลงทาง (ตำลึง ปลากรด มะดัน นูก) คำที่ใช้จะบอกถึงลักษณะในเชิงเปรียบเทียบกับสิ่งที่หาย เช่น หางพันริ้ว ตัวหา กิน (เข็มนกับค้าย) หางคือค้าย ตัวคือเข็มนที่ต้องนำทางไปก่อน เป็นต้น

เนื้อหา

เป็นคำทายที่มีคำตอบเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น ธรรมชาติ พืช สัตว์ เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหาร ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน และร่างกายของคน

คุณค่า

ได้คุณค่าด้านความสนุกสนานบันเทิง ตื่นเต้นกับการลุ้นคำตอบ ได้ฝึกทักษะการคิดแก้ปัญหา และรู้จักสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัว นอกจากนี้ยังมีคุณค่าในการสะท้อนสภาพวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของคน ในท้องถิ่นด้วย

วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด

ของวรรณกรรมเบ็ดเตล็ด ว่า หมายถึง วรรณกรรมขนาดเล็ก เช่น คำเรียกขวัญ คำหยอกสาว ในภาคเหนือ ตำรา เช่น ตำราคุณลักษณะสตรีของภาคใต้ ผนวชของภาคอีสาน เป็นต้น

ชาวบ้านไตรตรีงษ์ได้ถ่ายทอดวรรณกรรมขนาดเล็กที่แสดงถึงแนวคิด วิถีชีวิต และความเชื่อ ดังนี้

1. คำเรียกขวัญ ใช้เรียกขวัญเด็ก หรือผู้ที่เกิดการตระหนกตกใจ ให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อ กับตัวหายตกใจ เรียกขวัญโดยผู้ใหญ่ที่ได้รับการยอมรับนับถือ ก่อนที่จะผูกข้อมือด้วยค้ายสายสิญจน์ คำเรียกขวัญมีดังนี้

“ศรีวันนี้วันลาวันดี ศรีวันพระยาวัน ฉันจะเรียกมิ่งขวัญ ขวัญมาเกิดมาแม่มา ขวัญอย่าไป เป็นตะเข็บอยู่ได้ขอน ขวัญอย่าไปเป็นแมงซอนอยู่ได้ไม้ ขวัญอย่าไปอยู่ในน้ำเป็นเพื่อนปลา ขวัญเมื่อย่าไปอยู่ในนาเป็นเพื่อนข้าว ขวัญเมื่อย่าไปเอาพุ่มไม้ต่างเรือน ขวัญเมื่อย่าไปเอาแสงเดือนต่างได้ ขวัญเมื่อย่าไปเอาไรต่างมโหรี มาเกิดมาแม่มา ขวัญเอ๋ย ขวัญเมื่อย่าไปเที่ยวชมเขาลำเนาไพร ให้แม่กลับมา ขวัญเมื่อย่าไปอยู่ที่เชิงตะกอน ขวัญเมื่อย่าไปนอนอยู่ป่าช้า มาเกิดแม่มา ให้มาชมผ้าผืนเล็ก ให้แม่กลับมาชมแพรผืนกว้าง ขวัญมาทางบกให้แม่มาด้วยช้าง ขวัญมาทางแม่น้ำกว้าง ให้มาด้วยสำเภาเงินแลสำเภาทอง ให้แม่กลับมาเอาดอกไม้แซม ให้แม่เอาดอกไม้แซมเกล้า แม่จะเรียกขวัญเจ้ากลับมาเอ๋ย ขวัญเอ๋ยมาเกิดมาแม่มา”

2. คำบอกเล่า

2.1 เกี่ยวกับผีसाงเทวดา เครื่องรางของขลัง เช่น

ต้นไม้นั้นจะมีผลตก และให้เอามะกล่ำตาหนุมามอมไว้จะได้ไม่เป็นตาแดง ถ้าจะให้จันทรูปราคา และสุริยุปราคาหายเร็ว ๆ ให้ช่วยกันตีเกราะ เคาะไม้ ยิ่งป็น ตีกลอง

- ปลุกต้นขนุนไว้ในบ้านจะช่วยอุดหนุนให้เจริญ
- ปลุกต้นมะยมไว้หน้าบ้านจะมีคนเมตตารักใคร่
- ต้นจําจําห้ามปลูกไว้ในบ้าน จะทำให้เป็นบ้านร้าง มีแต่ความอิจฉาริษยากัน
- ต้นลั่นทมถ้าปลูกไว้ในบ้านจะทำให้เจ้าของบ้านมีแต่ความระทมตรมใจ
- ต้นมะขวิด มะตูม ห้ามปลูกไว้ในบ้านจะเกิดการทะเลาะวิวาท
- ต้นโป๊ยเซียนถ้าออกดอกมากกว่าแปดดอกจะทำมาค้าขึ้น

2.3 เกี่ยวกับข้อปฏิบัติทั่วไป

- อย่างนั่งคาบั้น ไคหรือตรงประตู จะ โคนของที่เข่าปล่อยตามลมตามแล้งมา
- อย่าถ่มน้ำลายรดฟ้า
- อย่าจีหมา ฟ้าจะผ่า
- อย่าผิวปากกลางคืน ผีจะหลอก
- อย่ากล่อมเด็กกลางคืน เหมือนผีกล่อมลูก
- อย่าเหยียบธรณีประตู เพราะเป็นที่อยู่ของเทพารักษ์
- เด็กที่เกิดใหม่ต้องขायไม่เช่นนั้นจะเลี้ยงยาก วิธีขायก็คือให้เอาเด็กใส่กระด้ง

แล้วโยนกระด้งเบา ๆ ผู้ที่ซื้อก็จะรักเอาไปแล้วให้เงินแม่จริงเล็กน้อย

- การเผาศพ ไม่นิยมเผาวันคู่ เพราะกลัวจะตายคู่
- การแต่งงานนิยมแต่งงานเดือน 4 6 9

3. คำทำนาย

- หญิงมีครรภ์ถ้ามีใบหน้าปลั่งปลั่งสวยงามลูกในท้องจะเป็นผู้หญิง

ถ้ารูปท้องงอนแม่ไม่ชอบแต่งตัวลูกจะเป็นผู้ชาย

- เจมนตาขาวร้าย ตาซ้ายดี
- หญิงชายใดมีไฟที่ขอลับ ถ้าผู้ใดได้เป็นคู่ครองอายุจะสั้น
- หญิงชายใดมีไฟที่ร่องน้ำตา ผู้นั้นจะมีแต่ความทุกข์ระทมใจ
- หญิงใดมีสีจักกร (ขวัญที่ไรมมด้านหน้า) ชักหล่ม (รอยนุ้มสองข้างสะบัก)

ถ่มร้าย (รอยนุ้มตรงกัน) นับเป็นหญิงกาลกิณี

- ฟันว่าฟันหัก ญาติจะเสียชีวิต
- ฟันว่าเห็นพระ มีพระขึ้นบ้าน จะอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข
- ฟันเห็นพระเจ้าแผ่นดิน จะมีโชคอย่างยิ่ง
- ฟันเห็นงู จะได้พบเนื้อคู่
- ฟันว่าได้แหวนจะได้ลูกชาย ฟันว่าได้เงินจะได้ลูกสาว

- ฟันเห็นชายชราชวนไปเที่ยว คนนั้นจะเสียชีวิต

วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าของวรรณกรรมเบ็ดเตล็ด

รูปแบบ

คำเรียกขวัญเป็นคำพูดที่มีลักษณะคล้องจองคล้ายคำประพันธ์ประเภทร่ายเช่น “ขวัญอย่าไปเป็นตะเข็บ อยู่ใต้ขอน ขวัญอย่าไปเป็นแมงซอนอยู่ใต้ไม้” คำบอกเล่าและคำทำนาย เป็นการถ่ายทอดทัศนคติและความเชื่อไปสู่รุ่นลูกหลานด้วยการสั่งสอน การห้ามให้ทำหรือไม่ให้ทำ ถ้าทำจะเกิดความเป็นสิริมงคล ถ้าไม่ทำจะเกิดผลเสียตามมา เช่น “อย่าขี่หมา ฟ้าจะผ่า” การเล่าให้น่าเชื่อถือ เช่น เรื่องผีและเทวดา ภาษาที่ใช้ถ่ายทอดจะมีทั้งคำคล้องจอง เช่น “แมวห้าหมาหกห้ามเลี้ยง” “เขม่นตาข้างขวาร้าย ข้างซ้ายดี ” การเปรียบเทียบกับเสียงของคำ เช่น ปลุกขุนจะช่วยอุดหนุนให้เจริญ ปลุกดันฉำฉาจะอิจฉำกัน เปรียบเทียบกับเหตุการณ์ เช่น ฟันว่าฟันหักญาติจะเสียชีวิต เป็นต้น

เนื้อหา

แสดงให้เห็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับที่มีต่อสิ่งที่ไม่เห็นในธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องขวัญ ภูติผี เทวดา และพฤติกรรมที่ดูเหมือนไม่มีเหตุผล แต่มีนัยที่เป็นประโยชน์ซ่อนอยู่ เช่น อย่าเลี้ยงควายตัวเดียว (ใช้ประโยชน์ไม่ได้มาก) อย่าถ่มน้ำลายรดฟ้า (น้ำลายจะโดนหน้าตัวเอง) หรือ การไปรับขวัญข้าวก็คือการไปตรวจตราข้าวที่อาจจะหลงเหลืออยู่ในน่านั่นเอง

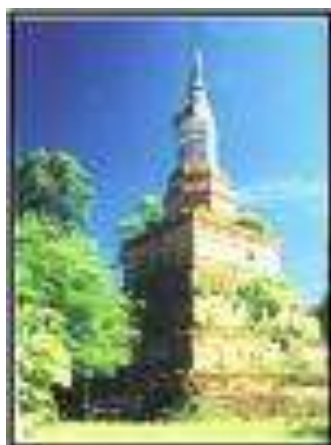
คุณค่า

คำเรียกขวัญมีคุณค่าทางด้านภาษา เพราะเป็นการสรรคำที่คล้องจองสละสลวยละมุนละไม มีคุณค่าทางจิตใจและทางสังคมมาก เพราะเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ไปให้เรียกขวัญ นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพของสังคมชนบทที่ให้การเคารพยกย่องต่อผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ผู้อาวุโสก็สามารถให้คำแนะนำสั่งสอน อบรมกล่อมกล่าให้เป็นคนดีของสังคมได้ คำบอกเล่าและคำทำนาย มีทั้งที่มีเหตุผลและไม่มีเหตุผล ซึ่งเหตุผลที่แฝงเร้นอยู่นั้นจะมีคุณค่าในด้านต่าง ๆ ได้แก่ เพื่อให้เป็นผู้มีมารยาท เช่น อย่างนังกา บันได เพื่อสุขภาพและความปลอดภัย เช่น อย่าผิวปากตอนกลางคืน ส่วนคำบอกเล่าหรือ คำทำนายที่ไม่มีเหตุผลนั้นให้คุณค่าในแง่ของการสร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้ปฏิบัติ เช่น การนุ่งผ้าตามสีวัน การไม่ตัดผมในวันพุธ ในด้านการทำนายฝัน ถ้าฝันดีก็จะมีกำลังใจ ถ้าฝันร้าย ก็จะระมัดระวังตัว เป็นต้น นอกจากนี้วรรณกรรมเบ็ดเตล็ดที่ยกมาดังกล่าวยังมีคุณค่าในด้านการสะท้อนถึงแนวคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมประเพณีของคนในสังคมชนบทอีกด้วย

วัดวังพระธาตุ นครไตรตรังษ์

นอกเมืองเก่า ไตรตรังษ์ริมฝั่งแม่น้ำปิง มีวัดโบราณที่สำคัญวัดหนึ่ง ประชาชนเรียกขานกันว่าวัดวังพระธาตุ เชื่อกันว่า ภายในพระมหาเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ และสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ... ในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา ชาวบ้านในเขตใกล้เคียงวัดทั่วไปพบปรากฏการณ์มหัศจรรย์ คือ พระบรมธาตุ จากวัดวังพระธาตุ จะลอยมามีขนาดประมาณผลส้มเกลี้ยงลอยวนไปมา แล้วลอยมาที่วัดเสด็จในเมืองกำแพงเพชร แล้วลอยไปที่วัดพระบรมธาตุ นครชุม เป็นอย่างนี้ทุกปีมา จนกระทั่งวัดเสด็จได้ชื่อว่าวัดเสด็จ คือพระบรมธาตุเสด็จนั่นเอง เป็นที่กล่าวสรรเสริญกันไปในยุค 50 ปีที่ผ่านมา....

เหตุผลที่เรียกขานกันว่าวัดวังพระธาตุเพราะ หน้าวัดเป็นห้วงน้ำใหญ่ เรียกกันโดยสามัญว่า วังเมื่อมีพระธาตุตั้งอยู่จึงเรียกกันว่าวังพระธาตุ ท่านเจ้าอาวาสพระครูสถิตวชิรคุณ ได้เล่าให้ฟังว่า บริเวณวังน้ำหน้าวัดใกล้กับศาลท้าวแสนปมเดิม มีวังน้ำขนาดใหญ่ มีอุโมงค์เข้าไปถึงองค์พระเจดีย์ มีสมบัติซ่อนอยู่มากมาย เมื่อน้ำปิงขึ้นสูงน้ำจะไหลเข้ามาตามอุโมงค์ จนมาถึงฐานพระมหาเจดีย์ มีแผ่นดินใหญ่ปิดไว้แต่ปัจจุบัน ไม่มีหลักฐานให้เห็น นอกจาก คำบอกเล่าเท่านั้น

สถานที่สำคัญของวัดวังพระธาตุคือ

พระมหาเจดีย์ ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ สมัยสุโขทัย ขนาดใหญ่มากที่สุดที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์แล้วจากกรมศิลปากร ศิลปะงดงามสร้างด้วยแผ่นดินขนาดใหญ่ เมื่อในปีพุทธศักราช 2449 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จกำแพงเพชร เวะที่วัดวังพระธาตุ ทรงบันทึกไว้ว่าพระธาตุนี้มีฐานแท่นซ้อนสามชั้น แล้วถึงชั้นคูหาบนเป็นรูปกลม ซึ่งกรมหลวงนริศ เรียกว่า ทะนาน ถัดขึ้นไปจึงถึงบัลลังก์ปล้อง โฉนเจ็ดปล้องปลีแล้วปักฉัตร ไม่ผิดกับพระเจดีย์เมืองฝาง.....องค์พระเจดีย์ ชำรุดพังลงมาเสียซีกหนึ่ง มีรากระเบียงรอบวิหาร 4ทิศ วิหารใหญ่ที่บูชาอยู่ทิศใต้ พระอุโบสถซึ่งมีสีมาเป็นสำคัญ อยู่ทิศตะวันออกเยื้องไม่ตรงกลางเขาปลูกโรงหลังคามุงกระเบื้องในที่ใกล้พระเจดีย์ด้านตะวันออก มีพระพุทธรูป ทั้งนั่ง ทั้งยืนหลายองค์ พระพุทธรูปหน้าตาดิแปลกกว่าที่เคยเห็น เวลานี้มีพระซึ่งมาแต่เมืองนนท์ เป็นคนเคยรู้จักกัน มาแต่ก่อน ขึ้นมาจำพรรษาอยู่ที่นี้ ก็คงจะปฏิสังขรณ์ปลูกกุฏิที่เยื้องหน้าพระธาตุ.....

พระวิหาร สถาพชำรุดแต่เดิมเห็นแก่นดินเท่านั้น สร้างด้วยอิฐเป็นฐานเสาเป็นศิลาแลง คงสร้างในสมัยเดียวกับพระเจดีย์ เป็นวิหารยกพื้นมีบันไดห้าขั้น ทางทิศเหนือและทิศใต้ สถาพได้รับการบูรณะแล้วบางส่วน

เศียรหลวงพ่อดิเคิมเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนวิหาร เป็นพระที่สร้างขึ้นใหม่ จากคำบอกเล่าของนางเสนอ สิทธิ ปราชญ์ชาวบ้านเมืองไทรบุรีกล่าวว่า เป็นพระที่สร้างขึ้นใหม่ ทางวัดได้จัดหาหินมาเล่น และได้ให้เล่นบนวิหารโบราณ ในคืนนั้นฝนตกหนัก ตอนเช้าได้พบว่าองค์พระได้โคล่นลงมาแล้ว พังเสียหายหมดหรือแต่เศียรเท่านั้น ทางวัดจึงยกเศียรขึ้น ตั้งอย่างให้เห็นในปัจจุบัน

โบสถ์วัดวังพระธาตุ ได้รับการต่อเติมจากใหม่จากชาวบ้าน ภายในมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านเรียกขานกันว่าหลวงพ่อเพชร ได้ฐานพระอุโบสถ ได้ขุดลงไปทั้งคู่ไปทั้งสองด้าน ทำให้งดงาม

ลมพัดผ่านเย็น เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของนักท่องเที่ยวต่างถิ่น

วัดวังพระธาตุ เป็นวัดที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุดวัดหนึ่งในกำแพงเพชร มีภูมิทัศน์ที่งดงามเหมาะสำหรับที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยิ่ง เพราะมีโบราณสถานหลายแห่งภายในวัดวังพระธาตุแห่งนี้ วัดวังพระธาตุ อาจเปรียบได้กับเพชรน้ำหนึ่ง ของนครไทรบุรี ที่นำมาสัมผัสถึงประเพณีและวัฒนธรรมอันงดงามหาที่เปรียบได้ยากนัก และยังคงอยู่ได้เกือบสมบูรณ์เลยทีเดียว

ตำนานท้าวแสนปม

บริเวณวัดวังพระธาตุ ด้านหน้าวัดมีศาลของท้าวแสนปมและในบริเวณวัด มีรูปปั้น
ท้าวแสนปม ที่คนทั่วไปให้ความเคารพนับถือ ในฐานะเป็นตำนานของท้าวแสนปม ผู้สร้างเมือง
เทพนคร ผังตรงกันข้ามกับนคร ไตรศรีชัย มีตำนานเล่าขานกันมาช้านาน

นอกจากคำเล่าขานของชาวบ้านแล้วท้าวแสนปมตามตำนาน ในคืนพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับสมเด็จพระ
พระปรมานุชิตชิโนรส ว่าในจุลศักราช 681 พ.ศ. 1862 ท้าวแสนปม ได้ไปสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่เมืองเทพนครและขึ้น
ครองราชย์สมบัติในเมืองเทพนคร ทรงพระนามว่าพระเจ้าสิริชัยเชียงแสนครองราชย์สมบัติ 25 ปี สวรรคตเมื่อจุล
ศักราช 706 พ.ศ. 1887 ทรงมีพระราชโอรสทรงพระนามว่าพระเจ้าอู่ทอง ได้ชื่อเช่นนี้เพราะ เพราะพระราชบิดานำ
ทองคำมาทำเป็นอู่ให้นอน จึงขนานนามพระองค์ว่าพระเจ้าอู่ทอง ภายหลังพระเจ้าอู่ทองเป็นผู้สถาปนากรุงศรี
อยุธยาเป็นเมืองหลวงและทรงพระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิจารณ์เรื่องท้าวแสนปมไว้ในหนังสือบทละครเรื่องท้าวแสน
ปม ที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ว่า ตำนานเรื่องท้าวแสนปมนี้จะต้องมีมูลความจริง เพราะอย่างน้อยศักราชที่ทรง
ทิวศต เป็นของแน่นอน แต่มีผู้เล่าต่อกันมาภายหลัง เล่าไปในทางปาฏิหาริย์จนเหลือเชื่อ

จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน และพระราชนิพนธ์เรื่องท้าวแสนปมของรัชกาลที่ 6 ล้วนมีแนวทางใกล้เคียง
กันว่าท้าวแสนปมคือพระชินเสน โอรสของท้าวศรีวิชัย ได้ข่าวว่านางอุษาคาของเจ้าเมืองไตรศรีชัยงดงาม จึงคิด
หลงพระทัยจึง ปลอมเป็นชายเงี้ยวใจ ชื่อแสนปม เพราะทำปมปมเต็มตัวเพื่อล่องใจนาง แล้วแฝงเข้าไปอยู่กับคนทำ
สวนหลวง จนได้พบนาง แล้วถวายมะเขือท้าวแสนปม จารึกคารมรักบนผลมะเขือ เป็นปริศนาว่า

ในลักษณะนั้นว่านิจาเอ๋ย กระไรเลยหัวอกหมกใหม่

ออกผ่าวราวสุมรุ่ไฟ ทำไฉนจะพ้นไฟราญ
 เสียดแรงเกิดมาเป็นนักรบ เผ่าพงศ์ทรงภพมหาศาล
 สู้กรำล้าบากยากนาน ขอมเป็นปมเป็นปานเประอะไป
 ได้เห็นแก้วประเสริฐเลิศชม จะนิยมน้อมกรวดกระไรได้
 เคยพบสาวฟ้าสุราลัย หรือจะใฝ่ในชาวปัดพิน
 ใ้อั้วแก้วแวววิบข้างจับจิต จะใคร่ปลิดปลดมาดังถวิล
 ใ้อั้วเอี่ยมสุดหล้าดังฟ้าดิน จะได้สมดังจินต์นั้นใด

นางอุษาตอบ สาสนรัก ตอบลงในใบพลูเป็นปริศนาเช่นกันว่า

ในลักษณะนั้นหนาน่าประหลาด เป็นเชื้อชาตินักรบกลั่นกล้า
 เหตุไฉนย่อท้อรอร่า หรือจะกล้าแต่เพียงวาทิ
 เห็นแก้วแวววิบที่จับจิต ใฝ่ไม่คิดอาจเอี่ยมให้เต็มที
 เมื่อไม่เอี่ยมจะได้อย่างไรมิ อันมณีหรือจะ โลดไปถึงมือ
 อันของสูงแม้ปองต้องจิต ถ้าไม่คิดปิ่นปายจะได้หรือ
 ไม่ใช่ของตลาดที่อาจซื้อ ถาแย่งซื้อถือได้โดยไม่ยอม
 ไม่คิดสอยม้วคอยดอกไม้ร่วง คงชวดดวงบุปผชาติสะอาดหอม
 คุณแต่ภุมรินที่เขวบินตอม จึงได้ออมอบกลิ่นสุมาลี
 ในที่ ทั้งสองกษัตริย์ได้ลักลอบพบกัน จนนางอุษาตั้งพระครรภ์ ชาวบ้านไม่เข้าใจจึงคิดว่านางอุษาเสวย
 มะเขือแล้วตั้งท้อง จึงเกิดตำนานท้าวแสนปมว่า (ใช้ภาพวาดประกอบการเล่าเรื่อง)
 นานมาแล้วมีชายผู้หนึ่ง ถูกลอบแพมาติดที่เกาะจีเหล็ก ซึ่งอยู่ใต้เมืองกำแพงเพชร
 ชายผู้นั้นมีรูปร่างน่าเกลียดมีปมปมขึ้นเต็มตัว ชาวบ้านจึงเรียกเขาว่า แสนปม และเรียกเกาะจีเหล็กว่า
 เกาะตปมตามชื่อแสนปม นายแสนปมทำไร่ ปลูกพริก ปลูกมะเขืออยู่ที่เกาะปมนี้ และมีมะเขือต้นหนึ่ง อยู่หน้า
 กระท่อมมีผลใหญ่มาก เพราะแสนปม ปัสสวะ รดทุกวัน
 วันหนึ่งพระราชธิดาของเจ้าเมืองกำแพงเพชร เสด็จประพาสที่เกาะปม ทอดพระเนตรเห็นผลมะเขือ ก็นึก
 ออยากเสวย จึงรับสั่งให้นางสนมไปขอเจ้าของมะเขือ แสนปมจึงเก็บผลมะเขือ ที่อยู่หน้ากระท่อม ให้นางสนมไป
 ถวาย หลังจากพระราชธิดาเสวยผลมะเขือไปไม่นานก็ทรงครรภ์ เจ้าเมืองกำแพงเพชร ทรงพิโรธมาก เพราะพระ
 ราชธิดาไม่สามารถบอกได้ว่าใครเป็นพ่อ นอกจากเสวยผลมะเขือ ของแสนปมเท่านั้น
 ต่อมาพระราชธิดา ทรงมีพระประสูติกาล เป็นพระราชโอรส เจริญวัยน่ารัก เจ้าเมืองผู้เป็นพ่อ
 จึงรับสั่งให้เสนา ป่าประกาศให้ผู้ชายทุกคน มาเสี่ยงทายเป็นพระบิดาของพระราชโอรส ว่า ถ้าผู้ใดเป็นบิดาขอให้
 โอรสคลานเข้าไปหา บรรดาผู้ชายทุกคน ไม่ว่าหนุ่มแก่ชรา ยากเข็ญใจ เศรษฐี เจ้าต่างเมือง ต่างพากันมาเสี่ยงทาย
 เป็นบิดาของพระราชโอรส แต่พระราชโอรสไม่ได้คลานไปหาใครเลย แม้จะใช้ของล่อใจอย่างไรก็ตาม
 เจ้าเมืองแปลกพระทัย จึงให้เสนาไปตามแสนปม ซึ่งยังไม่ได้มาเสี่ยงทายในครั้งนี ให้มาเข้าเฝ้า
 เพื่อลองเสี่ยงทายเป็นบิดา เพราะเหลือแสนปมเพียงคนเดียว

แสนปมจึงมาเข้าเฝ้า พร้อมทั้งถือก้อนข้าวเย็นมาหนึ่งก้อน เมื่อมาถึงจึงอธิษฐานแล้วก้อนข้าวเย็นให้ พระราชโอรสก็คลานเข้ามาหา เจ้าเมืองจึงยกพระราชธิดาให้ แก่แสนปม และให้กลับไปอยู่ที่เกาะปม วันหนึ่งท้าวแสนปมไปทอดแหที่คลองขมิ้น แต่ทอดแหครั้งใดก็ได้แต่ขมิ้นจนเต็มลำเรือ แสนปมแปลกใจมาก เมื่อกลับไปบ้านขมิ้นกลับกลายเป็นทองคำ แสนปมจึงนำทองคำไปทำเปลให้ลูก และตั้งชื่อลูกว่าอู่ทอง ทุกวันแสนปมจะไปวางไร้ จนกระทั่งวันหนึ่งแสนปมไปถึงไร้ก็พบว่าต้นไม้ที่วางไว้กับข้างคางตามเดิม แสนปมจึงตกใจใหม่แต่วันรุ่งขึ้นก็ปรากฏเหตุการณ์ เหมือนเดิม แสนปมถึงแอบดู ก็เห็นลิงตัวหนึ่งเดินตกลอง ออกมาจากป่า ต้นไม้ก็กลับขึ้นงอกงามเหมือนเดิม

แสนปมจึงเข้าไปจับลิงไว้และจะฆ่าลิง จึงร้องขอชีวิตไว้ และให้กลองวิเศษแก่แสนปม โดยบอกว่าถ้าอยากได้อะไร ให้ตกลองจะสมความปรารถนา แสนปมจึงปล่อยลิงไป และตกลองให้ตนหายจากปมปม

เมื่อกลับมาบ้าน พระราชธิดาไม่เชื่อว่าเป็นแสนปม แสนปมจึงเล่าเรื่องให้ฟัง และทกลองตกลองให้ดู พระราชธิดาจึงเชื่อ จากนั้นท้าวแสนปม จึงตกลองเพื่อเนรมิต เมืองใหม่ ให้ชื่อว่าเทพนคร และตั้งตัวเป็นเจ้าเมือง ผู้คนจึงเรียกขานว่าท้าวแสนปม

ตำนานท้าวแสนปมเกือบจะเป็นสากล คือมีตำนานกันอยู่หลายเมืองทั่วประเทศ แต่ที่เมืองไตรตรังมีหลักฐานชัดเจน จึงอาจสรุปได้ว่า ท้าวแสนปมอยู่ที่เมืองกำแพงเพชรอย่างแน่นอน

วัดท้ายเกาะ (ศรีปทุมมาวาส)

เมืองไตรตรังย์เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ และเป็นเมืองโบราณแห่งแรก ของกำแพงเพชร นอกจากนี้จะมีวัดวังพระธาตุ วัดเจดีย์เจ็ดยอดแล้วยังมีวัดเก่าแก่อีกวัดหนึ่งคือวัดท้ายเกาะ หรือชื่อเป็นทางการว่า วัดศรีปทุมมาวาส คำว่าวัดท้ายเกาะหมายถึงวัดท้ายเกาะจี้เหล็ก ซึ่งเป็นเกาะขนาดใหญ่อยู่หน้าเมืองไตรตรังย์ ที่เรียกว่าเกาะจี้เหล็กเพราะบนเกาะนั้นมีเศษตะกรันจี้เหล็กจำนวนมาก จากการสืบถามและสันนิษฐานว่าจะเป็นที่ทำอาวุธส่งเมืองกำแพงเพชร และเมืองใกล้เคียง

วัดท้ายเกาะ หรือวัดศรีปทุมมาวาส สร้างในปีพุทธศักราช 2482 โดยมีพระอธิการชัยเป็นเจ้าอาวาส ในปีพุทธศักราช 2486 ได้ทำการผูกพัทธสีมา โดยพระอธิการพรหมเจ้าอาวาสในขณะนั้น ปีพุทธศักราช 2493 ได้ต่อเติมมุขหน้าหลังแกะสลักลวดลายให้งดงามมากขึ้น พระอธิการพรหม ได้รับสมณศักดิ์เป็น พระครูวิศิษฐ์วัชรเวท ปัจจุบันมีพระครูปัญญาวชิราภรณ์ (หลวงพ่อมงคล) เป็นเจ้าอาวาสอายุ 82 ปี (2551)

โบสถ์ของวัดท้ายเกาะงดงามมาก มีลักษณะพื้นและผนังเป็นอิฐ โบกปูน เสาเป็นไม้ หลังคามุงกระเบื้องดินเผา หน้ามุขเป็นไม้แกะสลักลวดลายไทยไว้อย่างอ่อนช้อยงดงาม เสียหายที่หลังคาชำรุด จึงทำให้โบสถ์ใช้การไม่ได้ ผู้มีจิตศรัทธาน่าที่จะได้ช่วยกันปฏิสังขรณ์ โบสถ์หลังนี้ให้งดงามเหมือนเดิม

ภายในวัดท้ายเกาะ มีหงส์ซึ่งหลวงพ่อมงคลได้เก็บไว้เป็นอย่างดี มีลักษณะงดงามมาก หล่อด้วยทองเหลือง เป็นหงส์ที่เป็นช่างราชสำนักทำขึ้น น่าจะได้รับการนำมาเพื่อประดับ ณ

เสาหงส์ ตามวัดทุกแห่งริมน้ำ ซึ่งจำนวนมากของจังหวัดกำแพงเพชร มณฑล (อ่านว่า มน-คบ) ที่ประดิษฐาน รอยพระพุทธรูปที่เป็นแบบจัตุรมุข พระครูวิศิษฐ์วัชรเวท เป็นผู้สร้างขึ้นในปี 2500 มีลักษณะที่งดงาม น่าเลื่อมใสยิ่งนัก

ภายในวัดท้ายเกาะร่มรื่นยิ่งนัก นำไปเยี่ยมชม และท่องเที่ยว การดูแลของ หลวงพ่อมงคลรองเจ้าคณะอำเภอเมือง เพียงรูปเดียว ถ้าท่านมีโอกาสดูไปเที่ยวชมเมืองไตรตรังย์ได้โปรดไปเยี่ยมชมวัดเกาะ แล้วท่านจะประทับใจอย่างที่สุด

จำลอง

ภายใต้
เท่านั้น
ท้าย

เมืองไทรบุรี ไม่ใช่มีเพียงแต่เมืองโบราณที่เก่าแก่... มีวัดเจติยเจ็ดยอดที่งดงามมีวัดเก่าแก่อย่างวัดวัง
 พระธาตุ แล้ว ยังมีวัดท้ายเกาะซึ่งเป็นวัดที่น่าศึกษายิ่งนัก

วัฒนธรรมการกินหมากของคนไทย

พิศพัทธ์ฟ่องพัทธ์ดั่งจันทร์ พิศขงก่งงอนดั่งคันศิลปี

พิศเนตรดั่งเนตรมฤติน พิศทนต์ดั่งนิลอันเรียบราย

ความงามของนางในวรรณคดีของไทยทุกเรื่อง นางเอกต้องมีฟันดำราวกับนิล จึงจะถือว่างดงาม ดังนั้นการกินหมากจึงอยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน และกำลังจะสูญหายไปจากสังคมไทยในไม่กี่ปีข้างหน้า เพราะคนไทยทุกคนเลิกกินหมาก เราจึงบันทึกวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตไว้ให้เป็นหลักฐาน เพื่ออนุชนที่รักของเราได้เข้าใจ ในวัฒนธรรมการกินหมาก

การกินหมากในสังคมไทยมีมาหลายศตวรรษ ประเทศในแถบตะวันออก ใช้หมากเป็นเครื่องดับกลิ่นปากและทำให้ฟันคงทน จากวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ มีคำว่า สลา ซึ่งหมายถึงหมาก ปู่เจ้าสุมิงพราย เสกหมากให้พระลอเสวย ที่เรียกกันว่าสลาหิน หรือหมากบิน ทำให้พระลอกลมลงในพระเพือนพระแพง หมากจึงมีมานานหลายร้อยปี และคู่กับชาติไทยมาช้านาน

เมื่อกินหมากฟันต้องดำ คนฟันดำจึงเป็นคนสวยคนหล่อในอดีตของสังคมไทย ความจริงการกินหมาก เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ รักษาฟัน รักษาช่องปาก รักษาไม่ให้มีกลิ่นปาก เมื่อหนุ่มสาวอย่างเข้าสู่วัยรุ่นต้องกินหมากกันทุกคนนับตั้งแต่พระยามหากษัตริย์จนถึงสามัญชน ล้วนกินหมากกันทั้งสิ้น การแต่งงาน เจ้าบ่าวต้องยกขันหมาก ไปบ้านเจ้าสาว การกินหมากมายกเลิกไปในสมัยของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรียุคใหม่

ได้สั่งให้ ทุกคนเลิกกินหมาก เพราะท่านต้องการให้ ประเทศไทยเป็นอารยประเทศ จึงให้ทุกคนเลิกกินหมาก โคนต้นหมาก การกินหมากจึงหายไปจากประเทศไทย

การกินหมากมี เชี่ยนหมาก เป็นสิ่งบอกถึงฐานะทางสังคมของผู้เป็นเจ้าของ พระเจ้าแผ่นดิน มีเชี่ยนหมากทองคำหีบหมาก จะทำหน้าที่เครื่องประดับยศ ที่จะได้รับพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดิน เชี่ยนหมาก เป็นภาชนะที่ใช้วาง ตลับหมาก ตลับยาเส้น กระปุกปูน และซองสำหรับใส่ไฟสุก เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการกินหมาก แต่เดิมการกินหมากเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ถือว่าการกินหมากเป็นสิ่งดีงาม และเชื่อกันว่าคนงามต้องฟันดำและปากแดง เชี่ยนหมากจึงเป็นสิ่งสำคัญของทุกครัวเรือน ที่ต้องมีติดบ้านไว้เสมอใช้สำหรับรับแขกที่มาเยี่ยมเยียนถึงเรือนชาน การเรียกเชี่ยนหมากเรียกไม่เหมือนกัน สำหรับพระมหากษัตริย์เรียกว่าพานพระศรี ภาคเหนือภาคกลาง เรียกว่าขันหมาก

ในชนบทส่วนใหญ่จะพบ เชี่ยนหมากที่ทำด้วยไม้และทองเหลืองอยู่มาก เชี่ยนหมากจะทำด้วยไม้เนื้อแข็ง หรือไม้เนื้ออ่อน จำพวกขนุน ไม้มะม่วง นิยมทาสีผิวนอกเป็นสีดำ ทำจากเขม่าคลุกน้ำมันขางแล้วจึงแกะสลักลวดลาย โดยใช้คคมกริดเป็นลายเส้น อย่างง่ายๆ เช่นลายขนมเปียกปูน ลายเส้น แต่งสีต่างๆตามความนิยมแต่ละท้องถิ่น

การกินหมากใกล้จะกลายเป็นตำนาน หรือเป็นเรื่องเล่าขานกัน อย่างไม่จบสิ้น และคนรุ่นใหม่จะไม่เข้าใจว่าหมากคืออะไรเพื่อ บันทึกเรื่องราวของวัฒนธรรมการกินหมาก เราจึงไปบันทึกรายการ การกินหมากของแม่เสนอ สิทธิปราชญ์ท้องถิ่นของนคร ไตรตรังย์ เพื่อบันทึกความทรงจำไว้ก่อนที่จะไม่มีใครกินหมากอีกต่อไป...